

Fornleifaskráning Skagabyggðar

Höskuldsstaðir og Syðri-Hóll

Bryndís Zoëga
Guðmundur St. Sigurðarson
Guðný Zoëga

2009/88

**Mynd á forsíðu er tekin af grjóthleðslu með Kollugerðistjörn í baksýn
Ljósmynd: Bryndís Zoëga**

Efnisyfirlit

INNGANGUR	1
TILGANGUR FORNLEIFASKRÁNINGA	2
AÐFERÐ VIÐ SKRÁNINGU	3
HELSTU MINJAFLOKKAR	3
HÖSKULDSSTAÐIR – SÖGUÁGRIP	7
FORNLEIFASKRÁNING	10
SYÐRI-HÓLL OG HJÁLEIGAN KOLLUGERÐI - SÖGUÁGRIP	37
FORNLEIFASKRÁNING	39
SAMANTEKT	65
FORNLEIFAR Í LANDI HÖSKULDSSTAÐA.....	65
FORNLEIFAR Í LANDI SYÐRA-HÓLS	66
MINJAR SEM ERU ÁHUGAVERÐAR TIL KYNNINGA EÐA RANNSÓKNA.	67
NIÐURLAG	68
HEIMILDASKRÁ	69

Inngangur

Sumarið 2008 skráði Fornleifadeild Byggðasafns Skagfirðinga fornleifar á 7 jörðum í Skagabyggð að beiðni sveitarfélagsins vegna aðalskipulagsgerðar. Um heildarskráningu var að ræða þar sem gengið var á alla þekkta minjastaði og öll þau svæði þar sem líklegt þótti að minjar fyndust.

Kostir heildarskráningar af þessu tagi eru ótvíræðir þar sem skráðar eru allar fornminjar sem tengjast einni jörð og nýtingu hennar; minjar í heimatúni, auk stekkja, beitarhúsa, selja o.s.frv. Með því má öðlast yfirsýn yfir þær minjar sem heyrta hafa saman í tíma og rúmi þótt alltaf megi búast við því að töluverður fjöldi minja sé horfinn af náttúru eða mannavöldum. Auk þess að gefa mikilvægar upplýsingar um landnýtingu og byggðaþróun fyrri alda, er fornleifaskráning mikilvægt tæki til minjaverndar og nauðsynlegur undanfari allrar skipulagsgerðar.

Í eftirfarandi skýrslu er fornleifaskráning jarðanna Syðra-Hóls og Höskuldsstaða í fyrrum Vindhælishreppi en það eru tvær syðstu jarðirnar sem skráðar voru í Skagabyggð á árinu.

Skráning á vettvangi fór fram í júní, júlí og ágúst 2008 og var í höndum Guðmundar St. Sigurðarsonar og Bryndísar Zoëga, sem og öll skýrslu- og kortagerð. Yfirumsjón með verkinu hafði Guðný Zoëga deildarstjóri Fornleifadeildar Byggðasafns Skagfirðinga. Ábúendum færum við þakkið fyrir leyfi til skráningar og leiðsögn og upplýsingar um byggingar og búshætti á jörðunum.

Heimildamenn á Syðra-Hóli voru þau Magnús Björnsson bóndi Syðra-Hóli og Signý Gunnlaugsdóttir. Heimildamenn fyrir Höskuldsstaði voru þeir Magnús Kristjánsson bóndi Höskuldsstöðum og faðir hans Kristján Sigurðsson, fyrrum bóndi Höskuldsstöðum.

Tilgangur fornleifaskráninga

Í Þjóðminjalögum nr. 107/2001 er kveðið á um að stuðla beri að verndun menningarsögulegra minja í eigin umhverfi og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða, að auðvelda eigi aðgang að þeim, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknum. Í 9. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem:

[...] hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænhúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið.
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast fornleifar, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar [...].

Samkvæmt lögunum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 10. grein segir að fornleifum megi enginn „spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga, né úr stað flytja nema leyfi Fornleifaverndar ríkisins komi til.“ Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Fornleifavernd ríkisins. Komi fornleifar í ljós við jarðrask skal fresta vinnu á staðnum uns ákvörðun Fornleifaverndar liggur fyrir um hvort og með hvaða skilyrðum framkvæmdir megi halda áfram (sjá 14. gr.).

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausu. Fornleifaskráning er forsenda skipulegrar minjavörslu svo sem þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

Þeir sem stýra hvers konar framkvæmdum verða að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á framkvæmdasvæðinu, svo unnt sé að taka tillit til minja við skipulagsvinnu og varðveislu sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar, sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi, en reynist nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum. Því er mikilvægt að fornleifaskráning sé gerð með nægilegum fyrirvara áður en framkvæmdir eiga sér stað. Björgunaruppgröftur, sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi vegna

þeirra, er engan veginn æskilegur. Hvorki fyrir framkvæmdaaðila né frá sjónarmiði fornleifafræðinnar, og því sameinar fornleifaskráningin hagsmuni beggja.

Aðferð við skráningu

Fornleifaskráning hefst á því að farið er í gegnum ritheimildir svo sem fornbréfasafn, örnefnaskrár, jarðabækur og byggðasögurit auk þess sem talað er við staðkunnuga þar sem það er mögulegt. Vettvangsferðir felast í því að svæði eru gengin og minjar leitaðar uppi, þeim lýst auk þess sem þær eru mældar upp og ljósmyndaðar. Þar sem mögulegt er eru loftmyndir notaðar til að greina minjar eða svæði þar sem líklegt er að minjar finnist. Gengið er á alla staði sem að eru taldir líklegir minjastaðir. Á þann hátt bætast oft við fornleifar sem ekki er gefið í heimildum.

Í skýrslunni fá allar fornleifar auðkennisnúmer, hlaupandi númer innan hverrar jarðar, t.d. fær gamli bærinn á Syðra-Hóli númerið 1 (auðkennt Syðri-Hóll – 1). Það númer er notað þegar vísað er til fornleifa í texta og á kortum. Einnig fá þær minjar þar sem staðsetning er þekkt svokallaðar kennitölur [Fvnr.] en það er auðkennisnúmer sem að hver fornleif fær í gagnagrunni Fornleifaverndar ríkisins. Til dæmis er kennitala fyrir Syðri-Hóll – 1, 10652.

Reynt er að leggja mat á um hvaða tegund minja er að ræða, þ.e. bústaður, fjárhús o.s.frv., hversu vel þær eru varðveittar og í hversu mikilli hættu þær eru af völdum utanaðkomandi áhrifa, s.s. jarðrækt eða landrofi. Segja má að allar minjar innan túns eða í nágrenni þess séu í einhverri hættu vegna ábúðar á jörðinni en þær eru einungis metnar í hættu þar sem sérstök ástæða þykir til að ætla að þær kunni að verða fyrir hnjaski. Ástand minja og hættumat er gefið upp eftir skráningarstöðlum Fornleifaverndar ríkisins sem finna má á vefslóðinni <http://fornleifavernd.is/index.php?pid=161>.

Nákvæm staðsetning minja er gefin upp í töflu aftast í skýrslunni. Minjarnar eru einnig mældar upp á vettvangi með nákvæmu GPS tæki (Trimble ProXrs) sem gefur nákvæmni með undir metra í skekkju. Staðsetning minja er sett inn á hnitaðar loftmyndir frá Loftmyndum ehf. í eigu sveitarfélagsins Skagabyggðar. Upplýsingarnar eru skráðar í gagnagrunn og uppmælingum er skilað á stafrænu formi til verkkaupa og Fornleifaverndar ríkisins.

Endurgerð upprunalegra túnakorta og yfirlitsmyndir af stærri minjasvæðum er að finna aftast í skýrslunni, auk töflu þar sem allar helstu upplýsingar um einstakar minjar koma fram: Sérheiti ef um slíkt er að ræða, hlutverk, tegund, ástand, lengd og breidd, hættumat og hættuorsök, auk þess er aldur minjanna gróflega áætlaður. Er þó rétt að hafa fyrir var á slíku aldursmati nema þar sem heimildir fyrir finnast. Aldur sem gefinn er upp í hnitatöflu er einungis til leiðbeiningar. Þá er staðsetning minjanna gefin upp í töflunni í Ísnetshnitum (ISN93).

Helstu minjaflokkar

Búsetuminjum má gróft séð skipta í tvo flokka, minjar í túni og minjar utan túna.

Minjar í túni

Bæjarstæði

Útlit og lega bæjarstæða helgast af því hvort um er að ræða viðvarandi eða styttri byggð. Oft

varðveitast vel afbýli eða skemmri tíma bústaðir s.s. sel þar sem þau eru gjarnan þannig staðsett að seinni tíma framkvæmdir hafa ekki raskað við þeim. Slík bæjarstæði/bústaðir geta gefið miklar fornleifafræðilegar upplýsingar. Bæjarhólar verða til við sífelldar endurbyggingar húsa á sama stað. Bæjarhólar varðveita mikla sögu um húsakost og lifnaðarhætti, og þar eru mestar líkur á að verðmætir gripir finnist. Oft voru bæjarstæði nokkurskonar þorp bygginga þar sem útihús hverskonar voru áföst eða fast við bæjarhúsin.

Kirkjur voru oftast gegnt bæjarhúsum eða mjög nærri bæjarstæðum.

Á **alkirkjum**, höfuðkirkjum (beneficium) var messað hvern helgan dag og þar mátti jarða.

Á **hálfkirkjum**, svokölluðum útkirkjum (annexium), var messað helmingi sjaldnar en á alkirkjunum eða annan hvern helgan dag. Þar mátti jarða. Djákni aðstoðaði prest ef margar slíkar kirkjur heyrðu undir alkirkju. Djáknar máttu messa en ekki vígja eða jarða.

Á **fjórðungs-** og **þriðjungskirkjum** var messað sjaldnar, ýmist þriðja hvern eða fjórða hvern helgan dag. Þær höfðu ekki allar graftarleyfi.

Bænhús voru einskonar heimiliskapellur. Í þeim mátti messa en biskupsleyfi þurfti til að gifta, skíra eða veita sakramentið. Þar mátti ekki grafa lík.

Grafreitir voru oftast afmarkaðir af garðhleðslu. Þeir voru við eða nærri bæjarstæðum, umhverfis kirkjur og hálfkirkjur. Elstu kirkjugarðarnir voru hringlaga en þeir urðu seinna ferhyrindir. Ætlað hefur verið að greftrun hafi farið fram við sóknarkirkjur en fjöldi grafa sem fundist hafa við jarðrask á jörðum þar sem engar heimildir eru til um kirkjur eða bænhús bendir til að víðar hafi verið jarðað en áætlað hefur verið.

Aðrar minjar

Stærsti minjaflokkurinn teljast útihús hverskonar. Innan túns má nefna fjós, fjárhús, hrútakofa, hesthús, lambhús, smiðjur, ýmsa kofa, kvíar, hlöður og skemmur. Utan túns má nefna sel, beitarhús, stekki, heytóftir, réttir, náttþaga, smalakofa o.fl. Aldur útihúsa er sjaldnast þekktur en oft voru byggð öldum saman á sama stað. Því kunna leifar eldri mannvirkja að leynast undir tóftum þeirra yngri. Lega og útlit minja gefur oft til kynna hverskyns minjar þar er um að ræða þótt svo engar heimildir séu til um notkun þeirra. Þó er stundum ekki hægt að ákvarða nánar hver notkun húss kann að hafa verið.

Minjar í eða við tún

Minjar innan túns eru oft horfnar vegna jarðabóta eða annarra framkvæmda. Dæmi um slíkar minjar eru:

Fjós: Fjóstóftir eru oft á bæjarstæðinu sjálfu eða nærri því.

Fjárhús: Fjárhústóftir eru margvíslegar og stærð þeirra og fjöldi króa geta verið mismunandi. Oft má greina garða eftir miðri tóftinni eða stalla undan jötum upp við vegg. Oft eru hlöður eða heytóftir áfastar aftan við fjárhúsin.

Hrútakofar: Smærri kofar oft yst í túni.

Lambhús: Yfirleitt smáar tóftir, einnar króar hús.

Hesthús: Oft smærri hús yst í túni eða við túngarð.

Smiðjur: Smiðjur voru yfirleitt nálægt bæjarstæðinu sjálfu en einnig eru dæmi þess að þær hafi staðið í túni dálítið frá bænum, vegna eldhættu. Oftast frekar smáar tóftir.

Kofar: Yfirleitt fremur smáar tóftir. Kofarnir voru af ýmsu tagi s.s. hænsnakofar.

Brunnar: Brunnar eða vatnsból voru mikilvæg enda greiður aðgangur að vatni oftast grunnforsenda þess hvar bæjum var valinn staður. Oft eru brunnar grjóthlaðnir, gjarnan hringlaga en stundum ferkantaðir. Ef byggt var svokallað brunnhús yfir brunninn eða við hann líkjast tóftirnar öðrum kofatóftum. Einnig var algengt að hafa innangengt eftir rangala frá bæ til brunns.

Myllur: Kornmyllur, svokallaðar vatnsmyllur, knúnar vatni voru við marga bæi. Þær voru víðast hvar aflagðar um síðustu aldamót. Stundum er í heimildum getið um myllusteina sem

varðveist hafa eftir að myllurnar sjálfar hrundu, og mylluörnefni eru á flestum bæjum. Tóftirnar liggja við ár eða læki. Þær eru litlar, grjót- og torfhlaðnar og dyr eða op á tóftinni þangað sem vatnið var leitt inn og út. Oft eru grafnar rennur úr læk ofan við að tóftinni og vatnsmagninu þannig verið stýrt. Á stöku stað voru vindmyllur og sér lítið eftir af þeim en heimildir um staðsetningu þeirra eru mikilvægar.

Kvíar: Kvíar voru oftast í túni eða rétt utan þess. Þangað var ánum smalað til mjalta. Kvíum svipar mjög til stekkja en oft eru þær þó aðeins ein kró, ekki tvískipt eins og stekkirnir.

Minjar utan túns

Sá flokkur minja sem jafnan hefur varðveist best eru hverskyns minjar utan túns. Þær liggja gjarnan á stöðum þar sem nútíma jarðrækt hefur aldrei verið beitt.

Kuml/haugur/dys/kumlateigar: Kuml/haugar eru grafstæði úr heiðni. Þau geta verið einstök eða nokkur saman og mynda þá svokallaðan kumlateig. Stundum eru slíkar grafir upphlaðnar og því greinilegar í landi en oft eru þau þó ósýnileg á yfirborði. Stundum er einföld grjóthleðsla umhverfis eða yfir gröfinni. Kuml og kumlateigar eru oft rétt utan túns í um 2-300 m fjarlægð frá bæ. Þau geta þó legið nokkuð utan túns og oft virðast þau liggja á eða við landamerki jarða eða við alfara- eða þjóðleiðir. Oft eru hólmyndanir í landi, manngerðar og ómanngerðar, álitnar kuml, stundum grafstæði nafngreindra landnáms- eða formanna. Sögur, hjátrú eða helgi fylgja oft slíkum fornmannahaugum eða dysjum. Viðskeytin kuml og dys má stundum finna í örnefnum.

Réttir: Réttir, aðhald eða annað gripheldi er gjarnan að finna fjær bæjum, oft mitt á milli bæja. Smærri réttir voru til heimabruks en lögréttir eða skilaréttir nefndust þær réttir þar sem smalað var saman af stærra svæði, sveitum (heimfjöllum) eða afréttum. Þær voru yfirleitt grjót- og torfhlaðnar, gjarnan upp við klettaveggi eða við náttúrulegt aðhald einhverskonar. Réttir sem voru notaðar á einstöku bæjum voru smáar og einfaldrar gerðar en lögréttir stærri og oft margskipt upp í dilka.

Stekkir, sem eru smaréttir með einum dilk eða kró, svokallaða lambakró, voru notaðir fyrstu dagana við fráfarur. Lömb voru færð frá ánum að kvöldi og byrgð inni í krónni til að hægt væri að mjólka ærnar til heimilisins morguninn eftir. Stekkirnir eru gjarnan nokkurn spöl frá bæjum, svokallaðan stekkjarveg. Þeir eru oftast hlaðnir úr torfi og grjóti. Þeir eru gjarnan hlaðnir upp við stóra náttúrusteina eða klettaveggi.

Nátthagar: Nátthagar eru frá tíma fráfarana. Mylkum ám var haldið innan náthagans á næturnar en sleppt út fyrir á daginn. Lömb voru á sama tíma hýst í lambakrónni yfir nóttina, en sleppt til ána á daginn. Nátthaganna voru notaðir bæði á stekktíma og á fyrstu vikum með kvíunum og eru því oftast en ekki í næsta nágrenni.

Sel: Sel eru venjulega nokkurn veg frá bæjum, oftast við ár eða læki. Þangað var búsmali rekinn á sumrum og þar hafði fólk sumardvöl við að vinna mjólkurmat til vetrarins. Sel voru í notkun allt frá landnámstíð og fram undir 17.-18. öld. Seltóftir eru jafnan leifar þriggja eða fleiri tófta, oft samfastar. Stundum voru þar líka réttir eða gripheldi. Oft byggðust upp býli af þessum seljum og einnig beitarhús. Býli þessi tóku þá gjarnan nafn með viðskeytinu -sel. Erfitt getur verið að greina milli tófta selbúskapar eða smábýla þar sem búseta var í e.t.v. í skemmri tíma. Þó má oft greina smábýlin á túngarðinum sem hefur verið hlaðinn umhverfis bæjarhúsin.

Stöðull: Kyr voru mjólkaðar á stöðli. Þurrum stað ekki langt frá bæ. Þar eru sjaldan nokkur kennileiti önnur en örnefnið.

Beitarhús: Beitarhús voru byggð utan túns þar sem haglendi var gott og getur verið langt í þau að ganga. Oft voru þau byggð upp á gömlum selstæðum, allt upp í nokkurra kílómetra fjarlægð frá bæ. Þar var fé beitt yfir vetrartímann til að hlífa túnnum og heimahögum. Beitarhúsatóftir samanstanda af myndarlegri fjárhústóft eða tóftum, og oftast en ekki er hlaða

áföst fjárhúsunum.

Smalakofar: Fé var smalað í haga að morgni og heim til mjalta að kveldi. Smalar sátu yfir fénu á daginn og voru það oft börn eða unglingar sem gegndu því starfi. Algengt var að smalar hlæðu sér smákofa eða afdrep fyrir veðri og vindum meðan setið var yfir. Tóftir smalakofa eru oft mjög litlar og standa í brekkum eða á hólum þar sem víðsýnt var.

Heytóftir: Þar sem hey var slegið á engjum eða mýrum voru hlaðnar upp tóftir, svokallaðar heytóftir eða heykuml. Þar var heyinu safnað saman og það byrgt til geymslu fram á veturinn er fódra þurfti búsmala. Slíkar tóftir eru oftast ferkantaðar og engar dyr á þeim. Að vanda standa tóftirnar nokkru hærra en umhverfið til að halda heyinu þurru og til að varna því að búsmali kæmist að því. Ekki voru veggir eða þak á slíkum tóftum og hleðslur því óverulegar.

Fjárborgir: Fjárborgir voru hringlaga úr grjóti, nokkurskonar réttir eða afdrep fyrir búfé.

Garðlög: Margskonar garðlög er að finna umhverfis tún og utan þeirra. Bæjarstæði voru oftast afmörkuð með hlöðnum túngarði þá oftast úr grjóti og torfi. Garðar voru og stundum umhverfis beitarhús eða smábýli. Vallargarðar eru garðar utan túns. Oft er erfitt að geta sér til um not þessara garða en líklega hafa þeir þjónað þeim tilgangi að aðgreina land í nytjaeiningar. Garðar voru einnig hlaðnir á mörkum landeigna, svokallaðir landamerkjagarðar.

Heyvinnsla: Stundum má sjá minjar um fyrstu tilraunir til túnsléttu og kallast það beðasléttur. Frá aldamótum og fram um 1930 var unnið að túnsléttun og framræslu á flestum bæjum. Tímabilið er í þessu sambandi oft nefnt þaksléttutími. Fyrsta áratuginn voru notuð handverkfæri. Sléttað var í aflöngum spildum eða beðum sem síðan settu svip á túnið. Sléttaðar voru tóttir næst bæjum og jafnað úr gömlum peningshúsum sem staðið höfðu dreifð innan túns.

Við sjó

Menjar um sjósókn varðveitast oft illa vegna nálægðar sinnar við hafið. Margar þeirra hafa og horfið við framkvæmdir vegna þéttbýlismyndunar og hafnargerðar. Verstöðvar eða útgerðastaðir voru oft notaðir frá mörgum bæjum/byggðarlögum og því kann þar að finna nokkuð fjölbreyttar minjar.

Sjöhús/verbúðir: sjöhús og verbúðir voru íverustaðir sjómanna á meðan á vertíð stóð. Stundum voru þessi hús á tveimur hæðum. Geymsla undir veiðarfæri og annan búnað á neðri hæðinni en svefnstaður manna á þeirri efri. Grunnur húsanna var grjóthlaðinn en efri hæðin úr timbri. Einnig voru verbúðir oft einföld grjót- og torfhlaðin hús.

Fiskbyrgi: Oftast grjóthlaðnar einfaldar byggingar, ferhyrndar eða hringlaga, þar sem fiskur var geymdur.

Hjallar: Oft finnast hleðslur undan hjöllum, fiskhjöllum og geymslum. Slíkar hleðslur eru oft ferköntuð upphleðsla sem myndar sléttan flöt eða grunn. Einnig er oft einföld grjótröð sem markar af grunninn.

Naust/hróf: Tóftir í eða við fjöruborð þar sem bátar voru dregnir upp og geymdir. Naust geta verið á ýmsa vegu, allt frá tóftum sem reft hefur verið yfir til einfaldra vegghleðsla sem bátar hafa verið lagðir á milli. Oft eru naust líka bátslaga og hefur bátum þá verið smeygt inn í naustið.

Uppsátur: Þar lögðu menn upp bátum. Uppsátur eru oft samsíða grjóthleðslur sem liggja í sjó fram. Upphlaðnir sjógarðar eða bryggjur eru voru líka til en eru sjaldgæfari.

Fiskgarðar: Upphlaðnir garðar til að þurrka fisk á voru á stöku útgerðarstað.

Höskuldsstaðir – söguágrip

Mynd 1. Höskuldsstaðir, horft er til suðurs.

Elsta heimild er getur Höskuldsstaða er skrá um skipti á Spákonu arfi¹ frá því um 1200.²

Höskuldsstaðakirkja var helguð Maríu mey og heilögum Pétri.³ Í máldaga frá 1360 kemur fram að tveggja presta skylda⁴ var á Höskuldsstöðum og átta prestar einnig að þjóna á öðrum kirkjum, annan hvern helgan dag í Tungu, Eyjum, Bakka, Vatnahverfi og á Hofstöðum og á kirkjunni í Bæ átti að messa 16 sinnum yfir árið. Þá átti að messa 12 sinnum á Mánaskálum. Í Höskuldsstaðakirkjugarði er legsteinn með rúnum: „Hér hvílir Marteinn prestur“, sem þjónaði Höskuldsstaðasókn á fyrri helmingi 14. aldar⁵.

Á 14. öld átti Höskuldsstaðakirkja allt heimaland jarðarinnar, allt Holtsland, alla Þverá, allan Sléttadal frá Kaldalæk til Njálsstaða og „fimmtungi minna en helming“ í Spákonuarfi, frá fornu fari. Kirkjan átti líka fjórðung alls reka í Básum.⁶

¹ Spákonuarfur er kenndur við Þórdísi sem bjó að Spákonufelli á 11. öld en hún á að hafa gefið ýmsum kirkjum eftir sinn dag hlut í hval- og viðrekum fyrir löndum sínum.

² *DI I*, 1857-76. Bls. 305.

³ *DI V*, 1899-1902. Bls. 344.

⁴ *DI III*, 1896. Bls. 171

⁵ P.E. Kristian Kálund, 1986. Bls. 40, neðanmáls.

⁶ Í skrá um skipti á Spákonuarfinum frá því um 1200 samkvæmt frásögnum Þórarins Þorfinnssonar, Eyjólfssonar og Karls Jónssonar ábóta á Þingeyrum, segir að upphaflega hafi Spákonuarfi verið skipt í fimm hluta. Einn gekk til Hvamms í Vatnsdal (helmingur) og hinn helmingurinn milli Höskuldsstaða og Gunnsteinsstaða. „Þeim 4 hlutum sem eftir ... Skal taka einn og draga ofan á þrjá“. Sá fyrsti skiptist á milli

Á 15. öld var enn tveggja presta skylda og áttu þeir að syngja annan hvern helgidag í Tungu, Eyjum, fyrir 2 merkur, 24 messur á ári á Bakka, í Vatnahverfi og Hafursstöðum fyrir 1 mörk, 16 messur á Kirkjubæ og 12 á Mánaskál fyrir sama kaup.⁷ Kirkja átti allt heimalandið ásamt Hólslandi og alla Þverá og Syðra-Hól, Sölvabakka hálfan með Svansgrund og hálfan Sléttadal, frá Kaldalæk til marks við Njálsstaði. Spákonuarfsreki var tekinn frá Deildarhamri og vestur á milli Laxár og Fossár. Þaðan frá Rauðaskriðu til Hrafnasár, frá Hellisvík á móts við Finnstaði, þar sem arfinum var deilt í fimm hluta. Þrír runnu til Spákonuarfs, en tveir til lands. Fyrir Árbakka var arfurinn að öllum hluta, en ekki milli Finnstaða og Árbakka. Þar næst frá Þorlaugardys í miðja Selvík. Höskuldsstaðakirkja átti fimmtungi minna en helming í Spákonuarfnum, fjórðung alls reka í Básun, viðarreka á Hrauni frá fornu fari, en í vestri Ósvík fjórðung.⁸

Árið 1708 rak Höskuldsstaðaprestur stórbú. Hlunnindi voru nokkur, einkum torfstunga, eggjataka í Hundaási og Skarfasteini, selveiði og rekavon var lítil og söl einhver. Staðurinn átti rekaítak á fjöru fyrir Hraunslandi á Skaga í plássinu milli Fornuvarar og Deildarhamars, sem kallaður var Grensás og skiptist í tvær vikur sem báðar voru kallaðar Ósvíkur. Áttu Höskuldsstaðir fjórðung reka í annarri en helming í hinni⁹ og rekaítak í Básun fyrir Víknalandi á Skaga, þar sem Höskuldsstaðakirkja átti fjórðung alls reka viðar og hvals. Þá átti staðurinn hvalrekaítök í öllum Spákonuarmi eins og fyrr.¹⁰

Selstaða Höskuldsstaða 1708 var í Hvammshlíð, áfast við Þverárland á fjallinu til marks við Skrapatungu. Hlunnindi jarðarinnar voru helst sémilegt heimræði, þaðan sem eitt skip gekk. Engi og tún urðu fyrir spjöllum af völdum vatns og grjóthruns.¹¹ Árið 1708 var eyðibýlið Fitjarkot, hjáleiga sem hafði byggst upp rétt fyrir 1700 og verið byggð í áratug eða svo og töldu menn litlar líkur á að það „hrakkot“ byggðist aftur.¹²

Þingeyra og Höskuldsstaða. Af öðrum átti hluti að renna til Gunnsteinsstaða og skipta svo afgang í fjóra staði og gekk einn hlutur til Gunnsteinsstaða, annar til Höskuldsstaða og hinum þriðja áttu munkar og Þórarinn að skipta með sér til helminga, en fjórða hlutann áttu Mýramenn að fá og skipta með sér til helminga. Síðasta hlutunum var skipt í fjóra staði. Mástaðir fengur einn, Svínavatn annan, Spákonufell þann þriðja og hinum fjórða áttu munkar og Þórarinn að skipta með sér. Sögn er að sá hluti hefði fylgt Syðri-Ey. Munkarnir áttu Gunnsteinsstaði er þarna var komið sögu og fengu því þann hlut og einnig þann sem Þórarinn átti. Um sjálfan Spákonuarfinn segir að hann liggi á milli „hinnar fornu varar“ og Deildarhamars og eigi allt sem „ut festir“, en norðanmenn ef inn reki í Hóp. En það er nú samið (þarna um 1200) „að helmingi skulu hafa hverjir það er næst milli Laxár og Fossár. Frá Skriðu til Hraunsár. Þá er frá Hellisvík til móts við Finnsstaði, fyrir Finnsstöðum er fimmeilt og hverfa 3 hlutir til Spákonuarfs en tveir til lands þess minnti Karl ábóti, ... þá er hvalur kom þar“. Ekki lést Eyjólfur Einarsson glöggvita hver skiptin voru. Kvað hann einhverja segja að þriðjungur reka fylgdi landi, en 2 hlutir Spákonuarmi fyrr á árum er Spákonuurfur átti allan hlutann en enginn var milli Finnsstaða og Árbakka og það sem næst inn frá Þorlaugardys til Selvíkur. Þorlaugardys stendur fyrir Laxárdal, þar á lækjarbakkanum fyrir sunnan. Kvað Eyjólfur Einarsson Þórarinn Þorfinnsson hafa sagt sér um Spákonuarf. Um Eyjólf og Þórarinn er fátt vitað en Karl Jónsson var vígður til ábóta að Þingeyrum 1169 og v sagði af sér 1181. Skömmu síðar fór hann til Noregs (1185), og var þar með Sverri konungi og ritaði sögu hans. 1187 kom hann aftur til Íslands og tók við ábótaembætti á Þingeyrum á ný og hélt því um langan tíma (DI - I 834-1264, 1857-76. Bls. 304-5).

⁷ DI V, 1899-1902. Bls. 344.

⁸ DI V, 1899-1902. Bls. 345.

⁹ Jarðabók VIII, 1926. Bls. 437.

¹⁰ Jarðabók VIII, 1926. Bls. 437.

¹¹ Jarðabók VIII, 1926. Bls. 438.

¹² Jarðabók VIII, 1926. Bls. 438.

Séra Magnús Pétursson sem fékk Höskuldsstaði 1748 ritaði Höskuldsstaðaannál 1730-1784. Árið 1758 hóf hann að reisa nýja kirkju á Höskuldsstöðum og var „hún byggð að öllum viðum 1763.“¹³

Árið 1847 var túnið á Höskuldstöðum 24 dagsláttur, engjar litlar og lágu við átroðningi lestarferða fólks og hesta.¹⁴ Bændur gerðu út frá Ósvíkinni og öfluðu sjávarfangs til heimilisins. Æðarvarp og dúntekja var í litlum fjörubás og í hólma í lítilli tjörn „á melnum“¹⁵ suður frá túninu. Lax var veiddur í Laxá þá er lax gekk ána sem var „sjaldan“. Í selstöðu Höskuldsstaða var þá búið að reisa lítið býli, Höskuldsstaðasel. Viðarrekaítök á Skaga dugðu til að halda við húsum. Af og til var hvalreki „í Spákonuarmi“ sem gaf björg í búið. Hafði tvisvar rekið hvali á 22 árum. Kirkjujarðirnar voru: Efri-Mýrar, Svagrund, hálfur Sölvabakki, Ytri-Hóll, Hvammshlíð, Höskuldsstaðasel, Syðri-Hóll, Kollgerði og Þverá.¹⁶ Af þessum jörðum komu 13 dagsláttur upp í landsskuldur og jafnvirði 160 álna greiddust með gemlingum og landaurum, eða peningum og fleiru. Höskuldsstaðir voru metnir á 20 hundruð til forna en endurmetnir 1848 á 21,7 hundruð.¹⁷

Náttúrufar og jarðabætur

Í jarðamati frá 1849 segir að túnið sé: „fremur greiðfært, stórt um sig og snögglendt, seigslægt, fóðrar hérumbil 6 kýr, slægjur eru mjög litlar heima um sig og snögglendir, staðnum er eignað töluverdt engjatak vestan í Dínufjalli, á bakvið svokallaða „Núpa“, er þetta einhvör sá leingsti og örðugasti eingjavegur, þar eru töluverðar slægjur, en mjög undirorpnar ágangi hrossa og annars peníngs, og er lítt mögulegt að verja, sumarhagar heldur þraungir og kostaléttir, ekki erfiðir en er heldur fyrir stóran búsmala, vetrarheit töluverð að vögstum og nær leingi til hennar. Mótak gefst en er mjög lángsókt og ekki gott.“ Þess er síðar getið að lítil hlunnindi hafi verið af æðarfuglavarpi og laxveiði hafi verið lítil sem engin í Laxá. Reki var lítill á heimajörðinni en átti staðurinn reka ítök út á Skaga en mjög langt þangað að sækja.¹⁸ Í jarðamati frá árinu 1916 er túnið talið 28 dagsláttur, nálægt fjórðungur þess er slétt en aðrir hlutar að mestu greiðfærir. Um 400 hb. munu fást af túninu sem er ekki í góðri rækt en þó fremur grasgefið og ekki illa fallið til útgræðslu. Engjar eru að nokkru vallendisbrekkur skammt frá túni en einnig er slægjuland í hvömmum við Laxá, heygott og má fá af því um 150hb árlega. Engi eru einnig í Höskuldsstaðaselslandi en erfitt er að verja það og langt heim að flytja. Beitiland er gott fyrir allar skepnur að sumri og mikið af landinu er snjólétt að vetrum og því hagasamt. Fjörubeit er all góð en hættur nokkrar.¹⁹

Gjörðabók fasteignamatsnefndar í Austur-Húnavatnssýslu, 1916, skjal nr. 257. Óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavetninga.

¹³ *Annálar* IV, 1940-1948. Bls. 465.

¹⁴ J. Johnsen, 1847. Bls. 252.

¹⁵ J. Johnsen, 1847. Bls. 252.

¹⁶ J. Johnsen, 1847. Bls. 252.

¹⁷ *Ný jarðabók*, 1861. Bls. 90.

¹⁸ Jarðamat Húnavatnssýslu 1849-50, skjal nr. 41, Höskuldsstaðir. Óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavetninga.

¹⁹ Gjörðabók fasteignamatsnefndar í Austur-Húnavatnssýslu, 1916, skjal nr. 257. Óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavetninga.

Fornleifaskráning

Mynd 2. Gamla bæjarstæðið á Höskuldsstöðum. Þar er nú rabarbaragarður en fremst á mynd sjást leifar gamla bæjarins og íbúðarhúsið í baksýn.

Höskuldsstaðir-1

Fvrnr.: 10634

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Hóll

Staðhættir

Á túnakorti frá fyrri hluta 20. aldar er bærinn austarlega fyrir miðju túni, kirkja vestan hans og kirkjugarður norðan við. Í Húnaþingi segir um bæinn: „Öldum saman hefur bærinn staðið undir brattri brekku neðan Núpa. nú er risið nýtt íbúðarhús á Höskuldsstöðum nokkuð í suðvestur frá gamla húsinu“ (Húnaþing, 127).

Lýsing

Gamla bæjarstæðið er austan viðnúverandi kirkju. Búið er að rífa bæinn en enn má greina ummál bæjarstæðisins, um 18x24m og er rabarbari í hluta þess. Að norðan og austan sést í grjóthlaðinn kant um 15sm háan sem að líkindum eru leifar undirstöðu hússins.

Aðrar upplýsingar

Í úttekt frá 1891 voru bæjarhús eftirfarandi; baðstofa, eldhús, göng, smiðja og skemma. Almenn virðist ástand bæjarins fremur slæmt. Árið 1916 er íbúðarhúsi svo lýst: „Íbúðarhús 30,6 ál, með kjallara nálægt 5,6, óhlaðinn innan og undirgrind þar stórskemmt. Á stofuhæðinni eru 6 herbergi, þar af 2 máluð, 3 á. undir loft. Af þessu húsi eru 13 ál. gamalt, skekt og fúð. Þar er 1 ál. port og 3 herbergi á lofti. Vesturstafn og suðurhlið úr timbri, að öðru torfveggir og torfpak. Norðan við þetta hús er torfhús 30, 4 1/4 ál. Því er skift með 2

skilrúmum í bæjardyr, geymslu og eldhús, -gamalt og lélegt. Nyrst er geymsluhús úr torfi og timbri 13,5 ál, með þilstafni og eins skilrúmsþili, innbrotið á parti.“ (Jarðamat 1916, nr. 257).

Höskuldsstaðir-2

Fvnr.: 10635

Sérheiti: Kirkjuvöllur

Hlutverk: Kirkja

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Niður undan kirkjunni norðan við Tröðina heitir Kirkjuvöllur“ (ÖH, 1). Á túnakorti er kirkjan um það bil fyrir miðju túni, vestan bæjarins og kirkjugarður norðan við.

Lýsing

Kirkjan sem nú stendur á Höskuldsstöðum var vígð árið 1963 en áður stóð hún nokkru sunnar, eða þar sem bílastæðið er núna. Kirkjan er horfin. Hnit voru tekin eftir túnakorti sem lagt var yfir loftmynd.

Aðrar upplýsingar

Í jarðamati frá 1916 segir: „Kirkja er á jörðunni (Höskuldsstöðum) 18x11 ál. Stafhæð 5ál. Ris 4 ál. Öll með hvelfingu. Loft í fremstu 4ál. Turnhæð frá jörðu um 16 á. Öll máluð, bæði utan og innan. Járnpak og turninn járnvarinn. Gamalt hús, enda sjáanlega mjög fúin fótstykki, en að öðru leyti virðist yfirgrind og þiljur ófúid.“ (Jarðamat 1916, nr. 257).

Höskuldsstaðir-3

Fvnr.: 10636

Hlutverk: Kirkjugarður

Tegund: Kirkjugarður

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Niður undan kirkjunni norðan við Tröðina heitir Kirkjuvöllur“ (ÖH, 1). Á túnakorti er kirkjan um það bil fyrir miðju túni, vestan bæjarins og kirkjugarður norðan við.

Lýsing

Kirkjugarðurinn er enn á sínum stað en hafur verið stækkaður til norðurs og vesturs. Kirkjan stendur nú í kirkjugarðinum. Ef marka má mælingar á túnakorti hefur kirkjugarðurinn gamli verið um 30x50m að utanmáli.

Höskuldsstaðir-4

Fvnr.: 10637

Sérheiti: Fjósvöllur

Hlutverk: Fjós

Tegund: Hóll

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Skák í túninu niður frá fjósi ofan að túngarði, milli heimreiðartraðar og bæjarlækjar kallast Fjósvöllur“ (ÖH, 1). Á túnakorti má sjá fjósið um það bil fyrir miðju túnsins, sunnan heimreiðar, tæplega 50m suður af kirkjunni. Þar er fjós og tóft.

Lýsing

Fjósið stóð tæpa 60m ssv af gamla bænum og um 85m norðaustur af íbúðarhúsinu samkvæmt heimildamanni. Fjósið er horfið en þar er smá hólbunga þar sem það stóð en að öðru leyti sést ekkert eftir af fjósinu.

Aðrar upplýsingar

Í jarðamati frá 1916 segir „fjós yfir 8 nautgr. með safnþró undir.“ (Jarðamat 1916, 257).

Höskuldsstaðir-5

Hlutverk: Hesthús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Samkvæmt heimildamanni var hesthús norðan við fjóstóftina sem nú hefur verið sléttað yfir og sjást ekki ummerki þess á yfirborði.

Aðrar upplýsingar

Getið er um tvö hesthús í úttekt frá 1891 en aðeins um eitt í jarðamati frá 1916 og líklegt að það sé hesthús það sem heimildamaður mundi eftir. Í jarðamati frá 1916 segir að þar sé „hesthús yfir 12 hross.“ (Jarðamat 1916, 257).

Höskuldsstaðir-6

Fvnr.: 10638

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Leifar túngarðsins sjást enn á köflum á brekkunni austan við gamla túnið og alveg suður fyrir nýlegt fjós sem er suðaustan við bæinn.

Lýsing

Hann liggur að hluta meðfram skurði sem liggur ofan við túnið. Hæð hans við norðurenda er um 60sm og breidd um 120sm. Girðing liggur eftir garðinum að hluta ofan við kirkjuna. Túngarðurinn er á köflum mjög eyddur og nánast horfinn. Hann er alls rúmlega 430m langur.

Aðrar upplýsingar

Getið er um túngarð í örnefnaskrá: „Skák í túninu niður frá fjósi ofan að túngarði, milli heimreiðartraðar og bæjarlækjar kallast Fjósvöllur“ (ÖH, 1). Í jarðamati frá 1916 segir: „Það [túnið] er algirt með gaddavír og gömlum garði undir að nokkru.“ (Jarðamat 1916, 257).

Höskuldsstaðir-7

Fvnr.: 10639

Hlutverk: Túngarður?

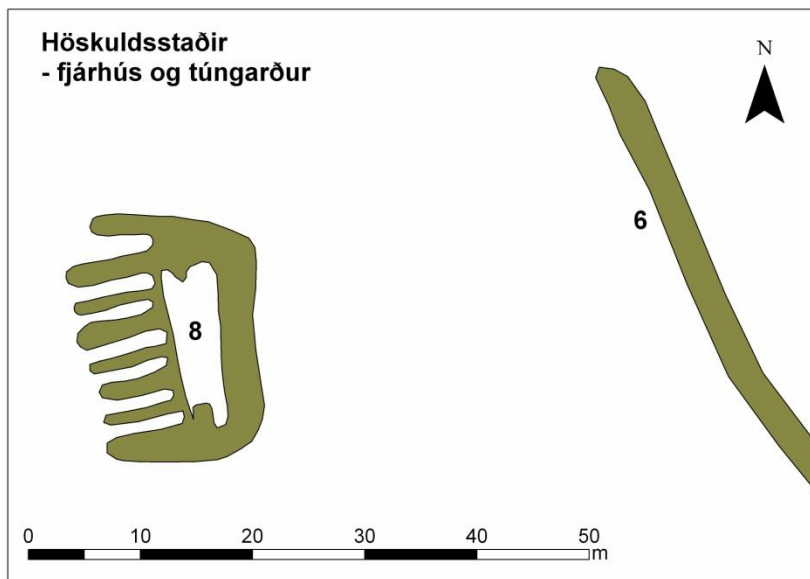
Tegund: Garðlag

Staðhættir

Neðan, eða vestan við túngarðinn, samsíða honum er garðlag.

Lýsing

Garðlagið er um 22ja metra langt og 2,5m þar sem það er breiðast. Óvíst er hvaða hlutverki garðlagið hefur gengt en vel gæti verið að það væri hluti af túngarðinum.

Höskuldsstaðir-8

Fvnr.: 10640

Hlutverk: Fjárhús, hlaða

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á túnakorti frá fyrri hluta 20. aldar er fjárhús nyrst í túninu. Tóftin er enn vel greinileg í túninu norðan við bæinn um 330m norður af íbúðarhúsinu.

Lýsing

Fjárhúsin hafa verið þristað með gördum og einhölukró virðist vera til norðurs, hlaða er til

austurs. Húsin hafa verið hlaðin úr torfi og grjóti og sér í grjóthleðslur í veggjum. Garðarnir eru einnig hlaðnir úr grjóti með steyptri plötu. Krærnar eru um 1m á breidd og 9m á lengd. Lengd garðanna eru tæpir 9m, hæð þeirra um 45sm og breidd 80sm. Innangengt er af gördum yfir í hlöðu sem er 13x3m að innanmáli og veggir um 1m á hæð. Hæð veggja er annars um 60-90sm og mesta breidd er um 2m. Dyr snúa mót vestri.

Aðrar upplýsingar

Í úttekt frá 1891 er getið um eitt fjárhús en í jarðamati 1916 segir 3 fjárhús yfir 105 kindur. Líklegt er að þar eigi við þristæðu húsin sem skráð eru hér að ofan (Jarðamat 1916, 257).

Höskuldsstaðir-9

Fvnr.: 10641

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Rúmlega 150m austur af íbúðarhúsinu liggur garðlag niður, til vesturs, frá túngarðinum.

Lýsing

Garðlagið sem liggur austur/vestur er stakt um 40sm hátt og víðast hvar um 60-70sm breitt en mest um 90sm. Það er gróið.

Aðrar upplýsingar

Á túnakorti er kálgarður í suðausturhorni túnsins, rétt rúma 170m suðaustur af gamla bænum. Í jarðamati frá 1916 segir: „Matjurtagarður um 100fðm² að stærð nýlega brotinn og tekinn til ræktunar“ (Jarðamat 1916, 257).

Höskuldsstaðir-10

Fvnr.: 10642

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Leifar matjurtagarðs eru um 170m norðaustur af íbúðarhúsinu á Höskuldsstöðum rúma 30m austur af gamla bæjarstæðinu.

Lýsing

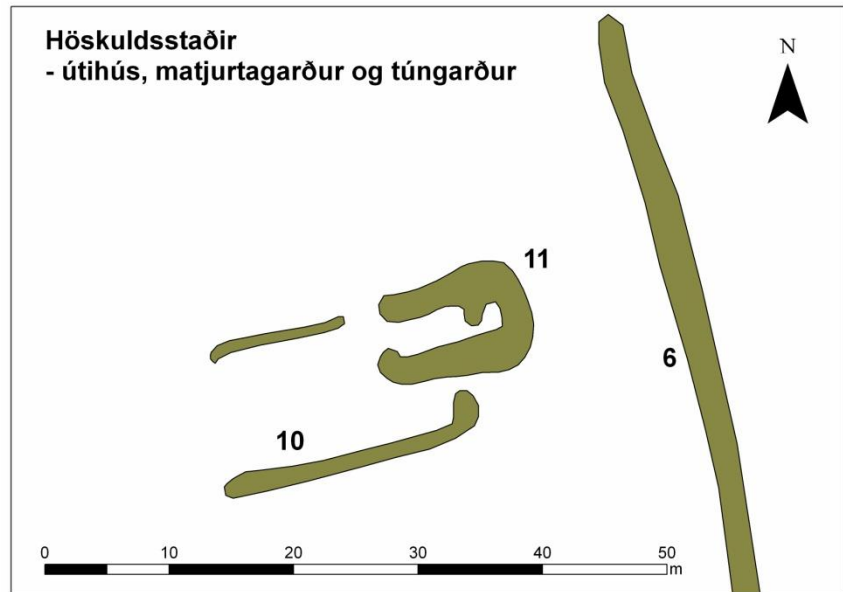
Garðurinn er í brekku og snýr mót vestri, um 10x20m að innanmáli.

Garðlag er utan um

garðinn til allra átta nema til vesturs eða neðst, það er um 30sm hátt og 30sm breitt og alls um 33m langt. Við norðausturhorn garðsins er tóft (sjá nr. 11) sem ekki er á túnakortinu og því yngri eða eldri en matjurtagarðurinn.

Aðrar upplýsingar

Á túnakorti frá fyrri hluta 20. aldar má sjá matjurtagarð um 35m asa af gamla bænum.

Höskuldsstaðir-11

Fvnr.: 10643

Hlutverk: Útihús/Hesthús?

Tegund: Tóft

Staðhættir

Leifar matjurtagarðs eru um 170m norðaustur af íbúðarhúsinu á Höskuldsstöðum rúma 30m austur af gamla bæjarstæðinu. Í norðausturhorni hans er tóft.

Lýsing

Tóftin er tvískipt, 12x8m að utanmáli og liggur austur/vestur í töluvert miklum halla. Dyr snúa mót vestri. Hugsanlega útihús með hlöðu eða heytóft til austurs og virðist innangengt á milli. Tóftin er gróin en sér í stakt grjót í henni. Hæð veggja í austari tóft er um 75-90sm en í vestari tóftinni um 140sm og þar sést í grjóthleðslur í suðurvegg. Breidd veggja er um 150sm. Austari tóftin stendur um 130sm hærra en hin.

Aðrar upplýsingar

Hugsanlegt er að þarna sé um að ræða hesthús það sem getið er í úttektafbók frá 1891 þar sem talað er um hesthús „uppfrá“. (Úttektarbók Vindhælishrepps, 1891).

Höskuldsstaðir-12

Fvnr.: 10644

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

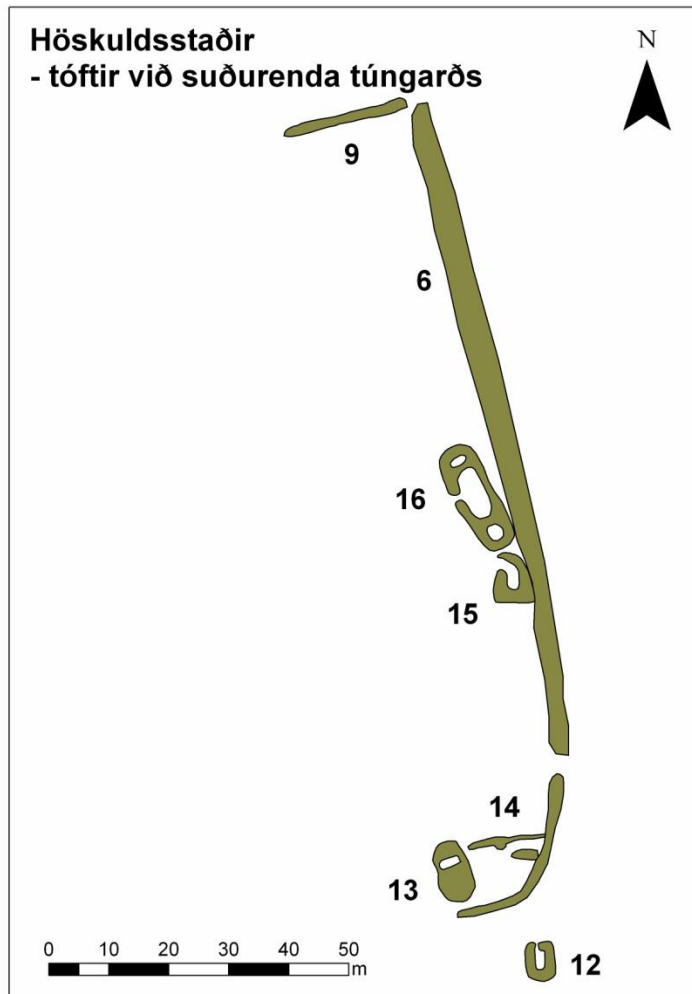
Staðhættir

Við suðurenda túngarðsins um 50m suðaustur af nýja fjósinu eru tóftir og virðast mjög gamlar.

Lýsing

Beint suður af túngarðsendanum er tóft, hún er mosa og lyngi vaxin. Innanmál er 2,5x1m og snúa dyr til norðurs og er opið um 35sm breitt. Tóftin liggur norður/suður í þýfðum móa

niður undan brekku og fellur hún inni umhverfi sitt. Hæð veggja er um 50-70sm en nær hæst í um 85sm í suðausturhorni tóftar. Breidd veggja er um 100sm en breiðastir eru þeir um 150sm til suðurs.

Höskuldsstaðir-13

Fvnr.: 10645

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Við suðurenda túngarðsins um 50m suðaustur af nýja fjósinu eru tóftir og virðast mjög gamlar.

Lýsing

Beint norður af túngarðsendanum er tvískipt tóft sem liggur norðvestur/suðaustur. Syðri tóftin er 1,8x,5m að innanmáli en engar dyr eru greinanlegar. Hæð veggja er mest um 30sm og breidd virðist um 80sm en þeir eru víða mjórri og sumstaðar rofnir í burtu. Norðan við tóftina er mjór gangur um 30sm breiður og þar norðan við er veggur 70sm breiður og er suðurveggur nyrðri tóftarinnar, sem liggur um 30sm lægra en syðri tóftin. Nyrðri tóftin er 3x1m að innanmáli. Hæð er um 20-50sm. Tóftin er öll gróin mosa og lyngi og eru veggir að hluta hlaupnir í þúfur.

Höskuldsstaðir-14

Fvnr.: 10646

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á milli tóftar sem skráð er nr. 13 og túngarðs að austan eru veggjalög, hugsanlega útveggir tóftar.

Lýsing

Veggjalögin eru tvö og liggja samsíða austur/vestur. Nyrðra lagið er lengra, alls um 13m langt og 1m breitt og kemur þverveggur út úr þeim suðurs. Syðri veggurinn er um 4m á lengd og rúmlega 1m á breidd. Báðir eru veggirnir að hluta grónir, um 30sm háir, hlaupnir í þúfur og töluvert rof er í þeim, einkum nyrðri veggnum.

Höskuldsstaðir-15

Fvnr.: 10647

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Vestur undir túngarðinum, um 40m norður af túngarðsendanum eru tvennar tóftir sem liggja nálega norður/suður.

Lýsing

Tóftin liggur aðeins upp í brekkuna. Hún fellur vel að umhverfi sínu og eru veggir hlaupnir í aflangar þúfur. Tóftin er um 1,3x3,5m að innanmáli. Hún er mosa og lyngi gróin en sér í grjóthleðslu á veggjum að utan. Hæð er mest um 45sm en erfitt er að meta breidd veggja vegna þúfna.

Höskuldsstaðir-16

Fvnr.: 10648

Hlutverk: Óþekkt

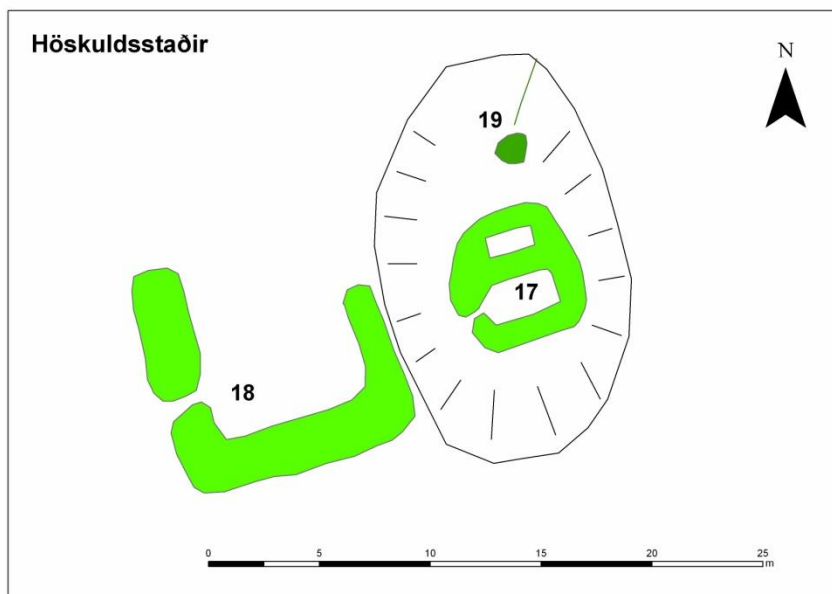
Tegund: Tóft

Staðhættir

Vestur undir túngarðinum, um 40m norður af túngarðsendanum eru tvennar tóftir sem liggja nálega norður/suður.

Lýsing

Sunnan við tóft sem skráð er nr. 15 aflöng tóft sem liggur nnv/ssa meðfram brekkunni. Hún er tvískipt, jafnvel þrískipt. Syðsta hólfið er 2,5x2,2m að innanmáli, hæð um 30sm en hærri upp í brekkuna eða um 75sm. Þar norðan við er hólfið, 8x3m að innanmáli. Dyr eru til vesturs og sér í hleðslugrjót í dyraopinu sem er um 50sm breitt. Hæð veggja er um 75sm upp í brekkuna til austurs en um 20-30sm til vesturs. Syðst virðist vera lítil hólfið 2,5x1m að innanmáli, hæð veggja 15-45sm, hæst upp í brekkuna til austurs. Það gæti líka hafa myndast við hrun úr vegg. Tóftin er gróin en það sér í grjóthleðslur þar sem rof er í veggjum. Austurveggur tóftar sem liggur upp í brekkuna virðist eldri en aðrir veggir. Hugsanlega er byggt upp úr eldri tóft. Mesta breidd veggja er 1,5m.

Höskuldsstaðir-17

Fvnr.: 10649

Hlutverk:

Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á hjallanum ofan við bæinn er flói og í honum grænn hóll með tóftum. Hann er í um 400m norðaustur af bænum. Lækur liggur norðan hólsins.

Lýsing

Hóllinn undir tóftunum er nokkuð hár, eða um 1,5m, og hugsanlegt er að

tóftirnar séu byggðar á einhverju eldra. Tóftin á hólnum er tvískipt og framan við hann til vesturs er garðlag sem virðist geta verið rétt. Tóftin liggur nálega norður/suður. Syðra hólfið er 1,7x3m að innanmáli og er breidd veggja um 60sm. Nyrðra hólfið er 1x2,2m að innanmáli. Það liggur eilítið hærra en syðra hólfið og hugsanlega nær það lengra til norðurs en töluvert er af þúfum þar sem gætu verið veggjaleifar, eða hrun úr vegg. Hæð veggja er um 30-50sm,

hæstir til austurs. Hóllinn er nokkuð þýfður og svolítið þýft er í tóftinni. Tóftirnar eru nokkuð illa farnar af ágangi hrossa.

Höskuldsstaðir-18

Fvnr.: 10650

Hlutverk: Rétt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Á hjallanum ofan við bæinn er flói og í honum grænn hól með tóftum. Hann er í um 400m norðaustur af bænum. Lækur liggur norðan hólins.

Lýsing

Vestur undan hólnum eru veggjalög sem virðast helst vera leifar réttar. Hún er 7x7m að innanmáli, opin til norðurs. Veggir komnir í þúfur og tóftin grasi gróin. Hæð veggja er mest 50sm. Hann er að hluta fallinn og er hann þar um 2m á breidd, annars um 1m.

Höskuldsstaðir-19

Fvnr.: 10651

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir

Á hjallanum ofan við bæinn er flói og í honum grænn hól með tóftum. Hann er í um 400m norðaustur af bænum. Lækur liggur norðan hólins.

Lýsing

Norðan í hólnum er niðurgröftur 90x110sm að ummáli og um 50sm djúpt og virðist vera grunn renna frá honum til norðurs, um 3m á lengd. Hlutverk óvíst.

Höskuldsstaðir-20

Fvnr.: 10653

Sérheiti: Krosshóll

Hlutverk: Sögustaður

Tegund: Hóll

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Neðst í brekkunum rétt ofan við veginn og snertuspöl suður frá túninu er allstór hól, grasi og lyngi vaxinn utan um sig, en lítt gróinn melur í kollinn. Hóll þessi heitir Krosshóll. Er mælt, að þar hafi kross staðið áður fyrr“ (ÖH, 1). Krosshóll er rúma 600m suðsuðaustur af íbúðarhúsinu, skammt norðan við landamerki Höskuldsstaða og Syðri-Hóls.

Lýsing

Hóllinn er strýtumyndaður og efst á honum er gróinn kollur og grjót utan um hann um 120x120sm að ummáli. Hóllinn í heild er á að giska 2-3m en toppur hans er um 120sm hár.

Nánari lýsing

„Í hólinn eða við hann, segja sagnir, að Magnús prestur á Höskuldsstöðum (líklega sr. Magnús Sigfússon) hafi grafið peninga sína. Eftir að prestur dó, vitjaði hann fjársins og vakkaði kringum hólinn. Sást hann oft, og stóð vegfarendum stuggur af honum er skuggsýnt var.“ (ÖH, 1).

Mynd 3. Krosshóll, horft er til suðausturs.

Mynd 4. Manngerð hleðsla á melunum vestur af Kollugerðistjörn.

Höskuldsstaðir-21

Fvnr.: 10654

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Grjóthleðsla

Staðhættir og lýsing

Á smá hól á melunum vestur af Tjörninni eða Kollugerðistjörn, rúmlega 900m ssv frá bænum, er grjóthleðsla 1,2x2,5m að grunnmáli og snýr hún mót vatninu. Hlutverk hleðslunnar er óþekkt en minnir um margt á umbúnað heiðinna grafa þó ekkert verði fullýrt um slíkt nema með frekari rannsókn.

Höskuldsstaðir-22

Fvnr.: 10655

Hlutverk: Óþekkt

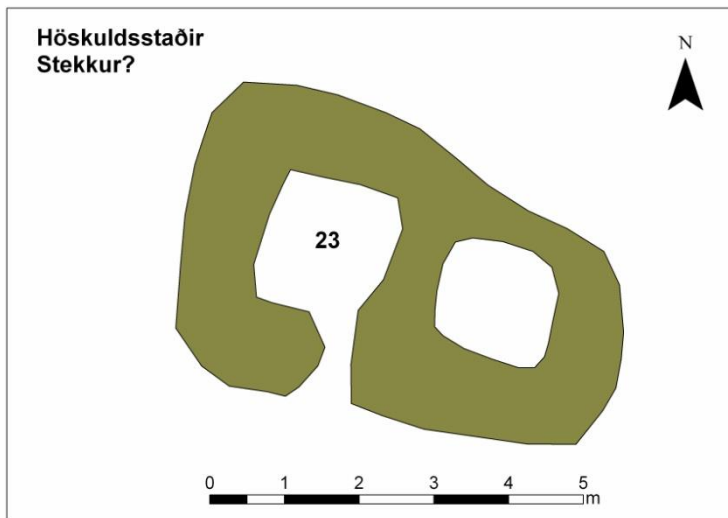
Tegund: Grjóthleðsla

Staðhættir

Rúmlega 2m norðan við hleðsluna er önnur hleðsla sem virðist manngerð 3x3m að utanmáli þar sem grjóti er þéttraðað innan reglulegs grjótkants og snýr hún norðaustur/suðvestur. Hlutverk hleðslunnar er óþekkt en minnir um margt á umbúnað heiðinna grafa þó ekkert verði fullýrt um slíkt nema með frekari rannsókn.

Mynd 5. Steinlögn á melunum vestan Kollugerðistjarnar.

Höskuldsstaðir-23

Fvnr.: 10656

Hlutverk: Stekkur?

Tegund: Tóft

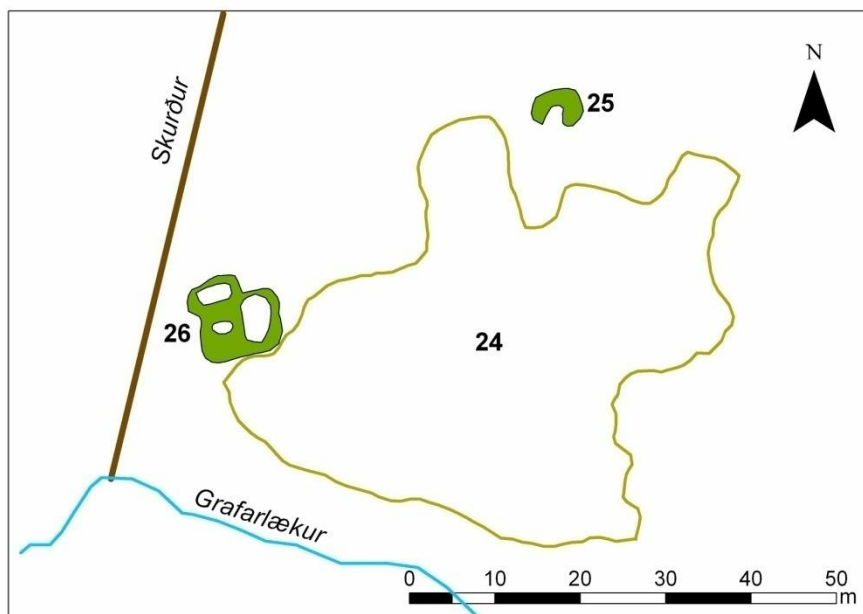
Staðhættir

Rúm 800m nna. af bænum er tvískipt tóft í gróinni laut á milli þurra mela, um 70m upp af Kollugerðistjörn, rétt vestan við landamerki Höskuldsstaða og Syðri-Hóls.

Lýsing

Tóftin virðist gömul og liggur hún í botni lautarinnar upp undir smá brekku. Tóftin er að

stórum hluta lyngi vaxin. Stærri hólfið er til vesturs með dyr mót suðri, 1,4x2m að innanmáli. Veggir eru um 30-50sm háir, hæstir upp í brekkuna til norðurs. Minna hólfið liggur til austurs og er um 40-50sm hærri í brekkunni en hin tóftin. Hún er 1x0,8m að innanmáli, hæð veggja er um 30sm. Hugsanlega er um litla stekkjartóft að ræða.

Höskuldsstaðir-24

Fvnr.: 10657

Sérheiti:

Grafarlækur

Hlutverk: Mógrafir

Tegund:

Niðurgroftur

Staðhættir

Á sjávarbakkanum, nyrst og vestast í landi Höskuldsstaða, tæplega 1km vsv af bænum eru mógrafir.

Lýsing

Mógrafirnar eru mest um 150sm djúpar en víða um 80sm djúpar. Svæðið

er óreglulegt að lögun en það er um 40x40m að utanmáli.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Fyrir neðan túnið tekur við flói, víðlendur nokkuð, og nær sunnan frá Laxá og út undir Syðri-Ey, heitir hann ekki sérstöku nafni. Úti í frá er hann oftast kallaður Höskuldsstaðflói. Nálægt miðja vegu milli túns og sjávar er stallur, frá norðri til suðurs. Er hann kallaður Sinubrún. Utarlega á flóanum dregur í læk úr kelduföllum, og kallast hann Grafarlækur“ (ÖH, 2-3).

Höskuldsstaðir-25

Fvnr.: 10658

Hlutverk: Mópurkun/geymsla

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á sjávarbakkanum, nyrst og vestast í landi Höskuldsstaða, tæplega 1km vsv af bænum eru mógrafir og mótóft norðan þeirra.

Lýsing

Tóftin er illa farin, veggir eru rofnir í burtu til suðurs og einnig eru þeir rofnir að innan. Þýft er umhverfis en slétt er í tóftinni. Hæð veggja um 30sm og 4x5m að utanmáli.

Höskuldsstaðir-26

Fvrnr.: 10659

Hlutverk: Móþurrkun

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á sjávarbakkanum, nyrst og vestast í landi Höskuldsstaða, tæplega 1km vsv af bænum eru mógrafir og mótóft norðan þeirra og önnur nokkuð umfangsmeiri að vestan.

Lýsing

Tóftin vestan við liggur á austurbakka skurðar sem liggur til norðurs eftir mýrinni. Tóftin er nokkuð umfangsmikil af mótóft að vera og virðist hún þrískipt og er 10x9m að utanmáli. Veggir eru lágir, hlaupnir í þúfur, um 20sm á hæð og um 20-30sm á breidd en mest um 50-60sm til suðurs.

Höskuldsstaðir-27

Fvrnr.: 10660

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Tæplega 500m suður af mógröfunum og um 450m norður af Spænskunöf er garðlag sem liggur frá sjávarbakkanum til norðausturs.

Lýsing

Garðlagið er alls um 45m langt en við suðvestur enda þess er rof þar sem fjárgata liggur í gegnum það. Það er um 55sm hátt og allt að 2,5m á breidd. garðurinn er gróin og vel greinilegur næst sjávarbakkanum en er hlaupið í þúfur og er rofið til norðausturs. Hlutverk garðsins er óvíst og ekki fundust neinar minjar umhverfis hann sem gætu skýrt það.

Höskuldsstaðir -28

Fvrnr.: 10661

Hlutverk: Leið

Tegund: Vegur

Staðhættir og lýsing

Norðarlega í Ósvík beint norður af árósl Laxár er vegslóði sem liggur niður í víkina. Vegurinn er mest 2m að breidd og er nú gróinn. Vesturendi götunnar neðst í víkinni er rofinn burtu af sjávargangi. Óvíst er með aldur en hugsanlegt er að þarna sé um veg þann sem getið er hér að neðan.

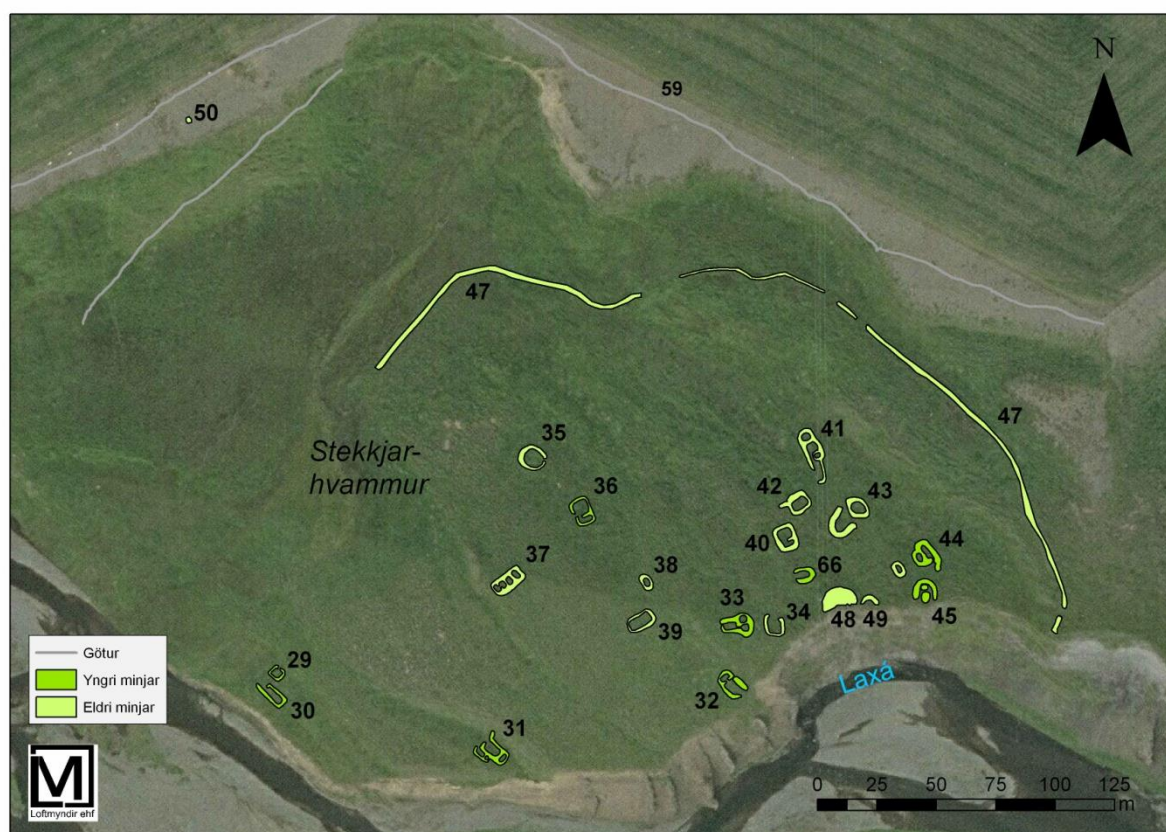
Aðrar upplýsingar

Um vegamál í Höskuldsstaðasókn 1873 segir: „Aðalvegurinn úr kaupstað fram í Langadal og vestur í sveitir liggur spölkorn fyrir neðan Kjalarland, rétt fyrir ofan Hafursstaði og Ytriey; rétt fyrir neðan Syðrieý, Ytrahól og neðst í Syðrahólsstekkjahvamm; rétt fyrir neðan Neðra-Lækjardal og inn Refasveit að vestan vatna. Vegurinn tvídeilist hjá Höskuldsstöðum. Liggur annar aukavegurinn ofan í Ósvík, inn Neðribyggð á Refasveit og fram að Blöndu, er hún er farin á Klifum. Hinn liggur inn fyrir ofan Kollugerði og neðan Syðrahól og Njálstaði.“ (HH, 59).

Fornbýli í Stekkjarhvammi/Fitjarkot

Við vettvangsskráningu í Höskuldsstaðalandi sumarið 2008 fundust umtalverðar fornleifar í Stekkjarhvammi við Laxá. Tóftirnar eru um 20 og túngarður liggur á hvammbryninni norðan og austan tóftanna. Elsta heimild sem getur minja í Stekkjahvammi er í sýslu- og sóknarlýsingum en þar segir: „Við Laxá neðanverða heitir Staðarhvamur eða Staðarstekkjarhvamur, og eru þar rústir allmiklar. Segja menn, að staðurinn muni hafa staðið þar í öndverðu, en síðan hjáleiga, og síðast hafi þar stekkur verið“ (SS, 148). Er þetta mjög dregið í efa í örnefnaskrá Höskuldsstaða en þar er getið um stekkjartóftir í hvamminum: Segja munnmæli jafnvel, að Höskuldsstaðabær hafi áður staðið efst í Stekkjarhvammi, en engar líkur benda til þess, að svo hafi verið. Líklega ágiskun og ekki gömul, dregin af hinum miklu stekkjarrústum“ (ÖH, 4). Í jarðabók Árna og Páls er getið um Fitjarkot, hjáleigu frá Höskuldsstöðum sem sögð var reist í kringum 1660 og verið í ábúð í um 10-12 ár. Ekki er kotið þekkt annars staðar í landi Höskuldsstaða og má því vel vera að þarna sé um sama býli að ræða.

Ljóst er af minjunum í hvamminum að þar hefur verið búið á einhverjum tíma og að líkindum á fleiri en einu tímabili. Yngstu minjarnar í hvamminum eru af stekkjum og réttum og er nafnið væntanlega dregið af þeim. Hvort að munnmæli í sýslu- og sóknarlýsingum séu rétt að býlið hafi staðið þarna áður og síðar hjáleiga verður ekki sannreynt nema með frekari rannsóknum en ljóst er að ábúð hefur verið í hvamminum áður en þar var stekkjad.

Höskuldsstaðir -29

Fvnr.: 10662

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Rétt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Syðst og vestast í Stekkjarhvammi eru tvær tóftir, líklega réttir.

Lýsing

Nyrðri tóftin er minni, ferhyrnd 5,5x5,5m að utanmáli. Hún er algróin og ekki sér í grjót í veggjum. Dyr eða hlið er mót norðaustri. Veggir eru um 30sm háir og 75sm breiðir.

Höskuldsstaðir -30

Fvnr.: 10663

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Rétt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Syðst og vestast í Stekkjarhvammi eru tvær tóftir, líklega réttir.

Lýsing

Syðst og vestast í túninu, framarlega á gilbakkanum eru tvær tóftir, líklega réttir. Syðri tóftin er 7,5x3m að innanmáli. Mesta hæð veggja er um 50sm en 35sm til suðausturs, breidd veggja er 80sm. Tóftin liggur norðvestur/suðaustur og er opin mót norðvestri. Suðvestur veggur er lengri og er það hugsanlega til að auðvelda innrekstur. Tóftin er grasi gróin og hvergi sér í grjót í veggjum.

Höskuldsstaðir-31

Fvnr.: 10664

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Stekkur?

Tegund: Tóft

Lýsing

Um 85m austan við réttirnar (sjá **nr. 29 og 30**) fremst á gilbrúninni er þrí- eða fjórskipt tóft. Hún liggur norðvestur/suðaustur í litlum hvammi neðst í Stekkjarhvammi. Stærsta hólfið er nyrst og liggur neðan undir brekku, það er 3,5x7m að innanmáli með 100sm dyraop mót norðvestri. Mesta hæð veggja er 55sm og mesta breidd veggja er 110sm. Upp frá dyrunum er smá garðlag upp í brekkuna. Austan við er annað hólfið, minna 3x1,3m að innanmáli. Milliveggur er lægri en veggir í tóftunum almenn um 30sm á hæð. Ekki eru dyr greinanlegar á milli. Hæð veggja er um 50-60sm og breidd mest um 120sm. Áfast að sunnan eru tvö hólfið það vestara 1,2x3m að innanmáli og er hæð veggja um 40sm. Dyr eru á því til norðausturs. Austan við það er lítið hólfið, fremur óljóst, veggjahæð um 10sm og breidd veggja um 60sm. Innanmál er 1x0,7m. Tóftin er vel gróin og ekki sér í grjót í veggjum.

Höskuldsstaðir-32

Fvnr.: 10665

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Lýsing

Tæplega 100m austan við tóft **nr. 31**, á grónum stalli alveg fram á gilbrúninni eru tvískipt tóft sem liggur norðvestur/suðaustur. Tóftin er gróin svolítið jarðsokkin og gæti verið eldri en þær

tóftir sem áður eru skráðar. Hún stendur á smá hól og gæti verið byggð á einhverju eldra. Tóftin liggur undir smá brekku og er veggurinn sem liggur með brekkunni frekar óljós og nánast horfinn á kafla. Tóftin er algróin og hvergi sér í grjót. Hæð veggja er um 20-25sm og breidd mest um 1,5m en veggir eru nokkuð útflattir, rofnir og hlaupnir í þúfur.

Höskuldsstaðir-33

Fvnr.: 10666

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Stekkur, útihús?

Tegund: Tóft

Lýsing

Rúmlega 15m ofan eða norðan við tóft **nr. 32** er önnur tóft, að því er virðist þrískipt og liggur hún austur/vestur í smá halla. Hugsanlega stekkjjar eða útihústóft. Breidd veggja er um 75sm og innanmál stærsta hólfsins til vesturs er 3x6m og hæð veggja um 40sm. Austurendi er um 30sm hærri og virðist tvískiptur en það gæti verið vegna hruns í tóftinni. Bæði hólfin eru 2x3m að innanmáli en það syðra er mun glegggra með 50sm háum veggjum en norðar eru veggir um 30sm og horfnir að hluta. Tóftin er vel gróin og greinileg og sker sig úr umhverfinu. Nokkuð hátt er undir henni og gæti hún verið byggð á einhverju eldra.

Höskuldsstaðir-34

Fvnr.: 10667

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Tæplega 5m austan við tóft **nr. 33** er önnur tóft, sem virðist töluvert eldri. Hún er ferhyrind 8,5x8,5m að utanmáli og alveg opin til norðurs. Veggir eru hlaupnir í þúfur um 1m breiðir og 25sm háir en lægri og ógreinilegri til suðurs. Umhverfi tóftarinnar er þýft en sléttur flötur er innan veggja.

Höskuldsstaðir-35

Fvnr.: 10668

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Rétt

Tegund: Garðlag

Lýsing

Hringlaga garðlag er norðvestarlega í túni í Stekkjarhvammi. Það er um 7x8m að innan máli og vel greinilegt í landslagi. Veggir eru töluvert hrundir og komnir í stórar þúfur. Tóftin er algróin og er mikill gróður umhverfis hana eins og í öllum hvamminum. Stórar þúfur eru einnig innan garðlagsins sérstaklega til norðvesturs þar sem þær blandast veggjum og þar hugsanlega hrun úr þeim. Hæð veggja er um 70sm og breidd 125sm en mest verða þeir um 2m á breidd til norðvesturs. Rof er í veggina á nokkrum stöðum og hugsanlega er á veggnum til austurs um 55sm breitt.

Höskuldsstaðir-36

Fvnr.: 10669

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Tæplega 20m suðaustan við tóft **nr. 35** er önnur tóft, tvískipt og liggur hún nnv/ssa. Mjög mikill gróður er á tóftinni og umhverfis hana og erfitt að greina útlínur nákvæmlega. Dyr virðast snúa mót vestri. Stærra hólfið er til norðurs 6x6m að innanmáli en minna hólfið er til suðurs 3x6m að innanmáli og er það heldur þýðara að innan og stendur um 20sm hærra en stærra hólfið. Veggir eru hlaupnir í stórar þúfur og er rofið á milli þeirra. Breidd veggja er um 60-110sm og hæð um 40sm. Í suðvesturhorni tóftar eru stórar þúfur, hugsanlega hrun úr vegg.

Höskuldsstaðir-37

Fvnr.: 10670

Sérheiti: Stekkjarhvammur/Fitjarkot?

Hlutverk: Bústaður?

Tegund: Tóft

Lýsing

Rúmlega 30m suðvestan við tóft **nr. 36** er fjórskipt tóft sem liggur norðaustur/suðvestur og eru engar dyr greinilegar á henni. Hún er 14x7m að utanmáli og vel greinileg í landslagi en lætur þó minna yfir sér en tóftir **nr. 35 og 36** sem áður eru skráðar. Veggir eru hlaupnir í þúfur og eru algrónir og hvergi sér í grjóti í veggjum. Veggir mót norðaustri og norðvestri eru greinilegastir en til suðausturs og suðvesturs er erfitt að greina nákvæmlega útlínur veggja og eru þeir einnig lægri eða um 20sm háir en veggir almennt um 40-50sm háir. Breidd veggja er 120-140sm þar sem þeir eru breiðastir. Nyrsta og austasta tóftin er 2x3m að innanmáli en næsta tóft sunnan við er 2x2,5m að innanmáli. Þar sunnan eru tvær tóftir og er innangengt á milli þeirra, norðari tóftin 2,4x1,3m og sú syðri 1,2x3m.

Aðrar upplýsingar

Í jarðabók Árna og Páls segir: „Fitjarkot. Hjáleiga af staðnum, bygt í fyrstu hjer um fyrir xl árum og varaði byggðin inn til næstu x eður xii ára, hefur síðan verið í auðn“ (JÁM, 438). Ekki er þekkt staðsetning á kotinu en hugsanlegt er að það hafi verið í hvammi þeim sem nú heitir Stekkjarhvammur. Minjarnar þar eru skráðar **nr. 29-49**.

Höskuldsstaðir-38

Fvnr.: 10671

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Tæplega 50m austur af tóft **nr. 37** er önnur svipuð hinni fyrr að útliti og gætu þær verið eldri en tóftirnar sem skráðar eru **nr. 35 og 36**. Veggir eru þýðir og engar dyr eru greinanlegar á tóft. Hún snýr norðvestur/suðaustur. Túnið í Stekkjarhvammi er allt í stöllum og liggur tóftin undir stallbrún. Tóftin er gróin og mosi er í veggjum. Innanmál er 3,3x2m og veggur sem snýr að stallbrúninni 35sm hár en annars um 30sm. Breidd veggja er um 80sm og sumstaðar breiðari þar sem hrunið er úr veggjum.

Höskuldsstaðir-39

Fvnr.: 10672

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Rúmlega 8m sunnar en tóft **nr. 38** er önnur tóft, svipuð útlits en nokkuð stærri. Hún liggur norðaustur/suðvestur, er aflöng um 4x9m að innanmáli. Hún er algróin og veggir komnir í

þúfur og ekki er hægt að greina dyr á tóftinni. Breidd veggja er 1-1,5m og hæð um 30sm. Tóftin er vel greinileg þegar komið er að henni en fellur annars vel inn í umhverfi sitt.

Höskuldsstaðir-40

Fvnr.: 10673

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Austast í hvamminum liggja nokkrar tóftir í hnapp og virðast þær misgamlar. Vestust þeirra er tóft sem liggur nálega norður/suður og er að líkindum tvískipt. Veggir eru hlaupnir í þúfur og ekki er dyr að sjá nema hugsanlega þar sem veggur er lægri austarlega á norðurvegg. Við austurvegg innanverðan eru nokkrar þúfur sem gætu verið innveggur en það er óvíst. Innanmál tóftar er 6x7m og hæð veggja er um 40sm og breidd þeirra um 1m. Lítið er af þúfum inn í tóftinni en töluvert umhverfis hana.

Höskuldsstaðir-41

Fvnr.: 10674

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Nyrsta tóftin í austurhluta túnsins er einnig stærst og greinilegust. Hún er þrí- eða fjórskipt og liggur norðvestur/suðaustur undir hvambrekkunni að sunnan. Veggir eru algrónir og ekki hlaupnir í þúfur og virðist tóftin vera af yngra skeiði tófta í hvamminum. Nyrsta hólfið er 3x2,2m að innanmáli og eru milliveggir lægri en útveggir um 40sm háir en útveggir um 50-70sm háir. Breidd er um 130-140sm. Stærsta hólfið er þar sunnan við um 3,5x4m að innanmáli. Hæð veggja er um 60sm og mesta breidd um 150sm. Sunnan er annað hólf og gangur meðfram því að vestan. Hvergi eru greinanlegar dyr á því hólfi sem er 1,3x2m að innanmáli. Breidd veggja er um 70sm og hæð um 20-50sm, útveggur hæstur. Breidd gangsins að vestan er um 50sm. Þar suður af er veggur um 20-45sm hár og 1m breiður.

Höskuldsstaðir-42

Fvnr.: 10675

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Innan við 10m suðvestan við áður tóft **nr. 41** er önnur, eldri og óljósari tóft. Hún er um 5x5m að innanmáli Veggir eru alveg hlaupnir í þúfur og eru um 15-20sm rof á milli þúfna en það er tiltölulega lítið þýft inní tóftinni. Veggur til suðvestur fremur óljós en veggur til norðausturs greinilegastur. Breidd veggja er um 1m.

Höskuldsstaðir-43

Fvnr.: 10676

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Rúmlega 10m suðaustan við tóft **nr. 41** er tóft, fremur ógreinileg og liggur í smá halla, hún virðist tvískipt. Hún er 4x5m að innanmáli, breidd veggja 100sm og hæð 20-50sm. Suðvestan við virðist vera garðlag í boga en það er mjög óljóst, um 120sm breitt og hæð um 20sm. Innanmál þess er 7x4,5m og virðist það ekki alveg ná að tóftinni.

Höskuldsstaðir-44

Fvnr.: 10677

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt, Stekkur?

Tegund: Tóft

Lýsing

Austast í túninu eru þrjár tóftir og nyrst þeirra er tvískipt tóft, hugsanlega stekkur. Minna hólfið (kró?) liggur 30sm hærra en hitt hólfið. Það er 6x2m að innanmáli og hæð veggja um 10-15sm. Stærri hólfið (rétt?) er 2,7x7m að innanmáli og er hæð veggja um 30sm. Mesta breidd veggja er um 1,5m. Tóftin er gróin dökkgrænu grasi og sker sig úr umhverfi. Garðlag liggur frá stærri hólfinu til suðurs, hugsanlega til að auðvelda innrekstur.

Höskuldsstaðir-45

Fvnr.: 10678

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Á hól, sem er um 1m á hæð, 5m sunnan við tóft **nr. 44** er önnur tóft. Hóllinn og tóftin skera sig nokkuð úr umhverfi. Tóftin liggur fram á gilbrúnina og er alveg rofinn í burtu til suðurs. Hún er jarðsokkin, gæti verið tvískipt en það er óljóst. Hæð frá lægsta punkti er um 50sm og hún er 6x9m að innanmáli, breidd veggja er um 1m.

Höskuldsstaðir-46

Fvnr.: 10679

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 5m norðvestan við tóft **nr. 45** er önnur tóft sem virðist vera af eldri gerð minja í hvamminum

Lýsing

Tóftin snýr norðvestur/suðaustur og er 2x4m að innanmáli. Engar dyr eru greinanlegar. Veggir eru þýfðir um 20sm á hæð og 80sm á breidd.

Höskuldsstaðir-47

Fvnr.: 10680

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Garðlag

Lýsing

Túngarður liggur fremst á hvambrúninni utan um tóftirnar að austan, norðan og norðvestan. Við austurenda hans er hlið um 2m á breidd. Hann er greinilegastur að austan og norðaustan en óljósar að norðan og vestan og hverfur alveg neðst í brekkunni að norðvestan. hann er mest um 150sm breiður og 30-40sm hár að ofan. Garðurinn er alls um 384m á lengd.

Höskuldsstaðir-48

Fvnr.: 10681

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag?

Lýsing

Austur af tóftum þeim sem skráðar eru **nr. 44-45 og 46** er hóll sem rofið er af til suðurs. Hann er grænn og sker sig nokkuð úr umhverfi. Utan við norðvesturhorn hans er rafmagnsstaurasamstæða og gæti hóllinn verið tilkominn vegna framkvæmda vegna þeirra en einnig er hugsanlegt að þar hafi verið eitthvert mannvirki sem nú er horfið.

Höskuldsstaðir-49

Fvnr.: 10682

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag?

Lýsing

Austur af hólnum er ógreinilegt garðlag eða hluti veggjar. Hugsanlega eru þarna leifar tóftar sem er að hluta rofinn í burtu en garðlagið liggur fremst á gilbrúninni ofan við Laxá. Það er alls um 8,5m langt, gróið, um 20sm hátt og allt að 1m á breidd. Hugsanlegt er að um náttúrulegt fyrirbrigði sé að ræða.

Höskuldsstaðir-50

Fvnr.: 10683

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Á hvambrúninni norðvestan Stekkjarhvamms og um 7m suðaustur af túngirðingu er gróðurtorfa og í kanti hennar er steinhleðsla en engin gróður umhverfis. Hún er um 100-125sm að utanmáli. Hlutverk er óþekkt en hleðslan virðist manngerð.

Mynd 6. Steinlögn utan um gróna þúfu. Horft er yfir Stekkjarhvam til suðausturs.

Höskuldsstaðir-51

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Skammt fyrir ofan Hlaupið er Lestavað, sem nefnt er í örnefnaskrá Syðra-Hóls. Frá því lá lestarvegur undir Löngubrekku er náði frá Sjómannabrekku út undir Höskuldsstaði“ (ÖH, 4).

Lýsing

Ekki sáust merki um þessa götu við vettvangsskráningu 2009.

Höskuldsstaðir-52

Mynd 7. Leifar fyrstu brúarinnar yfir Laxá. Hægra megin er brúarendinn í landi Höskuldsstaða en vinstra megin í landi Sölvabakka. Horft er niður ána til norðurs.

Fvnr.: 10403

Hlutverk: Brú

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Elsta brúarstæðið á Laxá er um 900m vestur af núverandi brú.

Lýsing

Brúin er horfin en brúarendarnir standa enn heilir beggja megin ár hlaðnir úr grjóti og steyp á milli. Vegslóði liggur niður eða brúarendanum sem er nokkuð minni um sig en sá sem er vestan ár eða um þriggja metra langur og um 2,5m á hæð.

Nánari lýsing

Í ornefnaskrá segir: „Mikill hluti landsins í Neðri-Lækjardal eru sléttir melar, og mundi einhverjum detta í hug, að vel væri gjörandi að sá í þá melgrasi, gæti það orðið falleg flöt. Norðast á þessum melum, austan við Brúarvellina, er Brúarvallatorfa út við Laxá, upp undan gamla brúarstæðinu.“ (ÖNL, 6).

Aðrar upplýsingar

Í Árbók Ferðafélags Íslands 2007 segir: Laxá er ein af fyrstu ám er brúuð var í Húnavatnssýslu. Trébrú var sett á Hlaupið haustið 1876 og þótti ekki lítil fararbot. Sú brú entist illa því vatns- og aurrennsli var mikið á hana í vetrarhlákum og vorleysingum en snjóþyngsli fóru einnig illa með hana. Brúin stóð líka of lágt og voru síðar hlaðnir undir hana öflugir grjótstöplar, styrktir með steinlímsblöndu [...] (ÁFÍ, 166).

Höskuldsstaðir-53

Fvnr.: 10684

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Vestast í Langahvammi virðist vera garðlag fremst á brún gilsins og lokar þar af smá hólfi.

Lýsing

Garðlagið er tæplega 70m langt og slétt er ofan við þar sem að efni í það hefur hugsanlega verið tekið. Það er um 30sm hátt, 1m breitt og nokkuð rofið. Aldur þess er óviss og það gæti verið undan girðingu.

Höskuldsstaðir-54

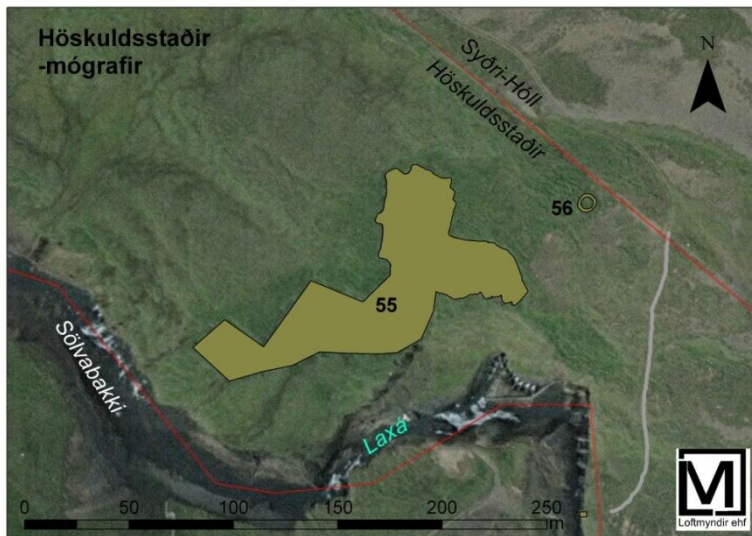
Fvnr.: 10685

Hlutverk: Óþekkt, heytóft?

Tegund: Hóll

Staðhættir

Vestast í Langahvammi um 85m nna. af áður skráðu garðlagi **nr. 53** er aflangur hóll, vel grænn og sker sig úr umhverfi. Engin veggjalög eru greinanlegar en útlit hólsins ber þess merki að þarna hafi verið eitthvað mannvirki, s.s. heytóft.

Höskuldsstaðir-55

Fvnr.: 10686

Hlutverk: Mógröf

Tegund:

Niðurgroftur

Staðhættir

Syðst og austast í landi Höskuldsstaða eru mógrafir. Þær eru óreglulegar að lögun og taka yfir nokkuð umfangsmikið svæði, mest 160m á lengd, mest 85m á breidd og dýpt er mest um 130sm.

Höskuldsstaðir-56

Hlutverk: Móþurrkun

Tegund: Tóft

Staðhættir

Syðst og austast í landi Höskuldsstaðar eru mógrafir og tæplega 40m norðaustan þeirra er mótóft, nokkuð stór og stendur á smá upphækkun. Tóftin er um 4x5m að innanmáli. Veggir eru þýfðir mest um 100sm á breidd og hæð þeirra um 30-50sm, þeir eru nokkuð rofnir einkum til vesturs.

Höskuldsstaðir-57

Mynd 8. Hestar á leið yfir Neðstavað sem er til vinstri á mynd. Horft er til norðurs.

Fvnr.: 10402

Sérheiti:

Neðstavað

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Tvö vöð eru á Laxá undan Neðra-Lækjardalslandi. Annað í beinni stefnu milli bæjanna Neðra-Lækjardals og Syðra-Hóls, og nefnist það Lestavað. Hitt er neðst í ánni, rétt fyrir ofan þar sem hún rennur í sjó. Það heitir Neðsta-

vað.“ (ÖNL, 2).

Lýsing

Hnit tekin af loftmynd eftir örnefnakorti Jónu Fanndísar Jónsdóttur sem ólst upp á Sölvabakka. Kortið er til á Örnefnastofnun.

Syðri-Hóll -58

Fvnr.: 10688

Hlutverk: Leið

Tegund: Vegslóði

Staðhættir

Frá gamla brúarstæðinu syðst og austast í landi Höskuldsstaði liggur vegslóði til norðurs og áfram yfir í Syðra-Hólsland.

Lýsing

Vegslóðinn er alls um 140m langur og liggur frá árgilinu og upp smá brekku.

Syðri-Hóll -59

Fvnr.: 10689

Hlutverk: Leið

Tegund: Gata

Staðhættir

Gata liggur eftir melnum ofan við Stekkjarhvam og er greinileg á um 570m kafla.

Lýsing

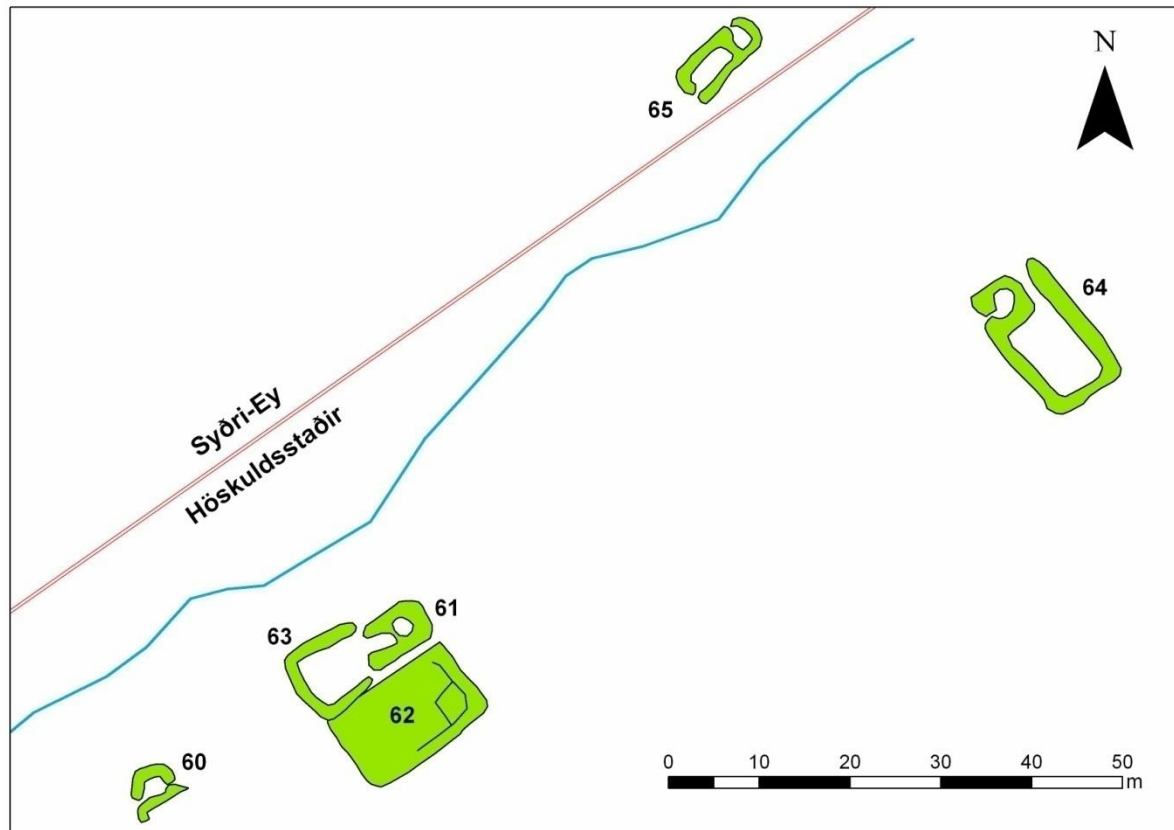
Gatan liggur frá austri til vestur og endar skammt frá Ósvík og má því vel ímynda sér að þarna hafi verið gatan sem farin var til að stunda sjósókn. Hún klofnar og liggur kvíslin ofan í Stekkjarhvam vestanverðan.

Höskuldsstaðasel eða Sléttárdalssel

Í örnefnaskrá segir: „Katlar tveir eru í fjallinu vestanverðu. Heitir hinn syðri og stærri Grenjaketill, en Litliketill sá nyrðri. [...] Norðan við Litlaketil heitir Stallur. [...] Norðan undir stallinum rennur lækur ofan úr fjallinu. Hann heitir Kaldilækur. Á lækjarbakkanum út og niður undan stallhorninu eru tóftarrústir. Þar var býli á ofanverðri 19. öld og hét Höskuldsstaðasel“ (ÖH, 2). Í Föðurtúni segir af seljum: „Austur af Neðri-Mýrum voru Mýrarhús, sem búið var í fyrir aldamót, en uppi á Kaldbaksdal var annað býli um tíma, Kaldbakssel. Var það eitt af Höskuldsstaðaseljum, en þau voru alls þrjú og þó eigi notuð nema eitt í einu og öll í tíð síra Björns Þorlákssonar. [...] Hið þriðja var á Sléttudal bak við Höskuldsstaðanúpa. Í öllum þessum seljum var búið“ (Föðurtún, 60). Þar segir einnig: „Á Sléttudal var áður sel frá Höskuldsstöðum og búið í því. Var það ýmist kallað Höskuldsstaðasel eða Sléttudalssel“ (Föðurtún, 51). Í Árbók Ferðafélagsins frá 2007 segir: „Á Sléttárdal var Höskuldsstaðasel (eða Sléttárdalssel) rétt sunnan við Kaldalæk við rætur Dynfjalls. Það var byggt um tíma, allt fram á síðustu öld, sést þar fyrir rústum og búið að merkja staðinn“ (JT, 171). Um selið segir í Sýslu- og sóknarlýsingum: „Byggð er á Sléttárdal, en stundum hefur þar selstaða verið frá Höskuldsstöðum, og svo var um hrið í tíð síra Björns Þorlákssonar. Er þar venjulega kallað Höskuldsstaðasel (hið nýja), en oft er það ritað Sléttárdalssel eða Sléttárdalur. Er því eignað land milli Huldulækjar og lækjar, er rennur úr Lyngbreiðarkatli, og vestur á Einbúa. Það stendur við Kaldalæk sunnanverðan, en áður stóð það um hrið fyrir norðan lækinn“ (SS, 148).

Í manntali frá 1870 segir að Höskuldsstaðasel hafi verið hjáleiga og mun hafa verið tvíbýlt. Annars vegar bjó þar Guðmundur Magnússon húsmáður og Guðný Pálsdóttir bústýra, þeirra sonur Vermundur Guðmundsson og Guðmundur Gíslason niðursetningur. Auk þeirra bjó þar

Guðrún Þorkelsdóttir sögð húskona. Bæði Guðrún og Guðmundur eru sögn lifa á handafla (Heimasíða Þjóðskjalasafnsins).

Höskuldsstaðir -60

Fvnr.: 10690

Sérheiti: Höskuldsstaðasel

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Höskuldsstaðasel liggur tæplega 3km norðaustur af bænum á Höskuldsstöðum, skammt sunnan við merkjagirðinguna og eru 5 tóftir á selinu. Blautur flói er umhverfis tóftirnar og lækur rennur í djúpum skorningi norðan við.

Lýsing

Vestasta tóftin liggur um 30m suður af merkjagirðingunni. Hún er 4x3,5m að innanmál og liggur norðaustur/suðvestur með dyr til suðvesturs.

Höskuldsstaðir-61

Fvnr.: 10691

Sérheiti: Höskuldsstaðasel

Hlutverk: Sel/Bústaður

Tegund: Tóft

Lýsing

Rúmlega 15m norðaustan við tóft **nr. 59** er tvískipt tóft sem liggur norðaustur/suðvestur, með dyr mót suðvestri. Hæð veggja 50sm og breidd 90sm. Innangengt á milli tófta. Tóftin er 8x4,5m að utanmáli.

Höskuldsstaðir-62

Fvnr.: 10692

Sérheiti: Höskuldsstaðasel

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Veggjalög

Lýsing

Sunnan við tóft **nr. 60** er ferhyrnt stórt svæði, um 15x10m að ummáli, það er mjög þýft að innan og því erfitt að greina hvort þar gætu hafa verið einhverjir innveggir, en greinilegur veggur er í austur horni. Svæðið er um 15x10m að ummáli.

Aðrar upplýsingar

Líklega er þetta bæjarstaðið en vegna ástands minjanna verður það ekki staðfest án frekari rannsókna.

Höskuldsstaðir-63

Fvnr.: 10693

Sérheiti: Höskuldsstaðasel

Hlutverk: Rétt

Tegund: Garðlag

Lýsing

Suðvestan við tóft **nr. 60** eru garðlög sem virðast mynda aðhald eða rétt, 9x8m að utanmáli og er breidd veggja um 1m og hæð 50sm.

Höskuldsstaðir-64

Fvnr.: 10694

Sérheiti: Höskuldsstaðasel

Hlutverk: Rétt/Kofi

Tegund: Tóft

Lýsing

Tæplega 70m norðaustan við tóftir **nr. 60-62** er rétt og lítil kofatóft við hana. Tóftin snýr norðvestur/suðaustur, breidd veggja er 1-1,5m og hæð að innan 40-60sm en kofans um 40sm. Að utan er veggjahæð mest um 130-140sm að vestan en um 30sm að austan. Utanmál réttar er 16x10m en innanmál kofatóftarinnar 2,5x2,5m.

Höskuldsstaðir-65

Fvnr.: 10695

Sérheiti: Höskuldsstaðasel

Hlutverk: Sel

Tegund: Heimild

Staðhættir

Tæplega 65m norðaustur af tóftum **nr. 60-62** er tvískipt tóft sem liggur norðaustur/suðvestur.

Lýsing

Tóftin liggur rétt norðan við merki Höskuldsstaða og Syðri-Eyjar. Breidd veggja er 60-70sm og hæð þeirra er um 30-40sm. Tóftin er að utanmáli 10x4m og eru dyr á minni tóft til norðvesturs en á stærri tóftinni til suðvesturs. Hugsanlegt er að þessi tóft sé hluti af eldri seltóftum sem getið er í Sýslu- og sóknarlýsingum (sjá hér að neðan) og mun þá hafa tilheyrt Höskuldsstöðum en er í dag í Syðri-Eyjarlandi.

Aðrar upplýsingar

Um selið segir í Sýslu- og sóknarlýsingum: „Byggð er á Sléttárdal, en stundum hefur þar selstaða verið frá Höskuldsstöðum, og svo var um hrið í tíð síra Björns Þorlákssonar. Er þar venjulega kallað Höskuldsstaðasel (hið nýja), en oft er það ritað Sléttárdalssel eða

Sléttárdalur. Er því eignað land milli Huldulækjar og lækjar, er rennur úr Lyngbreiðarkatli, og vestur á Einbúa. Það stendur við Kaldalæk sunnanverðan, en áður stóð það um hríð fyrir norðan lækinn“ (SS, 148).

Höskuldsstaðir-66

Fvnr.: 10696

Sérheiti: Stekkjarhvammur

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgroftur/tóft

Staðhættir

Um 7m sunnan við tóft **nr. 40** er niðurgroftur eða niðurgrafin tóft. Innanmál er um 6x2,5m og liggur hún í stefnuna austur/vestur og er alveg gróin til vesturs. Engir veggir eru sjáanlegir að utan. Hæð að innan er frá 30-60sm.

Óstaðsettar minjar

Höskuldsstaðir-67

Sérheiti: Spænskanöf

Hlutverk: Dys

Tegund: Heimild

Staðhættir

Spænskanöf er um 1,7km suðvestur af íbúðarhúsinu á Höskuldsstöðum, klettaneft sem liggur út í sjó til vesturs.

Lýsing

Engin merki sást um dys við Spænskunöf og ekki könnuðust ábúendur á Höskuldsstöðum um að neitt hafi sést þar í þeirra tíð.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „nefnist hann Ræningjabás og lokast að sunnan af nöf, sem heitir Spænskanöf. Fellur sjór upp að Spönskunöf, og verður ekki komist í Ræningjabásinn nema á bát, en í hellirinn er hægt að ganga þurum fótum, fyrir Rauðunöf um fjöru. Orsök til nafnsins á Spönskunöf og Ræningjabás er skráð í sóknarlýsing Höskuldsstaðasóknar og prentuð í þjóðsögum Ólafs Davíðssonar“ (ÖH, 3).

Nánari lýsing

Um atburði þessa segir í sýslu- og sóknarlýsingum: „Spænskanöf heitir bergsnös ein rétt fyrir norðan Laxá, upp undan Ósvík, og segir rök nafnsins í Ísl. þjóðs. II, 103. Ég hef heyrt söguna fyllri en hún er þar. Segir að Höskuldsstaðaprestur safnaði mönnum og stóði sem mestu, og byndi menn hrísklyfjar á og kveikti svo í hrísinu og keyrði svo stóðið með miklum ólátum móti víkingum, er komnir voru heim undir bæinn á Höskuldsstöðum. Féllu nokkrir af þeim þar á melunum og eru dysjaðir þar við veginn. Sú dys á að hafa verið rænd af manni, er enn lifir. Aðrir féllu á nöfinni rétt upp undan Ósvík og voru þar dysjaðir (ekki heygðir, því að enginn er þar hóll eða haugur). Sést dysin enn, og á þar að hafa fundizt í tíð síra Björns Þorlákssonar sverð og brýni. Sumir hröktust fram á sjó og björguðust nokkrir af sundi. Þeir, sem á skipinu voru, skutu fallstykkið en skotin riðu á klettunum, sem enn þykir mega sjá merki til, en náðu eigi mönnunum á bakkanum“ (SS, 147-148).

Höskuldsstaðir-68

Hlutverk: Dys

Tegund: Heimild

Staðhættir

Staðsetning meintrar dysjar er ókunn.

Nánari lýsing

Um atburði þessa segir í sýslu- og sóknarlýsingum: „Spánskanöf heitir bergsnös ein rétt fyrir norðan Laxá, upp undan Ósvík, og segir rök nafnsins í Ísl. þjóðs. II, 103. Ég hef heyrt söguna fyllri en hún er þar. Segir að Höskuldsstaðaprestur safnaði mönnum og stóði sem mestu, og byndi menn hrísklyfjar á og kveikti svo í hrísinu og keyrði svo stóðið með miklum ólátum móti víkingum, er komnir voru heim undir bæinn á Höskuldsstöðum. Féllu nokkrir af þeim þar á melunum og eru dysjaðir þar við veginn.“ (SS, 147-148).

Höskuldsstaðir-69

Sérheiti: Ósvík

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Samkvæmt heimildum mun sjóbúð hafa verið í Ósvík og einhver naust sem nú eru horfin sökum landbrots.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Norðan við Spönskunöf heitir Ósvík. Út í hana fellur Laxá. Eru að víkinni brattar brekkur grasi vaxnar, en niðri í henni voru áður rústir af sjóbúð og tveim eða þrem naustum. Nú hefur sjó brotið, svo menjar þeirra eru horfnar.“ (ÖH, 3-4).

Höskuldsstaðir-70

Sérheiti: Ósvík

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Samkvæmt heimildum mun sjóbúð hafa verið í Ósvík og einhver naust sem nú eru horfin sökum landbrots.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Norðan við Spönskunöf heitir Ósvík. Út í hana fellur Laxá. Eru að víkinni brattar brekkur grasi vaxnar, en niðri í henni voru áður rústir af sjóbúð og tveim eða þrem naustum. Nú hefur sjó brotið, svo menjar þeirra eru horfnar.“ (ÖH, 3-4).

Höskuldsstaðir-71

Sérheiti: Hvammshlíð

Hlutverk: Sel

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í jarðabók Árna og Páls segir: „Selstöðu á staðurinn, sem kallast Hvammshlíð og kallast Höskuldsstaða seljörð, þetta land liggur áfast við Þverárland fram á fjallinu til marks við Skrapatungu“ (JÁM, 438). Í Föðurtúni segir af seljum: „Austur af Neðri-Mýrum voru Mýrarhús, sem búið var í fyrir aldamót, en uppi á Kaldbaksdal var annað býli um tíma, Kaldbakssel. Var það eitt af Höskuldsstaðaseljum, en þau voru alls þrjú og þó eigi notuð nema eitt í einu og öll í tíð síra Björns Þorlákssonar. Annað var á Hvammshlíðardal, en það lagðist skjótlega af sökum draugagangs“ (Föðurtún, 60). Í Árbók Ferðafélagsins 2007 segir: „Á dalamótum Ambáttardals og Hvammshlíðardals er Höskuldsstaðasel“ (JT, 161).

Lýsing

Sel í Hvammshlíð var ekki skráð á vettvangi 2008.

Höskuldsstaðir-72

Sérheiti: Kaldbakssel

Hlutverk: Sel

Staðhættir

Í Föðurtúni segir af seljum: „Austur af Neðri-Mýrum voru Mýrarhús, sem búið var í fyrir aldamót, en uppi á Kaldbaksdal var annað býli um tíma, Kaldbakssel. Var það eitt af Höskuldsstaðaseljum, en þau voru alls þrjú og þó eigi notuð nema eitt í einu og öll í tíð síra Björns Þorlákssonar“ (Föðurtún, 60).

Lýsing

Kaldbakssel var ekki skráð á vettvangi 2008.

Höskuldsstaðir-73

Sérheiti: Vörðubolli

Hlutverk: Varða

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Nokkru austar er Vatnadalur og Einbúi. Vestur úr Vatnadal gengur vik inn í mel og grjóthrygginn og heitir Urðarbolli eða Vörðubolli“ (ÖH, 2).

Lýsing

Ekki þekktu heimildamenn örnefnið og þekktu ekki til þess að það væri varða á þessu svæði.

Höskuldsstaðir-74

Fvrnr.: 10756

Hlutverk: Heimreið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti lá heimreiðin nálega á sama stað og hún liggur núna en heldur lengra til norðausturs að gamla bænum. Heimreiðin er nú horfinn undir veg.

Höskuldsstaðir-75

Hlutverk: Kennimark

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Árbók Fornleifafélagsins frá 2000-2001 ritar Þórgunnur Snædal um rúnir, þar er skráður rúnasteinn og er í greininni með raðnúmerið 40: „Höskuldsstaðir, Austur-Húnavatnssýslu, liggur ásamt fleiri gömlum legsteinum á stalli í sauðasturhorni kirkjugarðsins, stuðlaberg, l. 182cm, þ. 32-36 cm, br. 39 cm, rh. 6-7 cm.“ Á steinninn er letrað, Hér hvílir síra Marteinn prestur. Telur Þórgunnur að steinninn hafi líklega verið lagður yfir séra Marteini Þjóðólfsson sem lést árið 1383. (ÞS, 28).

Höskuldsstaðir-76

Hlutverk: Hestasteinn

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Árbók Ferðafélagsins frá 2007 segir frá hestasteini á Höskuldsstöðum: „Loks skal dregið á hestasteininn sem Færeyingurinn Nikulás Mohr segir frá undir lok 18. aldar [tilvitnun er tekin beint úr Árbók Ferðafélagsins]: „kom ég auga á afar langan og fallegan blágrýtisstein framan við kirkjudyrnar. Stóð annar endi hans í jörðu og notaði kirkjufólkið hann til þess að binda við hann hesta sína. Eftir því sem ég best fékk séð var ekkert af þessari bergtegund þarna í nágrenninu. Ég spurði því hvert menn hefðu sótt svo mikinn blágrýtisstuðul, og allir sögðu

sömu þjóðsöguna um það að tröllkona hefði endur fyrir löngu slöngvað honum þangað ofan úr fjöllumum““ (JT, 174).

Syðri-Hóll og hjáleigan Kollugerði - Söguágrip

Mynd 9. Syðri-Hóll, horft er til norðausturs.

Elsta heimild sem getur Syðri-Hóls er máldagi Péturs Nikulássonar biskups á Hólum, þar sem segir að Höskuldsstaðakirkja allt heimaland, Hólsland, Þverárland og Syðri-Hól allan. Aftur er getið um jörðina í máldaga Mariukirkju á Höskuldsstöðum frá því er Pétur Nikulásson vígði kirkjuna 1395 og rekaskrá kirkjunnar frá sama ári.²⁰

Jörðin var enn í eign Höskuldsstaðakirkju á Skagaströnd árið 1708. Landsskuldin greiddist með 3 daga slætti eða með skepnufóðri að virði 20-30 álum og landaurum. Kúgildin voru greidd í smjöri.²¹

Helstu jarðarhlunnindi voru torfstunga- og rista, en það var notað í stað eldiviðar 1708. Engi og tún spilltust af vatni og grjótskriðum og búfénaði var hætt við snjóskriðum og dýjum.²² Hjáleigan Kollugerði var á parti af heimajörðinni og átti allt sameiginlegt með henni nema hús og tún. Landsskuld af hjáleigunni var greidd í beit og slægjum og kúgildin í smjöri.²³

Syðri-Hóll var 35 hundruð að fornu mati og Hjáleigan Kollugerði 5 hundruð. Saman voru jarðirnar metnar á 19 hundruð árið 1848.²⁴

²⁰ *DI III*, 1896. Bls. 599-601.

²¹ *Jarðabók VIII*, 1926. Bls. 435.

²² *Jarðabók VIII*, 1926. Bls. 435.

²³ *Jarðabók VIII*, 1926. Bls. 435.

²⁴ *Ný jarðabók*, 1861. Bls. 90.

Náttúrufar og jarðabætur

Í jarðamati frá 1849-50 er jörðin metin alls á 40 hundruð þar af er hjáleigan Kollugerði talin 5 hundruð, ekki eru þinglýst landamerki milli jarðanna. „Túnið á Syðrahóli bæði þýft og greiðfært, fremur lítið, grasgefið vel og mjúkslægt, liggur í góðu hlé fyrir landnyrðinga, fóðrar freklega 5 kýr; slægjur hinar hægustu, rétt útúr túninu og fremur snöggglendar, en grasgóðar, en ekki miklar; sumarhagar þraungir og litlir fyrir búsmala, ef töluverður er, einnig mjög kostaléttir, því hagarnir eru mikinn part hrjóstur en mjög nærtækir og hægir, vetrararbeit engin að kalla, því þessi litla landeign leggur strax undir, og kaupir Syðrahóls maður árlega vetrararbeit að öðrum. –Mótak ekki þekt.- Túnið í Kollugerði heldur greiðfært, í meðallagi grasgefið, fóðrar 1 kú, slægjur solitlar sem engar, sumarhagar og vetrararbeit í einu lagi með Syðrahóli, og því eins hvort á sinn hátt.“²⁵ Í jarðamati frá 1916 segir að jörðin sé kirkjujörð frá Höskuldsstöðum og ábúandi sé Björn Magnússon. Túnið var þá talið 15 dagsláttur, hólótt, að helmingi þýft en í sæmilegri rækt og liggur vel við útgræðslu. Engjar eru yfirleitt litlar og á dreif um bithaga og ennfremur í hvammi við Laxá, ábúandi telur það gefa af sér um 180hb árlega og eru hey holl og lystug. Beitiland er fremur lítið, nær ekkert fyrir hross en sæmilegt fyrir sauðfé. Ábúandi telur jörðina geta framfleytt 3 kúm, 80 sauðfjár og 5 hrossum. Vatnsból er í læk rétt við bæinn, mótak er sæmilegt en torfrista ekki góð.²⁶

²⁵ Úr jarðamati frá 1849-50, nr. 49 og 50.

²⁶ Jarðamat 1916, nr. 255.

Fornleifaskráning

Mynd 10. Gamli bæjarhóllinn á Syðra-Hóli. Horft er til norðurs.

Syðri-Hóll -1

Fvnr.: 10652

Sérheiti: Bæjarhóll

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Hóll

Staðhættir

Bæjarhóllinn er tæplega 130m norðvestur af íbúðarhúsinu á Syðra-Hóli.

Lýsing

Hann er hár og reisulegur, um 70x80m að ummáli. Búið er að rífa bæinn og sáust hans ekki merki vegna mikils gróðurs þegar skráð var í ágúst 2008. Gamla heimreiðin liggur upp á hólinn að austan og norðan í honum er lítill kofi, kartöflugeymsla, hlaðin úr torfi og grjóti með trépili að framan. Utanmál hólins er um 85x70m. Gamli bærinn brann í kringum 1960 og var íbúðarhúsið sem stendur neðar en gamli bærinn, reist sama ár.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Bæjarhóll heitir hólinn, sem bærinn stendur á og dregur nafn sitt af. Hann er hár og brattur mjög að vestan“ (ÖSH, 1). Í Húnaþingi er bæjarstæðinu svo lýst: „Hið forna bæjarstæði var á allháum hól undir hliðarrótum. Þaðan var hið fegursta útsýni yfir Húnaflóa. Gamli bærinn var með burstastíl með grasi grónum þekjum og féll vel inn í hlýlegt umhverfi. Nú stendur bærinn miklu neðar“ (Húnaþing, 128).

Í úttekt á hálflendu Syðrahóls frá 1874 eru nefnd eftirfarandi hús: baðstofa, göng til bæjardyra, búr, kofi fyrir austan búið, fjós yfir þrjár kýr. (Úttektarbók Vindhælishrepps frá 1874). Í jarðamati frá 1916 segir að hús jarðarinnar séu: „baðstofa, búr og eldhús, ásamt

gangi frá útidyrum til þessara húsa, svo og fjós yfir 6 gripi, þessi hús gömul og fremur léleg torfhús.“ (Jarðamat 1916, nr. 255).

Syðri-Hóll -2

Fvnr.: 10697

Sérheiti: Bæjarhóll

Hlutverk: Bæjarhóll

Tegund: Hóll

Staðhættir

Bæjarhóllinn er tæplega 130m norðvestur af íbúðarhúsinu á Syðra-Hóli.

Lýsing

Hann er hár og reisulegur, um 70x80m að ummáli. Búið er að rífa bæinn og sáust hans ekki merki vegna mikils gróðurs þegar skráð var í ágúst 2008. Gamla heimreiðin liggur upp á hólinn að austan og norðan í honum er lítill kofi, kartöflugeymsla, hlaðin úr torfi og grjóti með trépili að framan. Utanmál hólins er um 85x70m.

Syðri-Hóll -3

Fvnr.: 10698

Sérheiti: Kerlingarleiði

Hlutverk: Legstaður

Tegund: Haugur

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Undir hólnum miðjum [átt er við Bæjarhóllinn] vestanverðum er aflöng grjóthrúga, og heitir hún Kerlingarleiði“ (ÖSH, 1).

Lýsing

Suðvestur undir bæjarhólnum er afgangur haugur sem liggur nna/ssv, 1,2x3,5m að ummáli. Hann er um 40sm hár og gróið en sér í grjót í haugnum.

Nánari lýsing

„Er gömul sögn, að þar hafi verið dysjuð gömul kona. Hafi hún ekki viljað fara frá Hóli lifandi eða dauð og beðið þess, að hún yrði grafin undir hólnum. En til þess mæltist hún, að húsmæður á Hóli vildu kasta steinum á leiði sitt, svo að síður skyldi það sökkva í jörð og gleymast. Væri það gert, myndi vart bregðast gras í hólbrekkunni. Ræktu húsmæður vel þá kvöð fram um 1890, enda spratt vel brekkan“ (ÖSH, 1).

Mynd 11. Legsteinn kerlingar. Neðst á steininum má greina stafina I og H.

Syðri-Hóll -4

Fvnr.: 10699

Hlutverk: Kennimark

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Fáum skrefum sunnar en leiðið [átt er við Kerlingarleiðið] er grágrjótssteinn allstór, ferkantaður með sléttum flötum. Er hann reistur á rönd, og sjást stafir klappaðir á þá hlið hans, er vestur snýr. Er sagt, að þetta sé legsteinn kerlingar og að á honum sé fangamark hennar“ (ÖSH, 1).

Lýsing

Steinninn er um 10m suðaustur af haugnum, hann er 75x40sm að utanmáli. Stafir eru á honum neðst til hægri mót suðvestri. Erfitt var að lesa í lettrið en það virtist a.m.k. vera hægt að greina stafina I og H.

Nánari lýsing

„Stafirnir á steininum eru I.H.S. (gömul skammstöfun á Jesús). Bendir það til, að hér sé um að ræða sakakonu, er ekki hafi þótt kirkjugræf. Á hið sama bendir og sá siður að kasta steinum að leiðinu“ (ÖSH, 1).

Syðri-Hóll -5

Fvrnr.: 10700

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Túngarður er ofan við bæinn, eða norðan hans.

Lýsing

Hann liggur frá suðaustri til norðvesturs alls um 108m langur og endar við Bæjargilið. Hann er vel stæðilegur um 80sm hár og 100-150sm breiður. Garðurinn er gróinn en rof er í hann á nokkrum stöðum.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir:

„Fyrir austan og norðan bæinn eru stallar og slakkar á milli, og er þar kallað einu nafni Hvammar út að túngarði og niður að götu, sem liggur út túnið frá bænum“ (ÖSH, 1) Túngarðsins er aftur getið síðar: „Sunnan við dragið, vestan fram með túngarðinum, er brekkuhall og slakki undir, er nær suður að túngarði. Heitir slakinn Seigla, og kölluðu sláttumenn það réttnefni áður fyrr“ (ÖSH, 2). Og enn segir í örnefnaskrá: „Neðan við sjálft túnið, báðum megin bæjarlækjarins, hétu Fitjar og náðu upp að garðlögum, er upprunalega hafa verið túngarður.“ (ÖSH, 2).

Mynd 12. Horft eftir túngarðinum til norðvesturs.

Mynd 13. Lambhúsið séð að framan. Horft til norðausturs.

Syðri-Hóll -6

Fvrnr.: 10701

Hlutverk: Lambhús

Tegund: Hús

Staðhættir

Samkvæmt heimildamanni er hús það sem stendur syðst á Húsahól (norðaustur af bænum) kallað Lambhús.

Lýsing

Húsið stendur enn og er 6x7,5m að utanmáli og liggur suðvestur-norðaustur. Það er hlaðið úr torfi og grjóti. Hæð veggja að utan mest um 170sm til suðvesturs. Blikkklaeddur

tréstafn með tveimur hurðum sína við hvorn útvegg. Þriggja rúðu gluggi fyrir miðju. Bárujárn

undir torfpaki og bárujárnsklæddur norðurveggur að innan. Grjóthleðslur í veggjum að innan 4-5 raðir. Grjóthlaðinn garði í miðju, 90sm breiður. Þrjár raðir af grjóti og þunn steyppt plata ofaná. Garðabönd úr timbri. Gat hefur verið útúr tóftinni að aftan ofan á garðanum. Örlítið niðurgrafið heystæði er aftan við, fullt af brotajárni. Á túnakorti frá fyrri hluta 20. aldar má sjá að fjárhús hefur staðið nálega á sama stað og lambhúsið gerir í dag.

Syðri-Hóll -7

Fvnr.: 10702

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Sunnuhvoll heitir vik í miðjum Hvömmunum, upp við túnjaðar, og eru Hvammarnir þar hæstir. Vestan við götuna, niður undan miðju Langaskeiði, var áður fjárhús og hesthús“ (ÖSH, 2).

Lýsing

Ekki vissi heimildamaður nákvæmlega hvar húsin höfðu staðið en taldi þau að líkindum hafa staðið utan við bæinn, á hávaðanum utan við bæjarhólinn, þar sem stundum koma niður snjóflóðaspýjur. Á vettvangi mátti sjá fjórar dældir á þessu svæði þar sem mögulega hefur staðið útihús og rétt sú sem skráð er nr. 8. Þar af leiðandi fá nr. 7 og nr. 8 sömu hnit í hnitatöflu og verður að gera ráð fyrir um það bil 30m skekkju.

Aðrar upplýsingar

„Í janúar 1887 féll snjóflóð á fjárhúsið, braut það niður og drap 7 kindur af nálega 30, er þar voru. Síðan var rétt byggð, þar sem fjárhúsið var. Þær byggingar voru niður lagðar 1914 og seinna sléttar yfir. Slakki var fram undan húsunum, en vestan við hann var stórþýfður og brattur mór, sem kallaður var Helvíti. Það var plægt niður og sléttar 1930“ (ÖSH, 2).

Syðri-Hóll -8

Fvnr.: 10703

Hlutverk: Rétt

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Sunnuhvoll heitir vik í miðjum Hvömmunum, upp við túnjaðar, og eru Hvammarnir þar hæstir. Vestan við götuna, niður undan miðju Langaskeiði, var áður fjárhús og hesthús“ (ÖSH, 2).

Lýsing

Ekki vissi heimildamaður nákvæmlega hvar húsin höfðu staðið en taldi þau að líkindum hafa staðið utan við bæinn, á hávaðanum utan við bæjarhólinn, þar sem stundum koma niður snjóflóðaspýjur. Á vettvangi mátti sjá fjórar dældir á þessu svæði þar sem mögulega hefur staðið útihús og rétt sú sem skráð er nr. 8. Þar af leiðandi fá nr. 7 og nr. 8 sömu hnit í hnitatöflu og verður að gera ráð fyrir um það bil 30m skekkju.

Aðrar upplýsingar

„Í janúar 1887 féll snjóflóð á fjárhúsið, braut það niður og drap 7 kindur af nálega 30, er þar voru. Síðan var rétt byggð, þar sem fjárhúsið var. Þær byggingar voru niður lagðar 1914 og seinna sléttar yfir. Slakki var fram undan húsunum, en vestan við hann var stórþýfður og brattur mór, sem kallaður var Helvíti. Það var plægt niður og sléttar 1930“ (ÖSH, 2).

Syðri-Hóll -9

Fvnr.: 10704

Hlutverk: Fjárhús og hesthús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti má sjá fjárhús og hesthús, sambyggð, í suðvesturhorni túnsins rúma 180m suður af gamla bænum. Samkvæmt heimildamanni stóðu húsin nálega þar sem íbúðarhúsið stendur í dag. Ef marka má teikningu af húsinu á túnakorti þá hafa húsið verið um 18x18m að utanmáli.

Aðrar upplýsingar

Í jarðamati frá 1916 segir: „Hús ábúanda eru geymsluskemma léleg og peningshús fyrir 100fjár og 14 hross, -heldur góð torfhús.“ (Jarðamat 1916, nr. 255).

Syðri-Hóll -10

Fvrnr.: 10705

Sérheiti: Fjósvöllur

Hlutverk: Fjós, Garðlag

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Milli bæjarlækjar og drags þess, sem liggur ofan í túnið í framhaldi af Bæjargilinu og er gamall lækjarfarvegur, er tunga, sem kölluð er Fjósvöllur“ (ÖSH, 2). Við norðurhorn skógræktarinnar, norðaustur af gamla bænum er vegghleðsla, hugsanlega hluti sumarfjóss eða brot af garði utan um skógræktina?

Lýsing

Garðlagið er um 20sm hátt og 40sm breitt og alls um 4m langt. Það liggur norðvestur/suðaustur frá bæjarlæknum.

Nánari lýsing

„Dregur hann nafn sitt af því, að meðan útifjós var, stóð það við buginn, sem verður á læknum fyrir sunnan og ofan bæinn. Þar sem fjósið stóð áður, er nú blómagarður. Fjósvöllurinn var allur þýfður áður, og höfðu sumar þúfurnar nöfn.“ (ÖSH, 2).

Syðri-Hóll -11

Fvrnr.: 10706

Sérheiti: Húsahóll

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Sunnan og vestan við Seiglu, syðst á túninu, er hár hóll, brattur að austan og norðan, en aflíðandi að vestan og sunnan. hann heitir Húsahóll, og hafa þar staðið peningshús jafnan, stundum tvö eða fleiri“ (ÖSH, 2). Á túnakorti er fjárhús syðst í túninu. Þar standa nú hús í dag sem kölluð eru Lambhús en ljóst er af túnakorti að þar hefur áður staðið fjárhús á mjög svipuðum slóðum.

Lýsing

Ef marka má teikningu hússins á túnakorti hefur það verið rúmlega 20m langt og 6m breitt. Húsið er teiknað inn á kortið eftir túnakorti sem lagt ert yfir hnitaða loftmynd af svæðinu. Gera má ráð fyrir allt að 15m skekkju.

Syðri-Hóll -12

Fvrnr.: 10707

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Norðaustur af bæjarhólnum er garðlag.

Lýsing

Garðlagið liggur upp í brekkuna ofan við bæinn, það er gróið um 13m langt og um 1,5m á breidd, hæð þess er um 30sm. Hlutverk garðlagsins og aldur er óviss.

Syðri-Hóll -13

Sérheiti: Móholt

Hlutverk: Móþurrkun

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Fyrir neðan Fitjarnar og allt túnið hét einu nafni Mýri, og taldist hún ná ofan að vegi og allt suður á merki. Í mýrinni eru holt syðst og nyrzt. Suður í mýri er melholt nokkuð, sem óðum gróa upp. Þau heita Móholt, því að þangað er mór fluttur til þerris.“ (ÖSH, 2).

Lýsing

Að líkindum er Móholt rétt ofan við suðurenda túnsins. Engin merki sjást um mótóftir og óvíst hvort að slíkar hafi nokkurn tímann verið þar.

Syðri-Hóll -14

Fvnr.: 10708

Hlutverk: Mógrafir

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Fyrir neðan Fitjarnar og allt túnið hét einu nafni Mýri, og taldist hún ná ofan að vegi og allt suður á merki. Í mýrinni eru holt syðst og nyrzt. Suður í mýri er melholt nokkuð, sem óðum gróa upp. Þau heita Móholt, því að þangað er mór fluttur til þerris“ (ÖSH, 2).

Lýsing

Samkvæmt heimildamanni voru mógrafirnar syðst og austast í túninu, nú komnar undir tún.

Syðri-Hóll-15

Fvnr.: 10709

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Garðlag er suðaustan við bæinn upp í brekkunni ofan við suðausturhorn suðaustasta túnsins, um 260m austur frá bænum.

Lýsing

Garðlagið liggur til austurs upp brekkuna um 2m á breidd neðst og um 50-60sm hátt, um 25m langt. Norðan við garðlagið er mýri en sunnan við kemur hólrani sem gengur til suðvestur niður undan brekkunni, hugsanlega Móholt það sem nefnt er í örnefnaskrá.

Syðri-Hóll-16

Fvnr.: 10743

Hlutverk: Hesthús

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Tóft var ofan við gamla veginn, rúmlega 270m vestur af íbúðarhúsinu á Syðra-Hóli. Þar er nú sléttað tún og engar minjar sýnilegar. Samkvæmt heimildamanni stóð þar áður hesthús. Punktur var tekinn samkvæmt ábendingu heimildamanns og gera má ráð fyrir einhverri skekkju.

Syðri-Hóll-17**Fvnr.: 10710****Hlutverk:** Úthús**Tegund:** Heimild**Staðhættir og lýsing**

Tæplega 290m vestur af íbúðarhúsinu, tæplega 60m ofan við réttina er þurr og harður allstór blettur í túninu. Heimildamaður frá Syðra-Hóli minnir að þar hafi verið tóft þegar hann var barn en nú búið að slétta yfir hana og engar minjar eru sýnilegar á yfirborði.

Syðri-Hóll -18**Sérheiti:** Eyrarhús**Hlutverk:** Útihús**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Neðst í Mýrinni, norðan við lækinn, var smágert en krappt vallendisþýfi, og stóð þar áður peningshús (fjárhús og hesthús)“ (ÖSH, 3).

Lýsing

Heimildamaður þekkti ekki til húsanna.

Aðrar upplýsingar

„Það var kallað Eyrarhús, og fylgdi nafnið mounum, eftir að húsið var rífið. Þar var síðan sléttað og gert tún 1937“ (ÖSH,3).

Syðri-Hóll -19**Fvnr.: 10744****Hlutverk:** Heimreið**Tegund:** Leið**Staðhættir**

Á túnakorti frá 1920 liggur heimreiðin niður bæjarhólinn og niður túnið. Hún sést enn glögglega í túninu og sneiðingur er upp á bæjarhólinn að austan, alls tæplega 150m á lengd.

Mynd 14. Gamla heimreiðin sést glögglega í túninu. Horft er til suðvesturs.

Mynd 15. Stelksgerði, horft er til vnv. Tóftin er efst á hólnum en framan við hann og hægra megin virðist vera garðlag.

Syðri-Hóll -20

Fvnr.: 10711

Sérheiti:

Stelksgerði

Hlutverk:

Stekkur/fjárhús?

Tegund: Tóft

Staðhættir

Tæplega 300m norðvestur af bæjarhúsunum er hóll, tæplega 2m á hæð og á honum er tóft. Hóllinn er um 25x17m að ummáli.

Lýsing

Tóftin er tvískipt og norðaustan við hana er garðlag, hugsanlega stekkjartóft. Hún liggur norð-

vestur/suðaustur með dyr mót suðaustri. Nyrðri tóftin er 3x1,2m að innanmáli. Veggur til suðvesturs er að hluta rofinn í burtu, þ.e. innri brún hans. Hæð veggja er mest um 50sm nema til norðvesturs og suðausturs en þar er hann um 20-25sm. Tóftin er algróin og ekki sér í grjótt. Framan við dyraop tóftarinnar sem er um 60sm breitt og frá því liggja veggir til suðausturs. Garðlag liggur í boga norðaustan við tóftina, greinilegast til endanna en fremur ógreinilegt fyrir miðju. Það er um 120sm breitt og 30sm hátt, algróið.

Syðri-Hóll -21

Fvnr.: 10712

Sérheiti: Stelksgerði

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

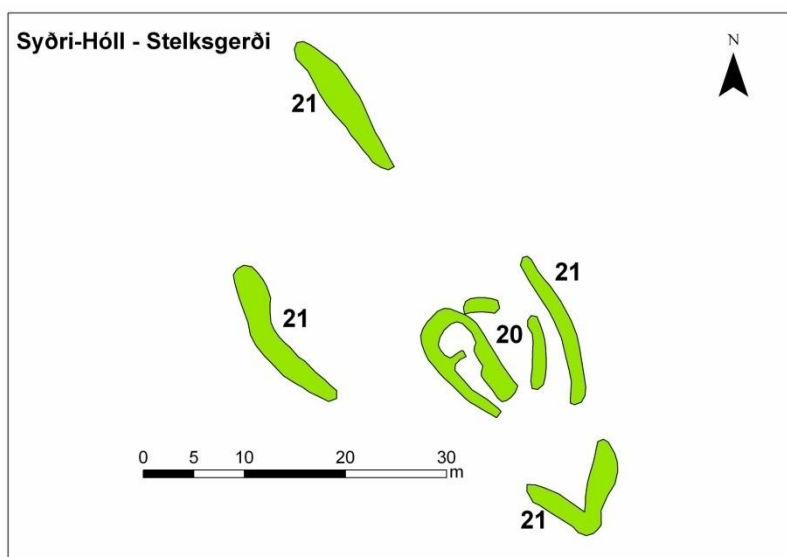
Staðhættir

Tæplega 300m norðvestur af bæjarhúsunum er hóll, Stelksgerði og umhverfis hann virðist vera garðlag.

Lýsing

Garðbrot virðast vera á fjórum stöðum umhverfis hólinn, hugsanlega er þó um náttúrulegt fyrirbrigði að ræða. Suðaustur undir hólnum er rof í hluta

garðlagsins og þar sést í grjótt sem gæti verið hleðslugrjótt. Mesta hæð er um 50sm en breidd um 1-1,5m. Garðlagið er gróið nema þar sem rof er í það og er það alls um 60m langt.

Mynd 16. Garðlag, horft er til suðausturs í átt að Syðra-Hóli.

Syðri-Hóll -22

Fvnr.: 10713

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Rúmlega 100m norðvestur af Stelksgerði er garðlag sem virðist nokkuð gamalt.

Lýsing

Það liggur norðan þjóðveggar frá suðvestri til norðausturs upp brekku. Garðlagið er gamalt að sjá, jarðsokkið og nokkuð hrúnið og mest um 3m þar sem það er breiðast og er hann um 70.

Hann er rofinn á tveimur stöðum og hefur hugsanlega rofnar við lagningu jarðvegsstrengs. Hann er rúmlega 40m langur og liggur um 15m langur garður til norðvesturs frá honum.

Syðri-Hóll -23

Fvnr.: 10714

Hlutverk: Varða

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

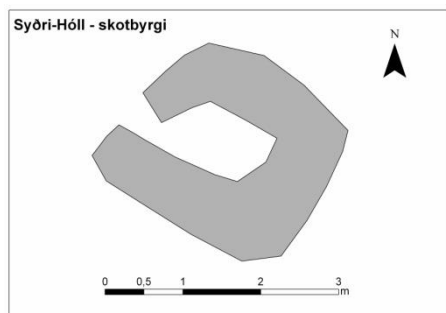
Norðan við túnið, um 750m norðvestur af íbúðarhúsinu á Syðra-Hóli er varða.

Lýsing

Hún er 2x2m að grunnmáli og um 40-50sm há. Stórt grjótt í undirstöðum yst en smá hnúllungar í miðju.

Mynd 17. Varða. horft er til suðvesturs, Kollugerðistjörn í baksýn.

Syðri-Hóll -24

Fvnr.: 10715

Hlutverk: Skotbyrgi

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Um 850m norðvestur af bæjarhúsunum er byrgi á litlum hólruna og þurr lækjarfarvegur norðan við.

Lýsing

Byrgið er um 2x2m að utanmáli, hæð veggja er 60sm og eru þeir 90sm breiðir til norðurs Dyraop 40sm.

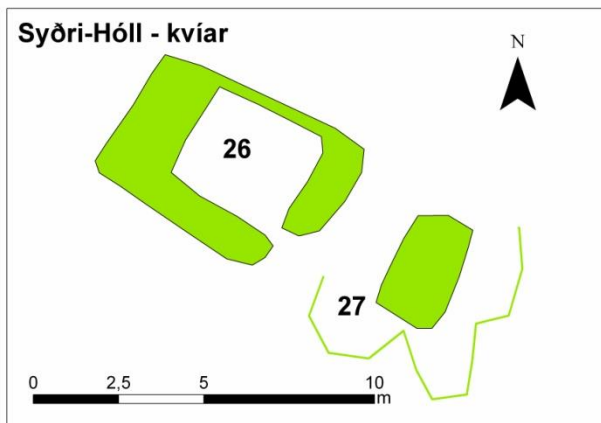
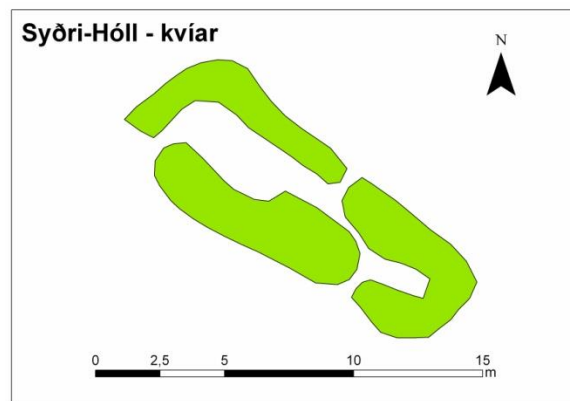
Mikið grjótt er í veggjum.

Syðri-Hóll -25**Fvnr.: 10716****Sérheiti:** Kvíabarð**Hlutverk:** Kvíar**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í ornefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Móabarðið fyrir ofan hvammana efst í túninu heitir Kvíabarð. Syðst á því eru Kvíar, nú í rúst“ (ÖSH, 5). Kvíabarð er beint upp af gamla bæjarhólum um 60m til norðausturs.

Lýsing

Kvíatóftin er aflöng og liggur á barðinu samsíða brekkunni í stefnuna norðvestur/suðaustur. Hún er tvískipt og er norðausturveggur byggður inn í brekkuna. Töluvert er af stórum þúfum í tóftinni, mikill gróður var í henni þegar skráð var í ágúst 2008. Innanmál austari tóftar sem jafnframt er minni er um 3,5x1,2m. Mesta hæð veggja er um 50sm og breidd veggja um 60sm. Dyr virðast vera mót suðvestri og einnig virðist innangengt yfir í syðri tóftina, milliveggur er um 80sm á breidd. Nyrðri tóftin er um 6,5x1,2m að innanmáli, hæð veggja 50sm til suðvesturs en hærri um 80sm upp í brekkuna, breidd veggja er um 80sm. Það sér í grjóti í vegg á einum stað og einn stór steinn er í nyrðri tóftinni við millivegg.

Syðri-Hóll -26**Fvnr.: 10717****Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Tóft**Staðhættir**

Í brekkunni ofan við bæinn, um 220m norður af íbúðarhúsinu er tvískipt tóft. Eða tvær tóftir misgamlar.

Lýsing

Vestari tóftin er greinilegri, 3x3m að innanmáli, veggir 60sm breiðir og um 50sm háir en svolítill kantur er niður frá tóftinni til suðurs. Önnur tóft er suðaustan

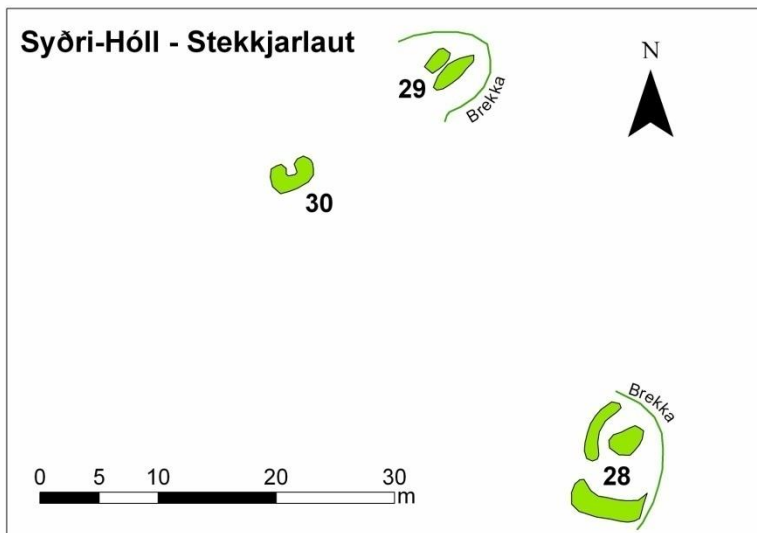
við, hugsanlega sambyggð en gæti verið eldri, hún er 2x3m að innanmáli. Hæð veggja er um 15-40sm en veggur til norðurs er aflíðandi upp í brekkuna.

Syðri-Hóll -27**Fvnr.: 10718****Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Tóft**Staðhættir**

Í brekkunni ofan við bæinn, um 220m norður af íbúðarhúsinu er tvískipt tóft. Eða tvær tóftir misgamlar.

Lýsing

Vestari tóftin er greinilegri, 3x3m að innanmáli, veggir 60sm breiðir og um 50sm háir en svolítill kantur er niður frá tóftinni til suðurs. Önnur tóft er suðaustan við, hugsanlega sambyggð en gæti verið eldri, hún er 2x3m að innanmáli. Hæð veggja er um 15-40sm en veggur til norðurs er aflíðandi upp í brekkuna.

Syðri-Hóll -28

Fvnr.: 10719

Sérheiti: Stekkjarlout

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Móabarðið fyrir ofan hvammana efst í túninu heitir Kvíabarð. Syðst á því eru Kvíar, nú í rúst. Út og upp af Kvíabarðinu er lautarslakki, og nefnist hann Stekkjarlout eru þær raunar tvær, önnur minni utar og neðar. Stekkjarrústir eru í

báðum þessum lautum. Stekkurinn í efri lautinni var síðast gerður upp vorið 1889. Víðar í brekkunum sjást stekkjarrústir“ (ÖSH, 5). Tæplega 420m norður af bænum er grasi gróin laut og efst í henni er stekkjartóft.

Lýsing

Tóftin er tvískipt og snýr norður/suður og er byggð upp undir brekku. Réttin er til suðurs og kró til norðurs og er brekkan notuð sem austurveggur. Réttin er 4x5m að innanmáli. Hæð veggja er um 40sm en hallar upp með brekkunni upp í 60sm hæð. Króin er 3x1m að innanmáli, hæð veggja er 30sm en 60sm þar sem tóftin liggur upp við brekkuna. Réttin er opin til vesturs og innangengt er í krónna. Tóftin er algróin og ekki sér í grjót.

Syðri-Hóll -29

Fvnr.: 10720

Hlutverk: Rétt?

Tegund: Tóft

Staðhættir

Tæplega 30m nnv af tóft **nr. 28** er grasi gróið drag og efst í því er veggjalag sem skiptir draginu í tvennt og er hugsanlega einhverskonar gripheldi.

Lýsing

Sunnan við garðlagið er hólf um 2x4m að innanmáli en þrengist syðst. Nyrðra hólfið er 1,8x2,5m og fyrir því miðju virðist vera veggjalag, en gæti verið hrun úr vegg, 40sm breitt og 10sm hátt. Garðlagið er um 80sm breitt en breikkar neðst og er þar um 100sm, það er um 25sm hátt.

Syðri-Hóll -30

Fvnr.: 10721

Hlutverk: Kofi

Tegund: Tóft

Staðhættir

Tæplega 30m nnv er grasi gróið drag og efst í því er veggjalag sem skiptir draginu í tvennt og er hugsanlega einhverskonar gripheldi. Rúmum 12m þar suðvestan við er lítill tóft.

Lýsing

Tóftin liggur undir bratttri brekku þar sem dragið er að víkka. Tóftin er frekar lítil, hugsanlega kofi. Hún er 100x90sm að innanmáli, veggir eru 80sm breiðir en ekki nema 10-15sm háir. Brekkan er notuð sem norðurveggur. Tóftin er í halla og er brekka beint niður af henni.

Syðri-Hóll -31

Fvnr.: 10722

Sérheiti: Stekkjarlaut?

Hlutverk: Stekkur

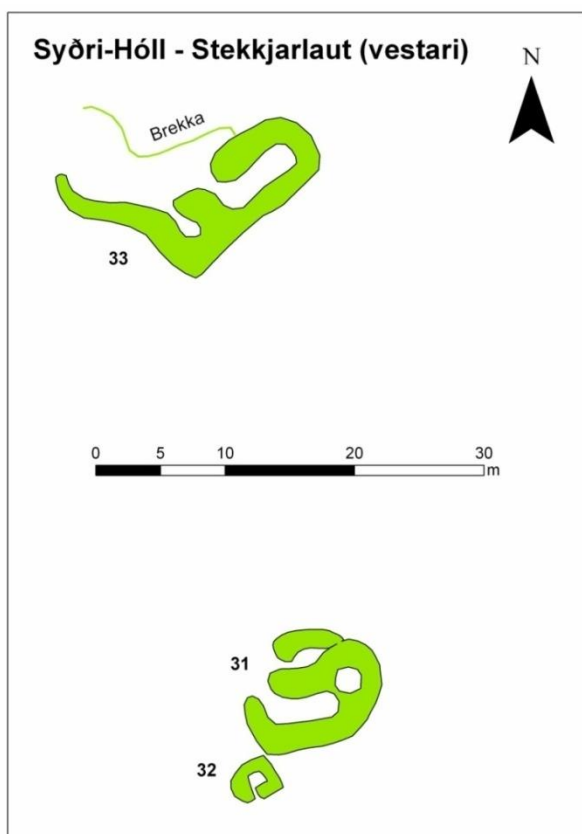
Tegund: Tóft

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Móabarðið fyrir ofan hvammana efst í túninu heitir Kvíabarð. Syðst á því eru Kvíar, nú í rúst. Út og upp af Kvíabarðinu er lautarslakki, og nefnist hann Stekkjarlaut eru þær raunar tvær, önnur minni utar og neðar. Stekkjarrústir eru í báðum þessum lautum. Stekkurinn í efri lautinni var síðast gerður upp vorið 1889. Víðar í brekkunum sjást stekkjarrústir“ (ÖSH, 5). Tæplega 100m vestan við innri Stekkjarlautina er önnur tóft, nokkuð stærri, hugsanlega stekkur.

Lýsing

Tóftirnar virðast vera nokkuð gamlar, þær eru tvískiptar og hugsanlega er einnig lítil tóft til norðurs. Stærsta tóftin, hugsanlega rétt, er 5x1m að innanmáli, um 80sm breitt dyraop er til norðvesturs. Ekki er að sjá að það sé innangengt í tóftina til austurs sem er 2x2m að innanmáli, hugsanlega kró. Veggir í henni eru lágir um 5-20sm en veggir í stærri tóftinni eru 50-60sm en hæstir til austurs þar sem hann er aflíðandi um 120sm hár. Tóftirnar eru algrónar og hvergi sér í grjót þær falla nokkuð vel inn í umhverfi sitt sem er stórbýft.

Syðri-Hóll -32

Fvnr.: 10723

Sérheiti: Stekkjarlaut?

Hlutverk: Kofi

Tegund: Tóft

Staðhættir

Tæplega 100m vestan við innri Stekkjarlautina er önnur tóft, nokkuð stærri, hugsanlega stekkur og kofatóft við suðvesturhorn hans.

Lýsing

Kofatóftin er 120x100sm að innanmáli, hæð veggja er um 30sm og breidd 50sm. Dyr eru á horni til suðurs. Hún er algróin og virðist gömul.

Syðri-Hóll -33

Fvnr.: 10724

Sérheiti: Stekkjarlaut?

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í brekku tæplega 30m norðan og ofan við tóftir sem skráðar eru **nr. 31 og 32** er

önnur stekkjartóft sem stendur á grónum sléttum bala.

Lýsing

Tóftirnar eru vel grónar eins áður skráðar tóftir (**nr. 31 og 32**) en umhverfi þeirra er sléttara og því falla þær ekki eins vel inn í umhverfið. Tóftin er tvískipt og liggur norðvestur/suðaustur og liggur garður til vesturs frá tóftinni að líkindum til að auðvelda innrekstur í hana. Réttin er 2x7m að innanmáli og dyr til norðvesturs. Veggir eru til norðurs

og suðurs en brekkan er notuð til austurs. Króin er 100-140sm að innanmáli. Veggir eru um 130sm breiðir og um 50sm háir.

Syðri-Hóll -34

Fvnrnr.: 10725

Hlutverk: Heytóft?

Tegund: Tóft

Staðhættir

Við merkjagirðingu milli Syðra-Hóls og Höskuldsstaða í suðvesturhorni eru tvær tóftir.

Lýsing

Nyrðri tóftin er uppblásin að hluta og liggur merkjagirðingin yfir vestasta hluta hennar, ummál hennar er 5x4m. Grjót sést á nokkrum stöðum inni tóftinni en ekki í veggjum. Breidd veggja er 90sm en hæð þeirra 30sm. Gras og ljóslöpp eru í tóft en lyng og mosi á melnum umhverfis.

Syðri-Hóll -35

Fvnrnr.: 10726

Hlutverk: Heytóft?

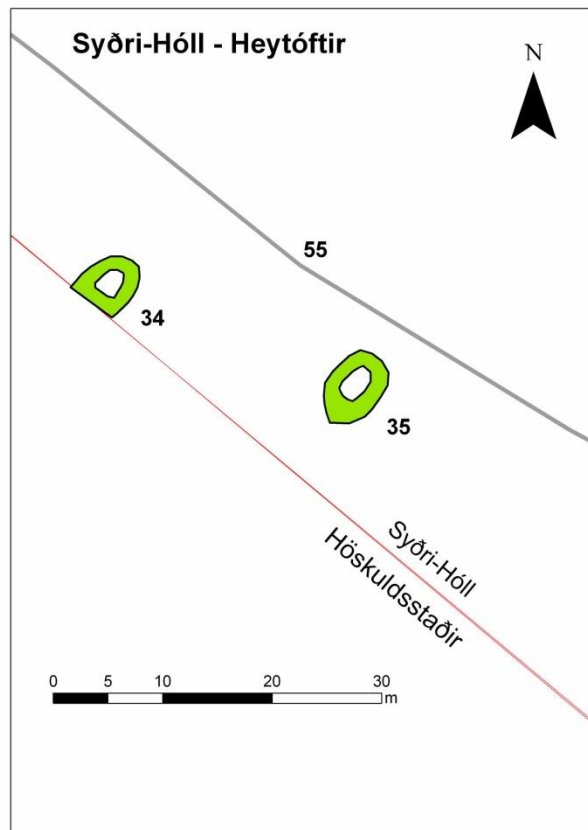
Tegund: Tóft

Staðhættir

Við merkjagirðingu milli Syðra-Hóls og Höskuldsstaða í suðvesturhorni Syðra-Hólslands, um 1100m vsv af bænum eru tvær tóftir.

Lýsing

Syðri tóftin er grænni og heldur meiri um sig en ummál hennar er 7x4m. Grjót sést í veggjum að vestan en þeir eru allir mjög vindsofnir og lágir. Mesta breidd er 130sm og hæð 30-40sm.

Mynd 18. Hleðsla brún Stekkjarhvamms. Horft er til austurs, Laxá er til hægri á mynd.

Syðri-Hóll -36

Fvnrnr.: 10727

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Staðhættir og lýsing

Á norðvestur hvammbúrinn Stekkjar/Einbúahvamms er steinlögn um 120x160sm. Hleðslan snýr u.þ.b nnv/ssa og stendur í smá halla til ssa og stefnir á Einbúann og er um 200m norðvestur af honum. Stórir steinar eru með útbrúninni en smærra grjót í miðju. Virðist manngeir.

Syðri-Hóll -37**Fvnr.: 10728****Hlutverk:** Mógröf**Tegund:** Niðurgroftur**Staðhættir**

Syðst og vestast í landi Syðra-Hóls, á norðurbakka Kollugerðistjarnar, tæplega 300m vestur af Kollugerði er mógröf.

Lýsing

Mógröfin er tæplega 10m norður af vatnsbakkanum og er um 9x8m að utanmáli. Mesta dýpt er um 60sm.

Mynd 19. Einbúi fyrir miðri mynd, Laxá til hægri. Horft er til austurs.

Syðri-Hóll -38**Fvnr.: 10729****Sérheiti:** Einbúi**Hlutverk:** Átrúnaður**Tegund:** Hóll**Staðhættir**

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Í Syðra-Hólslandi eru þrír hvammar við Laxá. Hinn neðsti þeirra heitir Stekkjarhvammur (líka kallaður Hólsstekkjarhvammur og Vaðhvammur). Í honum nær miðjum við ána er kollóttur melhóll, heldur lítill um sig, sem heitir Einbúi. Því var trúað áður, að þar byggi huldufólk.“ (ÖSH, 3).

Lýsing

Einbúi er í Einbúa- eða Stekkjarhvammi, rétt norðan Laxár. Það er allhár hóll, algróinn lyngi og mosa en berir klettur í átt að ánni.

Syðri-Hóll -39

Fvnr.: 10730

Sérheiti: Einbúavað

Hlutverk: Vað

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Rétt ofan við Einbúann er annað vað, og heitir það Einbúavað“ (ÖSH, 3).

Lýsing

Punktur var tekinn á vaðinu samkvæmt lýsingu úr örnefnaskrá. Sandeyrar eru þarna beggja megin meðfram ánni en ekki er vitað hvort vaðið er reiðfært í dag. Skekkja á punkti getur verið nokkur.

Syðri-Hóll -40

Fvnr.: 10401

Sérheiti: Lestavað

Hlutverk: Vað

Tegund: Heimild

Staðhættir

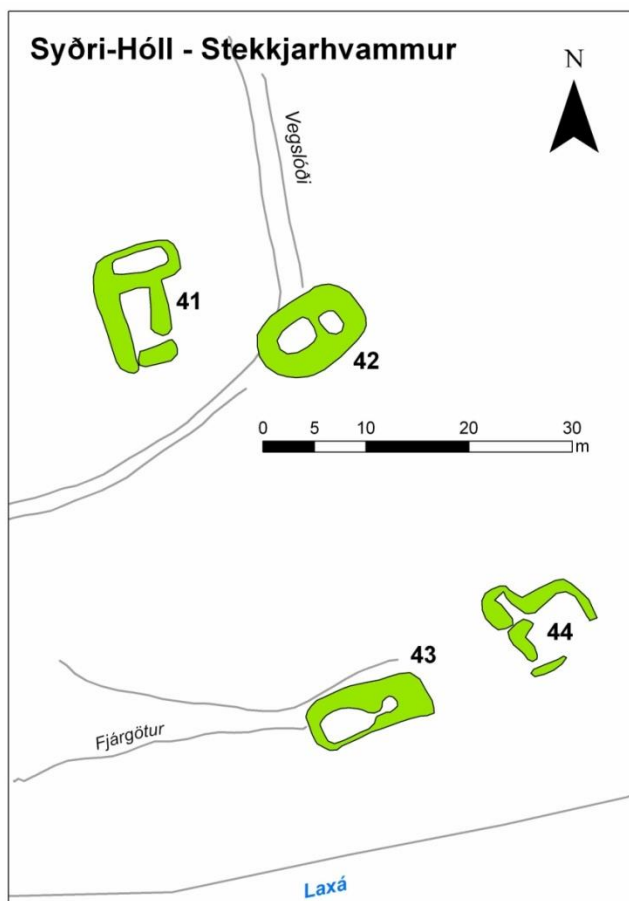
Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Neðst í hvamminum [Stekkjjarhvammi] er vað á Laxá og heitir Lestavað“ (ÖSH, 3).

Lýsing

Punktur var tekinn á vaðinu samkvæmt lýsingu úr örnefnaskrá og getur því verið nokkur skekkja á því. Vaðið er einnig skráð með Sölvabakka.

Aðrar upplýsingar

Í Föðurtúni segir: „Áður lá þjóðvegurinn yfir ána skammt fyrir ofan fossinn, og var þar vað á henni, en hættulegt gat það verið, ef áin var í miklum vexti, enda varð það að slysi fyrir allmörgum árum síðan, er stúlka ein féll af hestinum og lenti ofan í gljúfrin. Var þar talið reimt síðan“ (P.V.G.K, 57).

Syðri-Hóll -41

Fvnr.: 10731

Sérheiti: Stekkjarhvammur, Hólsstekkjjarhvammur, Vaðhvammur

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Syðst í hvamminum var stekkur. Eru þar rústir einar eftir, og sést, að oft hefur hann verið færður“ (ÖSH, 3). Fjórar stekkjartóftir eru syðst í hvamminum.

Lýsing

Stekkjartóft er sunnarlega í Stekkjarhvammi, rétt vestan við gamlan vegslóða sem liggur ofan í hvamminn. Breidd veggja er 1-1,3m, hæð 30sm upp í brekkuna en 90-100sm annarstaðar. Tóftin er dökkgræn og mikið gróin eins og umhverfið. Hún er tvískipt og að sunnan er djúp rétt, um 1m og lambakró við norðurenda. Króin stendur um 50sm hærra en réttir og veggir hennar eru lægri og lítilfjörlegri, um 30sm háir og 60sm breiðir. Tóftin liggur nálega

norður/suður og hlið virðist hafa verið á suðurenda og brekkustallurinn að austan notaður til að auðvelda innrekstur.

Syðri-Hóll -42

Fvnr.: 10732

Sérheiti: Stekkjarhvammur/Hólsstekkjjarhvammur/Vaðhvammur

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðhættir

Fjórar stekkjartóftir eru syðst í hvamminum.

Lýsing

Við endann á slóðanum sem ruddur hefur verið niður í Stekkjarhvamm sunnanverðar er tóft. Hún er mjög sokkin með ávölum veggjum. Tóftin er tvískipt og snýr norðaustur/suðvestur og er að hluta byggð inn í brekkuna að norðaustanverðu. Hæð veggja að innanverðu er um 30-40sm. Útveggurinn þar sem slóðin kemur að honum að norðan er mjög óljós en að sunnan eru veggir allt að 110sm háir að utan. Þar sem veggirnir eru skýrastir að sunnan eru þeir um 70sm breiðir efst en annarstaðar 1-1,8m.

Syðri-Hóll -43

Fvnr.: 10733

Sérheiti: Stekkjarhvammur/Hólsstekkjjarhvammur/Vaðhvammur

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðhættir

Fjórar stekkjartóftir eru syðst í hvamminum.

Lýsing

Tvær stekkjartóftir eru alveg syðst í hvamminum á gilbrúninni. Sú vestari liggur norðaustur/suðvestur. Lambakróin er að austan með stæðilega útveggi, 1m breiða og um 40sm háa. Réttarveggir eru lægri og ógreinilegri 1-1,5m breiðir og um 30sm háir að utan. Hálfur suðausturveggur réttarinnar hefur brotnað niður brekkuna að ánni. Að innan eru veggir lambakróarinnar um 50sm háir en líklega hefur hrunið inni hana að austan. Grjót er ekki sýnilegt í veggjum. Líklega hefur verið rekið inn að norðvestan þó ekki sjáist neitt greinilegt hlið á tóftinni.

Syðri-Hóll -44

Fvnr.: 10734

Sérheiti: Stekkjarhvamur/Hólsstekkjjarhvamur/Vaðhvammur

Hlutverk: Stekkur

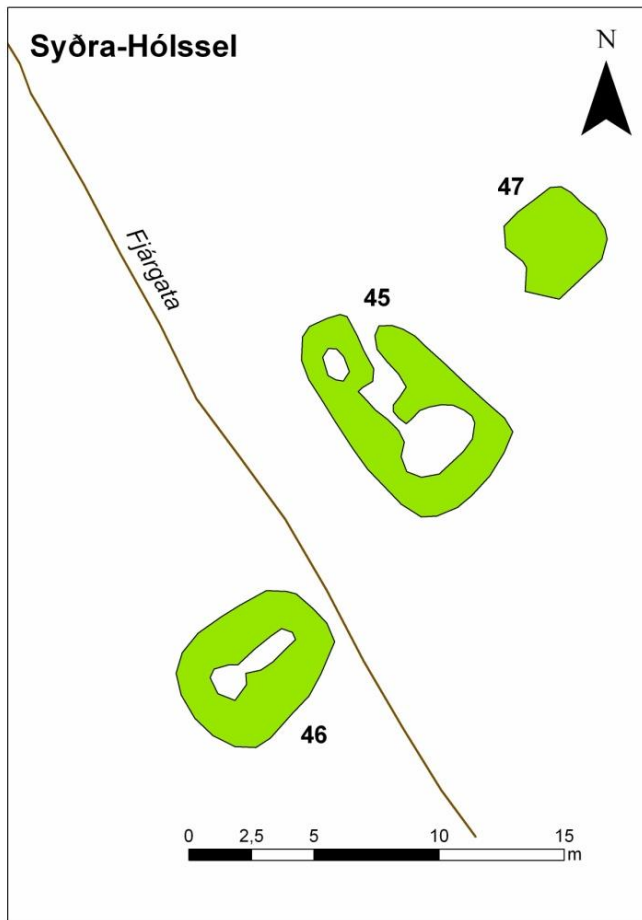
Tegund: Tóft

Staðhættir

Fjórar stekkjartóftir eru syðst í hvamminum.

Lýsing

Tvær stekkjartóftir eru alveg syðst í hvamminum á gilbrúninni. Austari tóftin liggur norðvestur/suðaustur. Réttin er að sunnan og liggur í töluverðum halla upp í brekkunni út við brún þar sem áin brýtur úr bakkanum og er suðausturveggur hennar að mestu horfinn niður bakkann. Tóftin er nokkuð óvenjuleg í lögun ef um stekk er að ræða. Lítil tóft eða lambakró er við norðvesturshorn réttarinnar, 1x3m að innanmáli. Veggir frá gólfi eru um 50sm háir. Breidd veggja er 70sm. Veggir réttarinnar eru hins vegar lægri og breiðari 30-40sm háir og 1-2m á breidd, breiðastir að norðvestan. Tóftin sker sig ekki úr umhverfinu hvað gróður varðar.

Syðri-Hóll -45

Fvnr.: 10735

Sérheiti: Syðra-Hólssel

Hlutverk: Sel

Tegund: Tóft

Staðhættir

Seltóftir eru um 2,3km norðaustur af bænum.

Lýsing

Stærsta tóftin er tví- eða þrískipt og liggur frá norðvestri til suðausturs. Utanmál er 9x4,5m. Hæð veggja er 40-60sm og breidd er 80-100sm. Dyr eru til norðurs. Tóftin er gróin.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Fyrir austan Einbúa stóð Syðrahólssel að fornu, og sjást þar tóttir enn“ (SS, 147).

Syðri-Hóll -46

Fvnr.: 10736

Sérheiti: Syðra-Hólssel

Hlutverk: Sel

Tegund: Tóft

Staðhættir

Seltóftir eru um 2,3km norðaustur af bænum.

Lýsing

Rúmlega 5m ofan eða suðvestan við seltóftina er tvískipt tóft sem liggur norðaustur/suðvestur. Tóftin er 6x4m að utanmáli, mosagróin og virðist gömul. Veggjahæð að utan er 110sm til norðurs er 40sm til suðurs. En hæð að innan er um 40sm. Breidd veggja rúmlega 1m.

Syðri-Hóll -47

Fvnr.: 10737

Sérheiti: Syðra-Hólssel

Hlutverk: Sel

Tegund: Tóft

Staðhættir

Seltóftir eru um 2,3km norðaustur af bænum.

Lýsing

Um 4m norðaustur af seltóftinni er lág þúst 3x3 að utanmáli. Engin veggjalög eru greinileg en svo virðist sem þar hafi staðið eitthvert mannvirki.

Mynd 20. Stærri huldufólkssteinninn liggur vestar.

Syðri-Hóll -48

Fvnr.: 10738

Sérheiti:

Huldufólkssteinar

Hlutverk:

Huldufólksbústaður

Tegund: Steinn

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Sunnan við Fjárgöturnar, suður undan Vatnadalshryggnum, eru steinar tveir geysistórir. Hefir annar þeirra lögun sem hús, er meira en mannhæðarhár, 4-5 álnir á lengd, og 2-3 álnir á breidd. Hinn steinninn er

lægri og ólögulegar lagaður. Steinar þessir heita Huldufólkssteinar og voru taldir vera álfabæir áður fyrr. Ytri steinninn var sagður vera prestsetur huldumanna“ (ÖSH, 7). Steinarnir eru tæplega 1,2km nna af bænum á Syðra-Hóli.

Syðri-Hóll -49

Fvnr.: 10739

Sérheiti: Huldufólkssteinar

Hlutverk: Huldufólksbústaður

Tegund: Steinn

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Sunnan við Fjárgöturnar, suður undan Vatnadalshryggnum, eru steinar tveir geysistórir. hefir annar þeirra lögun sem hús, er meira en mannhæðarhár, 4-5 álnir á lengd, og 2-3 álnir á breidd. Hinn steinninn er lægri og ólögulegur. Steinar þessir heita Huldufólkssteinar og voru taldir

Mynd 21. Huldufólkssteinar.

vera álfabæir áður fyrr. Ytri steinninn var sagður vera prestsetur huldumanna“ (ÖSH, 7). Steinarnir eru tæplega 1,2km nna af bænum á Syðra-Hóli.

Syðri-Hóll -50**Fvnr.: 10740****Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Hleðsla**Staðhættir**

Tæplega 400m suðvestur af Huldufólkssteinunum og um 800m norðaustur af bænum er steinlögn, eða samsafn af steinum.

Lýsing

Ekki er hægt að tala um eiginlega hleðslu þar sem að nokkrir steinar hafa verið dregnir saman. Óvíst er um aldur.

Mynd 22. Hleðsla, hlutverk óþekkt.

Mynd 23. Landamerkjagarðurinn gamli liggur að hluta undir girðingunni milli Höskuldsstaða og Syðra-Hóls.

kafla um 300m upp af þjóðveginum. Garðlagið er gróið en hlaupið í þúfur.

Syðri-Hóll -51**Fvnr.: 10741****Hlutverk:** Landamerkjagarður**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Vestan í Núpafjalli er forn merkigjarður glöggur, er stefnir frá suðvestri til norðausturs. Er honum fylgt, það sem hann nær“ (SS, 147).

Lýsing

Garðlagið er nú komið undir landamerkjagirðingu milli Syðri-Hóls og Höskuldsstaða að hluta en það sést á um 60m

Syðri-Hóll -52**Hlutverk:** Landamerkjagarður**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Sunnan undir Rananum er þriðji hvammurinn og nefnist Ranahvammur [...] Klettanef lokar Ranahvammi að sunnan. Fram á það liggur garðlag, og er það leifar af landamerkjagarði. Framhald sést af garði uppi í mýrinni og stefnir á mitt holt, sem er ofarlega í henni. Er það nafnlaust“ (ÖSH, 4).

Lýsing

Garðlagið fannst ekki við skráningu 2008 og gæti verið horfið vegna girðingaframkvæmda.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Landamerki eru þessi: Að vestan ræður Laxá merkjum. Að sunnan ræður garðlag úr horninu sunnan við Ranahvamm og síðan bein lína úr því í stein sunnanhallt við Rauðanúp, og áfram sunnan til á Einbúa nálægt Fjárgötum“ (ÖSH, 1).

Syðri-Hóll -53**Fvrnr.: 10742****Hlutverk:** Leið**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Gamli vegurinn sem liggur frá elsta brúarstæðinu á Laxá til norðurs og beygir svo til norðvesturs, hann er vel greinilegur á tæplega 500m kafla.

Óstaðsettar minjar**Syðri-Hóll -54****Hlutverk:** Leið**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Að norðan eru merki talin úr hól sunnan til á miðjum Einbúa beina línu í Dagmálahól. Síðan ræður garðlag merkjum í Brekkunum og sjónhending áfram ofan í reiðgötur“ (ÖSH, 1). Reiðgötur eru einnig nefndar í Sýslu- og sóknarlýsingum: „Garðlagsstefnunni er nú aðeins fylgt ofan að tjörninni, beygir svo fyrir hana ofan að reiðgötum, og þaðan frá ráða þær í Laxá“ (SS, 147).

Lýsing

Vegslóðar eru á þessu svæði m.a. þar sem gamli vegurinn liggur niður að elstu brúnni á Laxá. Hugsanlegt er að reiðgöturnar hafi legið á svipuðum slóðum en ummerki þeirra fundust ekki við vettvangsskráningu 2008.

Syðri-Hóll -55**Sérheiti:** Stekkjarnes**Hlutverk:** Stekkur**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Niðurhluti túnsins heitir Útauki. neðan við túnið er Köllugerðistjörn, eða Tjörnin. Ofan við hana er pollur, grunnur, og heitir sá Óðinshanapollur. Austan við tjörnina gengur út í hana nes, er kallast Stekkjarnes. Þar eru stekkjarrústir, en utar og ofar er laut, sem gengur upp í melana og heitir Stekkjarlaut“ (ÖSK, 1).

Lýsing

Ekki fundust stekkjartóftir við vettvangsskráningu sumarið 2008.

Syðri-Hóll -56**Sérheiti:** Sjómannagata**Hlutverk:** Leið**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Melarnir niður af tjörninni eru hærri en þeir, sem sunnar liggja nær hvömmunum. Stallurinn, sem þar verður, er grasi vaxinn sunnan í og heitir Sjómannabrekka. Nær hún því nær jafnt upp og tjörnin og niður að Löngubrekku. Götuslóði lá áður niður með Sjómannabrekku og hét Sjómannagata. Þá leið fóru sjómenn frá Köllugerði og Syðra-Hóli, er þeir stunduðu róðra úr Laxárvík“ (ÖSK, 1).

Lýsing

Slóðarnir sjást greinilega á köflum ofan við Stekkjarhvamm og Langahvamm í landi Höskuldsstaða en ekki sáust þeir neðan við Sjómannabrekkuna.

Syðri-Hóll -57

Sérheiti: Andrésartóttir

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Svo er sagt, að Langihvammur gengi undan Syðrahóli, að í tíð síra Magnúsar Péturssonar (1748-84) byggi sá maður á Syðrahóli, er Andrés hét. Eftir honum heita Andrésartóttir, tóttarbrott fyrir neðan Syðrahól, þar sem hann að síðustu á að hafa dvalið í húsmennsku“ (SS, 147).

Lýsing

Ekki þekktu ábúendur á Syðra-Hóli til þessara mannvirkja og fundust tóftirnar ekki við vettvangsskráningu.

Syðri-Hóll -58

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Fyrir austan og norðan bæinn eru stallar og slakkar á milli, og er þar kallað einu nafni Hvammar út að túngarði og niður að götu, sem liggur út túnið frá bænum“ (ÖSH, 1). „Sunnuhvoll heitir vik í miðjum Hvömmunum, upp við túnjaðar, og eru Hvammarnir þar hæstir. Vestan við götuna, niður undan miðju Langaskeiði, var áður fjárhús og hesthús“ (ÖSH, 2).

Lýsing

Ekki fannst gatan við skráningu 2008 og taldi heimildamaður að hún væri horfin.

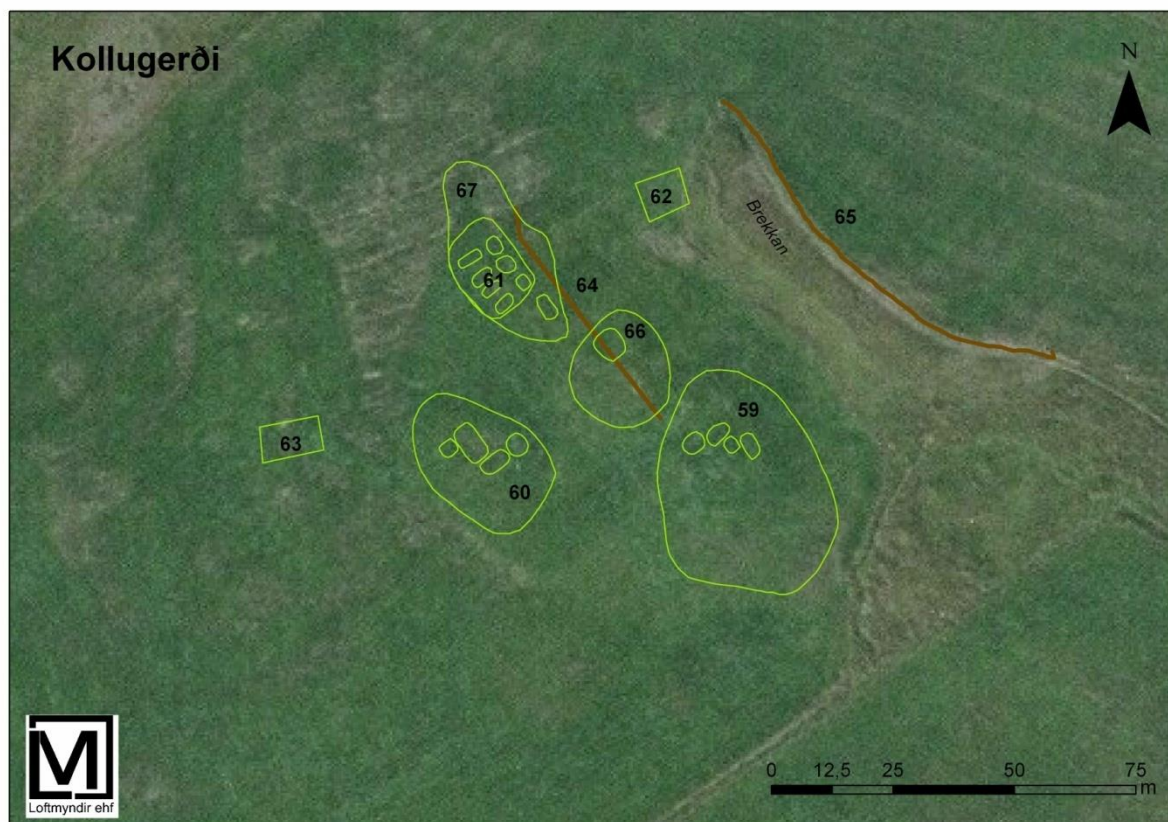
Kollugerði/Tjarnarkot (Fór í eyði rétt fyrir 1950)

Mynd 24. Yfirlitsmynd af bæjarstæðinu á Kollugerði.

Kollugerði var hjáleiga frá Syðra-Hóli. Í sýslu- og sóknarlýsingum segir að Kollugerði hafi að fornu heitið Tjarnarkot og það hafi verið í eyði 1789 (SS,147). Kollugerðis er ekki getið í fornum heimildum og virðast fyrstu heimildir vera í manntali frá 1703 en þá bjuggu þar Jón Guðmundsson og Sesselja Steinsdóttir ásamt vinnustúlkunni Önnu Jónsdóttur. Árið 1870 var tvíbýli í Kollugerði og bjuggu þar 8 manns (sjá heimasíðu Þjóðskjalasafns).

Samkvæmt jarðamati frá 1916 voru á jörðinni: „baðstofa nýleg, búr, eldhús, ásamt gangi frá útidýrum til þessara húsa, -torfhús léleg, utan baðstofan, sem er all-gott hús, en í henni á ábúandi alla innbyggingu. Hús ábúanda: litill geymslukofi og peningshús yfir sauðffár og 5 hross.“ (Jarðamat 1916, nr. 50).

Syðri-Hóll -59

Fvnr.: 10745

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Dældir

Staðhættir

Kollugerði er sunnan þjóðvegur um 6-700m vnv. af Syðra-Hóli.

Lýsing

Bæjarhóllinn um 40x30m að ummáli liggur suður undir Brekkunni. Búið er að rífa og slétta yfir húsin á Kollugerði en það sést móta fyrir þeim í túninu, fjórar dældir sem liggja samsíða frá vestri til austurs.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá Syðra-Hóls segir: „Ofan við bæinn er brött brekka. Er hún kölluð Brekkan. Undir henni er lægð, er nær að ávalanum, er bæjarhúsin og fjárhúsin standa á. Hún heitir Leynir, en Hóll er bungan nefnd, þar sem bærinn stendur“ (ÖSK, 1). Á túnakorti frá 1920 eru útihús flest norðan við mitt túnið en bærinn og fjósið er austarlega fyrir miðju túni. Athuga ber að áttatilhögun virðist ekki rétt á túnakortinu.

Syðri-Hóll -60

Fvnr.: 10746

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Dældir

Staðhættir

Vestan við bæjartóftina er hóll um 25x30m að utanmáli.

Lýsing

Tæplega 30m vestan við bæjarhólinn er lágur hóll og á honum fjórar grunnar dældir, mest um 5sm djúpar.

Syðri-Hóll -61

Fvnr.: 10747

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Hesthús/Fjánhús?

Tegund: Dældir

Staðhættir

Á túnakorti frá 1920 er hesthús nyrst í túninu.

Lýsing

Norður af fjárhúshólnum er hóll 40x20m að utanmáli og á honum eru greinilegar leifar tóftar en þar eru lágar dældir í túnið um 5-10sm djúpar og má greina veggjalög á milli. Tóftaleifarnar snúa norðvestur/suðaustur, 19x13m að utanmáli og virðast fjórskiptar eða tvístæð hús með gördum. Til norðausturs virðist vera hlaða, hugsanlega þrískipt og virðist vera innangengt á milli. Dýpstu dældirnar eru 15sm djúpar og grjót finnst í veggbrúnum á nokkrum stöðum. Dyr hafa að líkindum snúið til suðvesturs.

Aðrar upplýsingar

Þegar túnakort frá 1920 er lagt yfir loftmyndina lendir húsið þar sem hesthúsið (fyrir 5 hesta) á að hafa verið og ef túnakortið er rétt lagt yfir loftmyndina er líklegt að húsið hafi síðar verið stækkað umtalsvert.

Syðri-Hóll -62

Fvnr.: 10748

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti frá 1920 er kálgarður í norðausturhorni túnsins.

Lýsing

Þarna er nú sléttað tún og ekki sáust ummerki matjurtagarðs við vettvangsskráningu 2008.

Syðri-Hóll -63

Fvnr.: 10749

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti frá 1920 er kálgarður við túnjaðarinn til vesturs, um 20m vestur af fjárhúsunum.

Lýsing

Þarna er nú sléttað tún og ekki sáust ummerki matjurtagarðs við vettvangsskráningu 2008.

Syðri-Hóll -64

Fvnr.: 10750

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Heimreið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti frá 1920 liggur gata til norðvesturs frá bæjarhúsunum.

Lýsing

Þarna er nú sléttað tún og ekki sáust ummerki um heimreiðna við vettvangsskráningu 2008.

Syðri-Hóll -65

Fvrnr.: 10751

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Leið

Tegund: Vegslóði

Staðhættir

Ofan eða norðan við Brekkuna er greinilegur vegslóði og liggur hann áfram til suðausturs en fer þar undir sléttað tún og sést þar illa.

Lýsing

Vegbúturinn sem er mjög greinlegur ofan við Brekkuna er alls um 90m langur og um 2,5m á breidd.

Aðrar upplýsingar

Um vegamál í Höskuldsstaðasókn 1873 segir: „Aðalvegurinn úr kaupstað fram í Langadal og vestur í sveitir liggur spölkorn fyrir neðan Kjalarland, rétt fyrir ofan Hafursstaði og Ytriey; rétt fyrir neðan Syðriey, Ytrahól og neðst í Syðrahólsstekkjahvamm; rétt fyrir neðan Neðra-Lækjardal og inn Refasveit að vestan vatna. Vegurinn tvídeilist hjá Höskuldsstöðum. Liggur annar aukavegurinn ofan í Ósvík, inn Neðribyggð á Refasveit og fram að Blöndu, er hún er farin á Klifum. Hinn liggur inn fyrir ofan Kollugerði og neðan Syðrahól og Njálstaði.“ (HH, 59).

Syðri-Hóll -66

Fvrnr.: 10752

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Hóll

Tegund: Dæld

Staðhættir

Á milli hesthúshólsins og bæjarhólsins er hóll um 22x21m að ummáli.

Lýsing

Norðanvert á honum er dæld um 5x6m að utanmáli og um 5sm djúp. Virðist hafa staðið þar eitthvert mannvirki sem þó er ekki sýnt á túnakorti frá 1920. Hugsanlega er um að ræða geymslukofa þann sem nefndur er í jarðamati frá 1916 þó ekkert verði fullyrt um það.

Syðri-Hóll -67

Fvrnr.: 10753

Sérheiti: Kollugerði

Hlutverk: Hóll

Tegund: Dæld

Staðhættir

Á túnakorti frá 1920 er hesthús nyrst í túninu.

Lýsing

Norður af fjárhúshólum er hóll 40x20m að utanmáli og á honum eru greinilegar leifar tóftar en þar eru lágar dældir í túnið um 5-10sm djúpar og má greina veggjalög á milli. Suðaustur af tóftunum er dæld 5x3m að utanmáli um 5sm djúp. Líklegt er að þar hafi áður staðið eitthvert mannvirki.

Syðri-Hóll -68**Fvnr.: 10754****Hlutverk:** Mógrafir**Tegund:** Niðurgröftur**Staðhættir**

Syðst og vestast í landi Syðra-Hóls, á suðurbakka Kollugerðistjarnar eru mógrafir.

Lýsing

Grafirnar eru alls 21, misstórar en ná yfir um 150x60m svæði.

Syðri-Hóll -69**Fvnr.: 10755****Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Niðurgröftur**Staðhættir**

Syðst og vestast í landi Syðra-Hóls, á suðurbakka Kollugerðistjarnar eru mógrafir.

Lýsing

Suður og upp af mógröfunum eru fjórar nokkurskonar rennur frá 16-35m langar. Líklegt verður að teljast að rennurnar hafi verið gerðar til að auðvelda flutning á mónum.

Samantekt

Flestar minjanna sem skráðar voru eru hefðbundnar búsetuminjar, ummerki um landnytjar og jarðrækt. Sjósókn var stundum frá báðum jörðum en sjóminjarnar eru að mestu horfnar vegna landbrots. Minjar eru á báðum jörðum vel varðveittar utan túna og er minjaflóran fjölbreytt. Báðar jarðirnar höfðu í seli og frá Höskuldsstöðum sem var vel stæð kirkjuförð voru alls þrjú sel en aðeins eitt þeirra skráð að þessu sinni. Hin selin verða skráð síðar með öðrum seljum í grenndinni. Meðal annarra minja sem skráðar voru eru fjölmargar stekkjatóftir og fornbyli í Höskuldsstaðalandi.

Jörð	Fjöldi fornleifa	Horfnar minjar*	Óstaðsettar**	Horfnar/Óstaðsettar minjar
Höskuldsstaðir	76	8	8	21%
Syðri-Hóll	69	18	3	30%
Samtals	145	26	11	26%

*Horfnar minjar eru þær sem horfnar eru af yfirborði en mismunandi hvort staðsetning þeirra er þekkt eður ei.

**Óstaðsettar minjar geta bæði verið þær sem ekki fundust og þær sem voru ekki skráðar á vettvangi (sjá nánar í hnitatöflu).

Heildarfjöldi minja sem skráður var upp úr rituðum heimildum fyrir Höskuldsstaði var 76, þar af voru 8 minjar horfnar og óstaðsettar minjar voru 8. Úr heimildum voru skráðar 69 minjar fyrir Syðri-Hól, þar af voru 18 horfnar og óstaðsettar minjar voru 3.

Fornleifar í landi Höskuldsstaða

Nokkuð er eftir af **minjum í túni** á Höskuldsstöðum, þar með taldar leifar gamla bæjarins (**nr. 1**) þar sem enn sést hluti af grunni hans og ummál bæjarstæðisins er greinilegt. Lágur hóll (**nr. 4**) sést þar sem fjósið stóð áður en tóftin er horfin. Norðarlega í túni er fjárhústóft (**nr. 8**) frá 20. öld og austan við hana, ofar í brekkunni er túngarðurinn (**nr. 6**) greinilegur á löngum kafla. Leifar tveggja matjurtagarða (**nr. 9 og 10**) eru greinanlegar við túngarðinn og í brekkunni ofan við bæjarhólinn undir túngarðinum eru tóftir gripahúss (**nr. 11**). Neðan og sunnarlega við túngarðinn eru tvennar tóftir (**nr. 15 og 16**). Við suðurenda túngarðsins eru tóftir og veggjalög sem af útliti að dæma eru mjög gamlar, hlutverk þeirra er óþekkt en þar hafa að líkindum verið útihús (**nr. 12-14**).

Utan túns er töluvert af minjum. Á hjallanum ofan við bæinn eru tóftir (**nr. 18-19**), sem hugsanlega eru leifar sels frá Höskuldsstöðum en þess er þó ekki getið í heimildum. Tóftir Höskuldsstaðasels (**nr. 60-65**) á Sléttadal eru augljósar og er skilti til merkingar við selið. Við landamerki Höskuldsstaða og Syðra-Hóls er Krosshóll (**nr. 20**) þar sem áður á að hafa staðið kross og til er þjóðsaga um fjársjóð í hólnum. Við Grafarlæk eru mógrafir og mótóftir (**nr. 24-26**), en er sunnar dregur, nær Spænskunöf svokallaðri, er gróið garðlag (**nr. 27**), hlutverk þess er óþekkt. Ekki fundust dysjar við Spænskunöf en vegslóði (**nr. 28**) liggur ofan í Ósvík og sjávargata (**nr. 51**) meðfram Stekkjarhvammi, að líkindum frá Kollugerði og Syðra-Hóli. Í Stekkjarhvammi er töluvert af minjum sem eru frá að minnsta kosti tveimur tímabilum (**nr. 29-51,66**). Ljóst er að þar hefur verið býli til forna en túngarður hefur umlukið hvamminn. Einnig eru þar yngri stekkj- og réttartóftir og virðist lengi hafa verið stekkjad þar sé miðað við fjölda stekkjatóta. Austan við Stekkjarhvað er garðlag (**nr. 53**) og tóftalegur hóll þar sem hugsanlega hefur verið heystæði (**nr. 54**). Austur við landamerki Höskuldsstaða og Syðra-Hóls eru umfangsmiklar mógrafir og mótóft (**nr. 55 og 56**). Við Laxá eru leifar elstu brúarinnar (**nr. 52**) yfir ána og frá henni gamli vegurinn (**nr. 58**) sem liggur upp og yfir í Syðra-Hólsland. Við Kollugerðistjörn eru tvær grjóthleðslur eða steinlagnir (**nr. 21 og 22**).

sem minna um margt á umbúnað heiðinna grafa þó það verði ekki sagt með fullvissu án nánari rannsóknar. Norður af tjörninni, skammt vestur af landamerkjum við Syðri-Hól er gömul tvískipt tóft (**nr. 23**), hugsanlega gamall stekkur.

Minjar í hættu: minjar á Höskuldsstöðum eru ekki í mikilli hættu nema farið verði í framkvæmdir innan túns eða í nálægð við bæinn. Minjum í Stekkjarhvammi (sjá **nr. 29-51, 66**) stafar hættu af fyrirhugaðri jarðrækt og þeim sem eru næst árgilinu (Í Stekkjarhvammi) stafar hættu af landbroti. Minjum í nálægð við sjó (sjá **nr. 28**) stafar hættu af landbroti og má þar einnig nefna meintar dysjar við Spænskunöf sem geta leynst undir sverði þó þær sjáist ekki á yfirborði.

Fornleifar í landi Syðra-Hóls

Innan túns á Syðra-Hóli en töluvert eftir af minjum. Þar má nefna að myndarlegur hóll, gamli bæjarhólinn (**nr. 2**), er ofarlega í túninu en leifar yngsta bæjarins hafa verið rifnar. Túngarður (**nr. 5**) er enn augljós að hluta ofan við túnið. Neðan við bæjarhólinn er leiði kerlingar (**nr. 3**) og legsteinn (**nr. 4**) sem því fylgir. Enn má sjá klappaða stafi í legsteininn og meint leiði sést vel. Lambhús (**nr. 6**) hlaðið úr torfi og grjóti stendur enn á Húsahól og skammt vestan við túnið er Stelksgerði (**nr. 20-21**) útihúsatóftir á hól og hugsanlega garðlög í kringum hólinn. Norðvestur af gerðinu er garðlag (**nr. 22**) sem virðist mjög gamalt. Önnur útihús sem staðið hafa innan túns eru nú flest horfin vegna byggingaframkvæmda eða túnasléttunar.

Töluvert er af minjum **utan túns** á Syðra-Hóli. Í brekkunni ofan bæjar er töluvert af tóftum. Skammt ofan bæjarhólsins eru kvíar á Kvíabarði (**nr. 25**) og austar eru tvær tóftir samliggjandi (sjá **nr. 26 og 27**) eða tvískipt tóft, hlutverk hennar er óþekkt. Skammt ofan við bæjarhólinn er líka garðlag (**nr. 12**) og annað garðlag (**nr. 10**) við lítinn skógarreit austur af bæjarhólnum og eru það hugsanlega leifar fjóss sem þar stóð. Enn ofar og utar í brekkunni eru að minnsta kosti fimm tóftir (**nr. 28-33**) líklega stekkjartóftir og tvær litlar kofatóftir, tóftir **nr. 31 og 32** eru fornlegar að sjá. Norður og norðvestur af bænum er hlaðið skotbyrgi (**nr. 24**) og leifar vörðu (**nr. 23**). Við landamerkin við Höskuldsstaði eru leifar gamals landamerkjagarðs (**nr. 51**) sem sést á kafla við og undir landamerkjagirðingunni. Greinilegar minjar eru á Syðra-Hólsseli (**nr. 45-47**) sem er nokkru ofan við bæinn. Þar eru einnig tveir stórir steinar sem eru sagðir vera Huldufólksbústaðir (**nr. 48 og 49**). Austur af bænum, utan túns á svokölluðu Móholti er garðlag (**nr. 12**), þar hefur að líkindum verið þurrkaður mór en mógrafir voru neðan við holtið, nú komnar undir tún. Búið er að rífa og slétta yfir þau gripahús sem voru neðan (sunnan) þjóðveggar en farnar tóftir (**nr. 41-44**) eru í Stekkjarhvammi niður við Laxá. Þar er einnig Einbúi sem sagður er Huldufólksbústaður (**nr. 38**). Á melunum ofan Stekkjarhvamms við landamerkjagirðingu milli Syðra-Hóls og Höskuldsstaða eru tvö heystæði eða mótóftir (**nr. 34-35**). Norðan og sunnan Kollugerðistjarnar eru mógrafir (**nr. 67 og 70**) og neðan við Brekkuna er gamalt bæjarstæði Kollugerðis (**nr. 59-67**) sem er þó að mestu leyti horfið undir tún.

Minjar í hættu: Minjar á Syðra-Hóli eru almennt í litilli hættu nema stekkjartóftir þær sem eru við Laxá og eru í hættu vegna landbrots (**nr. 41-44**). Almenn hættu er vegna jarðræktar og þá helst í túnunum eða í nálægð við bæinn.

Minjar sem eru áhugaverðar til kynninga eða rannsókna.

Höskuldsstaðir

- Vel varðveittar minjar fornbylis í Stekkjarhvammi (**nr. 29-51,66**) við Laxá eru verðugt rannsóknarefni og gæti gefið fyllri mynd um búsetusögu Höskuldsstaða. Heimildir frá um 1700 geta bylis sem nefnt var Fitjakot en óvíst er hvort um sama býli sé að ræða. Prestur getur þess í sóknarlýsingu að miðað við umfang minja þarna gæti verið um elsta bæjarstæði Höskuldsstaða að ræða. Töluverðar minjar eru í hvamminum frá fleiri en einu tímabili og virðast elstu minjarnar geta verið mjög gamlar. Uppruni bylisins er fallinn í gleysku og ritaðar heimildir óljósar og því væri athyglisvert að reyna aldursgreina minjarnar með aðferðum fornleifafræðinnar. Þarna er um að ræða vel varðveitta minjaheild og ljóst er að stekkjað hefur verið í hvamminum eftir að byggð féll þar niður. Slík minjaheild gæti einnig hentað vel til kynningar ef gönguleið yrði gerð aðgengileg frá þjóðvegi og niður með Laxá og allt út að Spænskunöf. Væri þá hægt að tengja svæðið þeim minjum sem eru í Stekkjarhvammi í Syðra-Hóls landi, gamla brúarstæðinu á Laxá og mógröfum sem liggja meðfram árbakkanum.
- Við suðurenda túngarðsins á Höskuldsstöðum eru minjar (**nr. 12-14**) sem virðast af útliti að dæma vera mjög gamlar. Ekki þekktu heimildamenn til minjanna og ritaðar heimildir eru þögular um þær. Minjarnar vekja helst athygli sökum þess hve gamlar þær virðast vera og áhugavert væri að reyna að aldursgreina þær en það mætti gera með því að taka borkjarnasýni eða með könnunarskurði.
- Við Kollugerðistjörn eru tvær umfangsmiklar grjóthleðslur (**nr. 21 og 22**) sem virðast manngerðar. Hleðslurnar minna um margt á umbúnað heiðinna grafa og væri því athyglisvert að fá úr því skorið með rannsókn. Flestar grafir frá þessum tíma hafa fundist við framkvæmdir, s.s. vegagerð, og eru því oft mjög illa farnar og henta illa til rannsókna. Aðeins örfáar grafir hafa verið grafnar upp sérstaklega til rannsókna og því væru hleðslurnar tvær verðugt rannsóknarefni fyrir fornleifafræðinga.

Syðri-Hóll

- Stelksgerði er norðvestan túns á Syðri-Hóli (**nr. 20-21**). Þar er ein tóft á háum hóli og umhverfis virðist vera garðlag. Tóftin virðist ekki ýkja gömul en hóllinn undir bendir til að þar geti verið eldri mannvist. Því gæti verið rannsóknarefni að skoða meint garðlag sem virðist vera utan um hólinn með tilliti til aldursgreiningar.
- Norðvestur af Stelksgerði er einnig garðlag (**nr. 22**) sem virðist af útliti að dæma vera fornt. Hlutverk garðlagsins er óþekkt en það er nokkuð umfangsmikið og virðist hafa verið fremur stórt. Erfitt er að sýna fram á hlutverk garðsins með rannsókn en vel má ímynda sér miðað við stærð garðsins að þarna hafi verið túngarður forðum eða jafnvel merkjagarður og aldursgreining á garðinum gæti bætt við búsetusögu jarðarinnar.

Niðurlag

Sveitafélagið Skagabyggð hefur ráðist í það verkefni að skrá fornleifar á öllum jörðum í sveitafélaginu. Í þessari skýrslu er einungis um að ræða skráningu tveggja jarða, en alls voru 7 jarðir skráðar 2008 sem birtar verða í skýrslum. Framhald á skráningunni verður sumarið 2009 og munu þá 17 jarðir verða skráðar til viðbótar.

Það sem helst er talið hafa áhrif á varðveislu minjanna sem skráðar voru eru framkvæmdir eða jarðrækt tengd búskap á jörðunum. Minjum við sjó stafar hinsvegar einnig hættu af landbroti og er Fornleifavernd ríkisins sérstaklega tilkynnt um þær.

Á undanförunum áratugum hafa margar minjar horfið við túnrækt og aðrar verklegar framkvæmdir og á það einkum við um þær minjar sem eru í eða við heimatún. Við allar verklegar framkvæmdir skal sýna sérstaka aðgát því að minjar geta leynst neðanjarðar þótt þær sjáist ekki á yfirborði. Allar verklegar framkvæmdir sem kunna að raska fornleifum ber að tilkynna Fornleifavernd ríkisins sem veitir ráðgjöf og sér, ef þurfa þykir um eftirlit með framkvæmdunum. Þar sem fornleifar koma óvænt í ljós við framkvæmdir ber að stöðva þær og tilkynna fundinn til Fornleifarverndar ríkisins.

Heimildaskrá

Annálar 1400-1800 I. Annales Islandici. Útg. af Hinu íslenska bókmenntafélagi, 1922-1927; IV, 1940-1948 Reykjavík.

Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn I 834-1264. Hið íslenska bókmenntafélag: Kaupmannahöfn, 1857-76. **(DI I)**

Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn III 1262-1415. Hið íslenska bókmenntafélag: Kaupmannahöfn, 1896. **(DI III)**

Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn IV 1262-1449. Hið íslenska bókmenntafélag: Kaupmannahöfn, 1897. **(DI IV)**

Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn IX 1262-1536. Hið íslenska bókmenntafélag: Reykjavík, 1909-1913. **(DI IX)**

Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn V 1130-1476. Hið íslenska bókmenntafélag: Kaupmannahöfn og Reykjavík, 1899-1902. **(DI V)**

Húnaþing II, 1978. Ritnefnd: Sigurður J. Línal og Stefán Á. Jónsson. Útg. Búnaðarsamband Austur- Húnavetninga o.fl. Akureyri.

J. Johnsen, 1847. *Jarðatal á Íslandi, með brauðlýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1833-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu.* Kaupmannahöfn.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns VIII, 1926. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn. Kaupmannahöfn. **(JÁM)**

Jón Torfason (2007). Húnaþing eystra frá jöklum til ystu stranda. *Árbók Ferðafélags Íslands*. Reykjavík. **(JT)**

Ný jarðabók fyrir Ísland, samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861. Jarðabókaútgáfan, Kaupmannahöfn.

P. V. G. Kolka. (1950). *Föðurtún*. P.V.G. Kolka: Reykjavík.

P.E. Kristian Kálund, 1986. *Íslenskir sögustaðir III*. Norðlendingafjórðungur. Íslensk þýðing, Haraldur Matthíasson. Reykjavík. **(KK)**

Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873 I. Húnavatnssýsla. Safn til landfræðisögu Íslands, 1950. Akureyri. **(SS)**

Heimasíður

Heimasíða Þjóðskjalasafns Íslands. <http://www.skjalasafn.is/manntol/>. Skoðað þann 11.11.08.

Óprentaðar heimildir

Gjörðabók fasteignamatsnefndar í Austur-Húnavatnssýslu, 1916, skjal nr. 257, Höskuldsstaðir. Óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavetninga.

Gjörðabók fasteignamatsnefndar í Austur-Húnavatnssýslu, 1916, skjal nr. 255, Syðri-Hóll. Óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavetninga.

Gjörðabók fasteignamatsnefndar í Austur-Húnavatnssýslu, 1916, skjal nr. 256, Kollugerði. Óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavetninga.

Jarðamat Húnavatnssýslu 1849-50, skjal nr. 41, Höskuldsstaðir. Óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavetninga.

Jarðamat Húnavatnssýslu 1849-50, skjal nr. 49 og 50 Syðri-Hóll og Kollugerði. Óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavetninga.

Túnakort Höskuldsstaða. Þjóðskjalasafn Íslands.

Túnakort Kollugerðis. Gert eftir Ágúst B. Jónsson 1920. Þjóðskjalasafn Íslands.

Túnakort Syðra-Hóls. Gert eftir Ágúst B. Jónsson 1920. Þjóðskjalasafn Íslands.

Úttektarbók Vindhælishrepps (1874), Syðri-Hóll, óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavatnssýslu.

Úttektarbók Vindhælishrepps (1891), Höskuldsstaðir, óprentað handrit á Héraðsskjalasafni Austur-Húnavatnssýslu.

Örnefnaskrá Kollugerðis. Magnús Björnsson skráði. Örnefnastofnun Íslands. **(ÖSK)**

Örnefnaskrá Syðri-Hóls. Magnús Björnsson skráði. Örnefnastofnun Íslands. **(ÖSH)**

Örnefni í Höskuldsstaðalandi. Höfundur ókunnur. Örnefnastofnun Íslands. **(ÖH)**

Fylgiskjöl

Hnitaskrár, yfirlitskort, túnakort og teikningar

Skýringar á hnitatöflu

Þar sem tegund minja er skilgreind sem heimild, er annað hvort um að ræða minjar sem ekki eru lengur sýnilegar á yfirborði, fundust ekki, eða voru ekki skoðaðar á vettvangi.

Þar sem spurningamerki eru aftan við ártöl eru ekki beinar heimildir fyrir aldri þeirra. Það er þó rétt að taka fram að þar sem heimildir eru um aldur minjanna er ekki útilokað að þær eigi sér lengri sögu eða séu jafnvel byggðar á eldri minjum.

Í hnitatöflunni eru dálkar fyrir ástand, hættumat, hættuorsök („orsök“) og ástæða þess að minjar eru horfnar („horfið“), það mat byggir á stöðlum Fornleifaverndar Ríkisins frá 2008 og standa tölurnar í dálkunum fyrir eftirfarandi einkunnir:

Ástand:

1. **Ekki sést til fornleifa.** Rústin er horfin, byggt hefur verið á henni eða henni rutt burt eða er hreinlega ekki lengur sjáanleg á yfirborði. Ef um óeiginlegar fornleifar er að ræða þá hefur umhverfið breyst það mikið að ekki er hægt að staðsetja þær út frá umhverfisþáttum.
2. **Illgreinanlegar fornleifar.** Fornleifarnar hafa orðið fyrir töluverðu raski af völdum náttúru eða mönnum. Hleðslur útflattar.
3. **Greinanlegar fornleifar.** Fornleifarnar eru greinanlegar en erfitt að sjá upprunalegt lag eða form mannvirkis. Ef um hleðslur er að ræða þá eru þær signar og eða hrundar að því marki að lögun tófta er orðin ógreinileg og hafa jafnvel hlaupið í þúfur.
4. **Vel greinanlegar fornleifar.** Fornleifarnar ágætlega greinanlega og upprunalegt lag eða form þeirra sjáanlegt. Ef um hleðslur er að ræða þá standa þær grónar. Hleðslur byrjaðar að renna í sundur en standa enn að mestu leyti þannig að lögun og herbergjaskipun tófta er greinileg, gróið yfir grjót í veggjum og gólf.
5. **Heillegar fornleifar.** Upprunalegt lag og form mjög greinilegt. Ef um hleðslur er að ræða þá standa þær að mestu heilar. Í þennan flokk koma hús með heila vegg og hrúnið þak en einnig torfhús sem enn eru undir þaki.

Ef rústin er horfin eða sést ekki þá skal hér geta um ástæður hvarfsins:

- 1) **undir hrauni:** Rústin hefur horfið undir hraun
- 2) **vegna bygginga:** Rústinni hefur verið mokað burt við byggingaframkvæmdir hverskonar (annarra en vegagerðar) eða byggt á henni/yfir hana. Hér með teljast hafnir, flugvöllir, golfvöllir og íþróttvöllir.
- 3) **vegna vegagerðar:** Rústinni hefur verið mokað burt við vegagerð eða vegur lagður yfir hana.
- 4) **sléttað yfir:** Sléttað hefur verið yfir rústina, henni jafnað út eða mokað burt við jarðrækt, þ.á.m. túnrækt, m. framræslu og skurðgrefti.
- 5) **vegna ræktunar:** Rústin hefur horfið vegna ræktunar, t.d. skógræktar án þess að víst sé að sléttað hafi verið yfir hana.
- 6) **vegna niðurrifs:** Rústin hefur verið rifin og jöfnuð niður í óákveðnum tilgangi (t.d. sem fegrunaraðgerð, til að búa til pláss í hlaði o.s.fr.v.)
- 7) **vegna efnistöku:** Rústin hefur horfið í malarnámi eða annari efnistöku.
- 8) **vegna fyllingar:** Rústin hefur lent undir landfyllingu eða annarskonar fyllingu.
- 9) **vegna rasks:** Rústin hefur horfið af mannavöldum, en óvíst nákvæmlega hverjum. Rústir hafa oft horfið smátt og smátt vegna nálægðar við athafnasvæði.
- 10) **vegna landbrots:** Rústin hefur horfið þar sem land hefur brotið af vegna ágangs sjávar eða vatnsfalla.
- 11) **vegna skriðufalla:** Rústin hefur horfið vegna aurskriða eða snjóflóða
- 12) **vegna uppblásturs:** Rústin hefur blásið upp.

- 13) **vegna vatnsrofs:** Rústin hefur horfið vegna vatnsaga án þess að um landbrot hafi verið að ræða, t.d. verið skolað burt í vatnavöxtum eða hrunið á gilbarmi.
- 14) **vegna áfoks**
- 15) **ekki vitað**

Hættumat - Við hættumatið er gengið útfrá eftirfarandi flokkun:

1. **Engin hætta:** Engin eða mjög lítil augljós hætta er á því að fornleifarnar verði fyrir raski í náninni framtíð af náttúrulegum eða manna völdum.
2. **Hætta:** Fornleifarnar eru á athafnasvæði eða rofssvæði þar sem hætta á röskun er fyrirsjáanleg.
3. **Mikil hætta:** Fornleifarnar eru þegar farnar að skemmast og liggja undir ágangi manna, dýra eða náttúru. Bregðast verður skjótt við svo fornleifarnar verði ekki fyrir frekari röskun.

Hættuorsök - Undir þessum lið skal greina af hvaða völdum fornleifunum stafar helst hætta.

- 1) **vegna jarðræktar:** Fornleifar í ræktuðu túni eða fornleifar sem hafa verið sléttaðar undir tún eða aðra jarðrækt.
- 2) **vegna trjáræktar:** Fornleifar á skógræktarsvæðum eða svæðum þar sem skógrækt er fyrirhuguð.
- 3) **vegna bygginga:** Fornleifar sem eru í hættu vegna fyrirhugaðra húsbygginga, lenda undir hússtæðum eða í næsta nágrenni þeirra þar sem vænta má rasks í sambandi við framkvæmdirnar.
- 4) **vegna efnistöku:** Fornleifar sem eru í hættu vegna grjótnáms eða annarrar efnistöku.
- 5) **vegna vegagerðar:** Fornleifar sem eru í hættu vegna vegagerðar, lenda í fyrirhugaðri veglínu eða næsta nágrenni hennar þar sem vænta má rasks í sambandi við framkvæmdirnar.
- 6) **vegna framkvæmda:** Fornleifar sem eru í hættu vegna framkvæmda annara en vegagerðar og húsbygginga, t.d. virkjana, hafnargerðar, línulagna og breyttrar landnotkunar, s.s. golfvalla og sumarbústaða.
- 7) **vegna rasks:** Fornleifar sem eru í hættu af ágangi manna eða dýra eða öðrum óskilgreindum ástæðum.
- 8) **vegna landbrots:** Fornleifar sem eru í hættu vegna landbrots.
- 9) **vegna rofs:** Fornleifar sem eru í hættu vegna uppblásturs eða vatnsrofs.
- 10) **vegna skriðufalla:** Fornleifar sem eru í hættu vegna snjóflóða og aurskriða.
- 11) **vegna jarðsetningar:** Aðeins í kirkjugörðum þar sem vitað er að kirkjur hafa staðið lengi og greftrað hefur verið öldum saman.

Staðlana má nálgast í heild sinni á heimasíðu Fornleifaverndar Ríkisins á slóðinni:

<http://www.fornleifavernd.is/files/8/20080609105155104.pdf>

Höskuldsstaðir - hnitaskrá***

Nr.	Fvrnr	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættum	Orsök	Horfið	Lengd*	Breidd*	Veggbr*	Hæð*	Dýpt*	Aldur frá**	Aldur til**	Austun	Norðun
1	10634		Bæjarhóll	Kantur	2	1			24,0	18,0	0,0	0,0	0,0	11. öld?		443172,36	583193,41
2	10635	Höskuldsstaðakirkja	Kirkja	Heimild	1			2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11. öld?		443141,82	583189,23
3	10636	Höskuldsstaðakirkja	Kirkjugarður	Kirkjugarður	Í notkun	1			50,0	40,0	0,0	0,0	0,0	11. öld?		443147,67	583228,36
4	10637	Fjóshóll	Fjós	Hóll	2	1			14,0	12,0	0,0	0,0	0,0	19. öld?	20. öld?	443152,61	583120,26
5			Hesthús	Heimild	1			4						19. öld?	20. öld?		
6	10638		Túngarður	Garðlag	3	2	9		432,0	0,0	1,2	0,6	0,0	?	20. öld	443241,08	583174,11
7	10639		Túngarður?	Garðlag	3	2	7		22,0	0,0	2,5	0,0	0,0	?	20. öld	443232,64	583234,69
8	10640		Fjárhús	Tóft	3	1			21,0	16,0	2,0	0,9	0,0	19. öld?	20. öld?	443106,07	583389,06
9	10641		Matjurtagarður	Garðlag	3	2	9		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18-19. öld	20. öld	443268,94	583041,25
10	10642		Matjurtagarður	Garðlag	3				21,0	12,0	0,0	0,0	0,0	18-19. öld	20. öld	443227,93	583170,57
11	10643		Útihús	Tóft	3	2	9		12,0	8,0	1,5	0,9	0,0	?	20. öld	443237,95	583178,93
12	10644		Óþekkt	Tóft	4	2	7		6,0	4,0	1,5	0,9	0,0	11. öld?	19. öld?	443301,14	582900,76
13	10645		Óþekkt	Tóft	4	2	7		9,0	6,0	0,8	0,5	0,0	11. öld?	19. öld?	443287,36	582913,71
14	10646		Óþekkt	Veggjalög/Tóft	3	2	7		13,0	4,0	1,0	0,3	0,0	11. öld?	19. öld?	443296,01	582920,06
15	10647		Óþekkt	Tóft	4	2	9		7,0	6,0	0,0	0,5	0,0	?	19. öld?	443296,66	582963,77
16	10648		Útihús	Tóft	4	2	9		18,0	6,0	0,0	0,0	0,0	?	19. öld?	443290,42	582978,04
17	10649		Beitarhús/sel?	Tóft	3	2	9		5,0	5,0	0,6	0,5	0,0	18. öld?	20. öld?	443454,68	583246,90
18	10650		Rétt	Garðlag	3	2	9		10,0	10,0	2,0	0,5	0,0	18. öld?	20. öld?	443443,38	583241,49
19	10651		Óþekkt	Niðurgröftur	3	2	9		1,1	0,9	0,0	0,0	0,5	18. öld?	20. öld?	443454,47	583252,63
20	10653	Krosshóll	Átrúnaður	Hóll	Ómetið	1			1,2	1,2	0,0	0,0	0,0	?	?	443441,97	582546,99
21	10654		Óþekkt	Hleðsla	3	1			2,5	1,2	0,0	0,0	0,0	10. öld?		442938,36	582115,18
22	10655		Óþekkt	Hleðsla	3	1			3,0	3,0	0,0	0,0	0,0	10. öld?		442936,41	582120,97
23	10656		Stekkur?	Tóft	4	1			5,5	3,0	0,0	0,0	0,0	?	19. öld?	443356,13	582258,74
24	10657		Mógröf	Niðurgröftur	4	1			40,0	40,0	0,0	0,0	1,5	17. öld?	20. öld?	442126,17	582805,06
25	10658		Mópurrkun/geymsla	Tóft	3	2	9		5,0	4,0	0,0	0,3	0,0	17. öld?	20. öld?	442133,25	582833,33
26	10659		Mópurrkun/geymsla	Tóft	3	2	9		10,0	9,0	0,6	0,2	0,0	17. öld?	20. öld?	442095,06	582807,97
27	10660		Óþekkt	Garðlag	3	2	8		45,0	0,0	2,5	0,6	0,0	17. öld?	20. öld?	441930,16	582302,40
28	10661		Leið	Vegur	4	3	8		104,0	2,0	0,0	0,0	0,0			442048,60	581536,39
29	10662	Stekkjarhvammur	Gripheldi	Garðlag	4	2	8		5,5	5,5	0,8	0,3	0,0	19. öld	20. öld	442369,42	581318,48
30	10663	Stekkjarhvammur	Gripheldi	Garðlag	4	2	8		14,0	5,0	0,8	0,5	0,0	19. öld	20. öld	442367,63	581309,29
31	10664	Stekkjarhvammur	Stekkur/Rétt?	Tóft	4	2	8		13,0	10,0	1,2	0,6	0,0	18. öld	19. öld	442459,87	581285,52
32	10665	Stekkjarhvammur	Stekkur	Tóft	3	3	8		12,0	8,0	1,5	0,3	0,0	18. öld	19. öld	442560,56	581314,05
33	10666	Stekkjarhvammur	Stekkur, útihús?	Tóft	4	3	1		13,0	9,0	0,8	0,4	0,0	18. öld	19. öld	442563,65	581338,96
34	10667	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	4	3	1		8,5	8,5	1,0	0,3	0,0	18. öld	19. öld	442578,46	581338,25
35	10668	Stekkjarhvammur	Gripheldi	Garðlag	4	2	1		11,0	10,0	2,0	0,7	0,0	19. öld	20. öld	442476,02	581409,48
36	10669	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	2	1		12,0	8,0	1,1	0,4	0,0	19. öld	20. öld	442498,04	581386,52
37	10670	Stekkjarhvammur	Híbýli?	Tóft	3	2	1		14,0	7,0	1,4	0,5	0,0	19. öld	20. öld	442466,88	581357,33
38	10671	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	2	1		7,0	4,0	0,8	0,4	0,0	19. öld	20. öld	442524,66	581356,92

Nr.	Fvnr	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættum.	Orsök	Horfið	Lengd*	Breidd*	reidd_veg	Hæð*	Dýpt*	Aldur frá**	Aldur til**	Austun	Norðun
39	10672	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	2	1		11,0	6,0	1,5	0,3	0,0	19. öld	20. öld	442523,06	581340,57
40	10673	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	2	1		10,5	8,0	1,0	0,4	0,0	19. öld	20. öld	442583,52	581375,34
41	10674	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	4	2	1		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	19. öld	20. öld	442594,50	581412,10
42	10675	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	2	1		7,0	7,0	1,0	0,2	0,0	19. öld	20. öld	442587,70	581390,35
43	10676	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	2	1		18,0	10,0	1,0	0,5	0,0	19. öld	20. öld	442609,04	581383,90
44	10677	Stekkjarhvammur	Óþekkt, Stekkur?	Tóft	4	2	1		14,0	9,0	1,5	0,3	0,0	19. öld	20. öld	442642,39	581368,24
45	10678	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	3	1, 8		9,5	9,0	1,0	0,5	0,0	19. öld	20. öld	442641,64	581353,54
46	10679	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	2	1		6,0	4,0	0,8	0,2	0,0	19. öld	20. öld	442630,70	581362,20
47	10680	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Tóft	3	2	1		384,0	0,0	1,5	0,4	0,0	19. öld	20. öld	442568,50	581446,51
48	10681	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Hóll	2	3	1,8		14,0	7,0	0,0	0,0	0,0	19. öld	20. öld	442605,41	581350,13
49	10682	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Garðlag	2	3	1,8		8,5	0,0	1,0	0,2	0,0	19. öld	20. öld	442618,84	581349,56
50	10683	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Hleðsla	3	2	1		1,3	1,0	0,0	0,0	0,0	19. öld	20. öld	442332,29	581551,08
51			Leið	Heimild	Ófundið			15									
52	10403		Brú	Hleðsla	4	1			3,0	2,0	0,0	2,5	0,0	1897		443460,70	581238,19
53	10684	Langihvammur	Óþekkt	Garðlag	3	1			70,0	0,0	1,0	0,3	0,0	19. öld	20. öld	442818,17	581298,46
54	10685	Langihvammur	Óþekkt, heytóft	Hóll	2	1			8,0	4,0	0,0	0,0	0,0	19. öld	20. öld	442864,96	581384,70
55	10686		Mógröf	Niðurgröftur	4	1			160,0	85,0	0,0	0,0	1,3	19. öld	20. öld	443363,67	581346,72
56	10687		Mópurrkun/geymsla	Tóft	3	1			7,0	6,0	1,0	0,5	0,0	19. öld	20. öld	443462,48	581387,26
57	10402	Neðstavað	Leið	Heimild	Ómetið				0,0	0,0	0,0	0,0	0,0			442235,57	581339,96
58	10688		Leið	Vegslóði	3	1			140,0	0,0	0,0	0,0	0,0			443491,05	581302,99
59	10689		Leið	Gata	3	1			570,0	0,0	0,0	0,0	0,0			442381,58	581557,39
60	10690	Höskuldsstaðasel	Óþekkt	Tóft	4	1			4,0	4,5	0,0	0,0	0,0	18. öld	20. öld	445334,90	585041,97
61	10691	Höskuldsstaðasel	Bústaður?	Tóft	4	1			8,0	4,5	0,9	0,5	0,0	18. öld	20. öld	445361,91	585059,08
62	10692	Höskuldsstaðasel	Óþekkt	Veggjalög	2	1			15,0	10,0	0,0	0,0	0,0	18. öld	20. öld	445362,92	585049,83
63	10693	Höskuldsstaðasel	Rétt	Garðlag	4	1			9,0	8,0	1,0	0,5	0,0	18. öld	20. öld	445353,54	585054,68
64	10694	Höskuldsstaðasel	Rétt/kofi	Tóft	4	1			16,0	10,0	1,5	0,6	0,0	18. öld	20. öld	445433,05	585091,89
65	10695	Höskuldsstaðasel	Óþekkt	Tóft	3	1			10,0	4,0	0,7	0,4	0,0	17. öld	19. öld	445397,17	585122,26
66	10696	Stekkjarhvammur	Óþekkt	Niðurgröftur/Tóft	3	2	1		7,0	6,0	0,0	0,6	0,0	19. öld	20. öld	442591,70	581359,89
67		Spænskanöf	Dys	Heimild	Ófundið			15						16. öld	17. öld		
68			Dys	Heimild	Ófundið			15						16. öld	17. öld		
69		Ósvík	Sjóbúð	Heimild	1			10						?	19. öld		
70		Ósvík	Sjóbúð	Heimild	1			10						?	19. öld		
71		Hvammshlíð	Sel	Heimild	Óskráð												
72		Kaldbakssel	Sel	Heimild	Óskráð												
73		Vörðubolli	Varða	Heimild	Óskráð												
74	10756		Heimreið	Heimild	1			3						?	20. öld	443108,71	583135,05
75			Kennimark	Legsteinn	Ómetið									14. öld			
76			Hestasteinn	Heimild	Ómetið									18. öld	?		

* allar tölur eru í metrum

** þar sem aldur minja er ekki ljós frá heimildum er hann aðeins mat skrásetjara og ber að taka með þeim fyrirvara

*** Sjá útskýringar á hnitatöflu aftar í skýrslu

Minjar í Höskuldsstaðalandi (norður)

Ytri-Hóll
Höskuldsstaðir

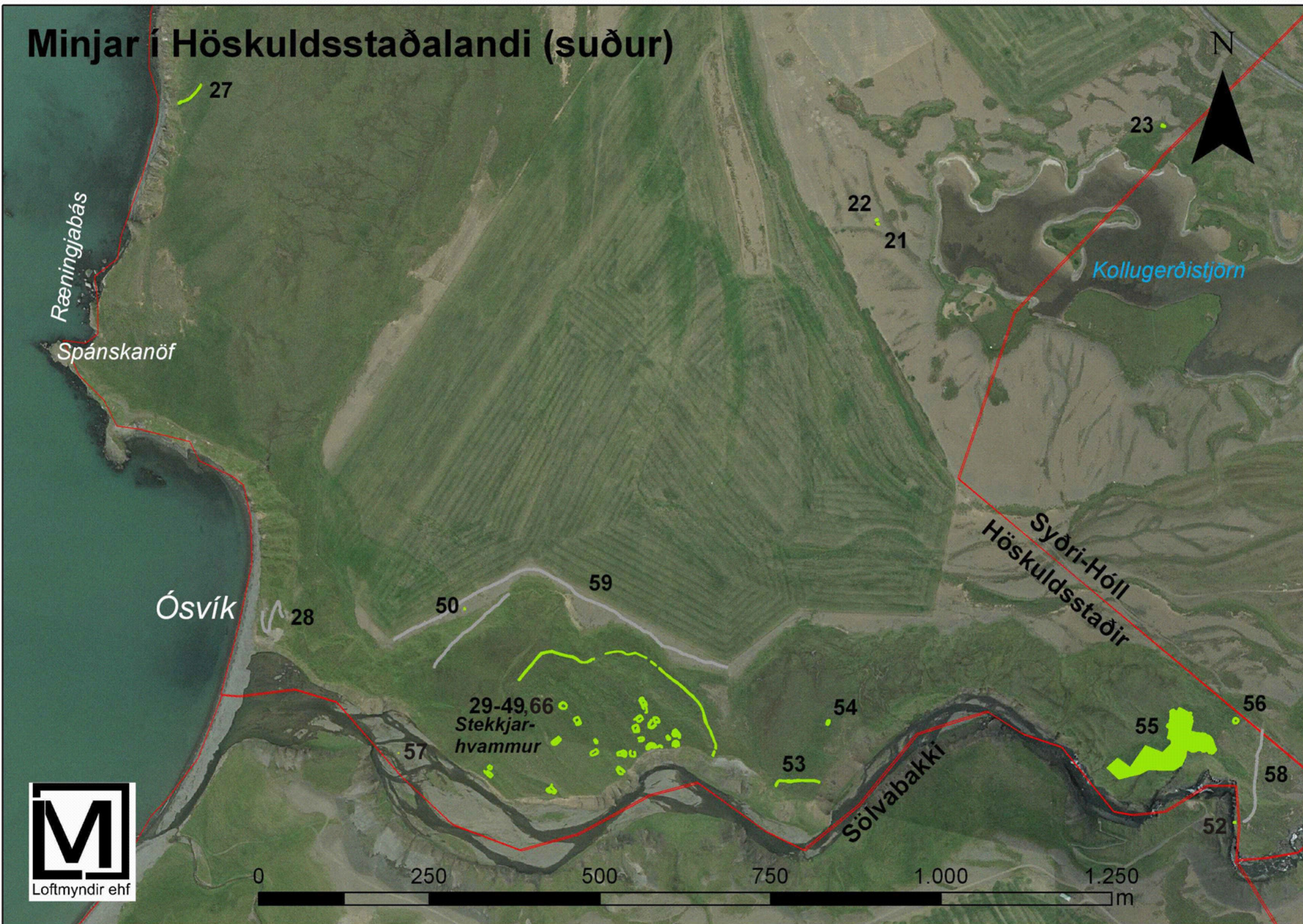
26
25
24

8
6
11
19
18
17
3
2
1
4
10
6
9
6
16
15
14
13
12

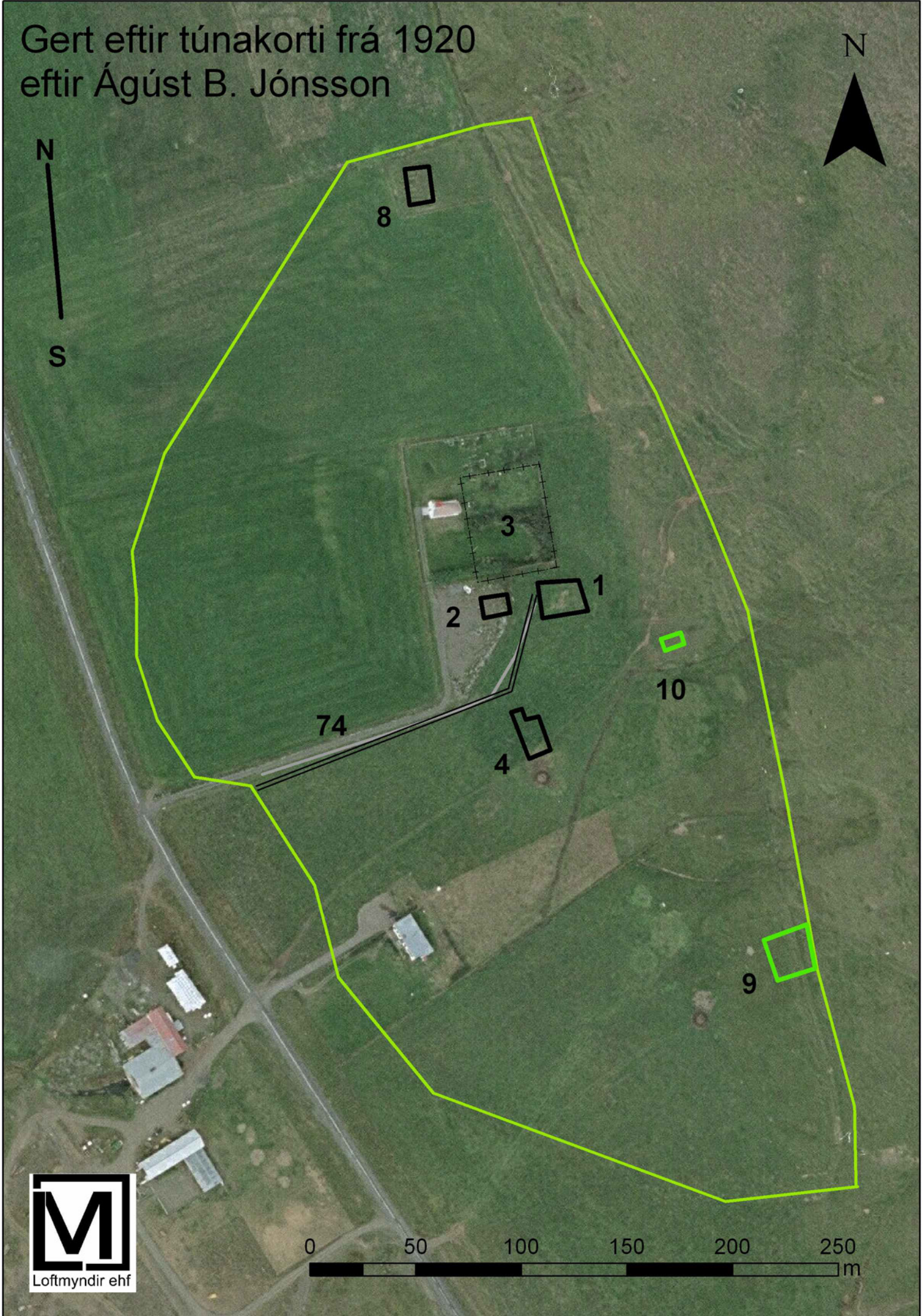

0 100 200 300 400 500
m

Minjar í Höskuldsstaðalandi (suður)

Gert eftir túnakorti frá 1920
eftir Ágúst B. Jónsson

Syðri-Hóll-hnitaskrá***

Nr	Fvrnr	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættum.	Orsök	Horfið*	Lengd*	Breidd*	Veggjabr.*	Hæð*	Dýpt*	Aldur frá**	Aldur til**	Austun	Norðun
1	10652		Híbýli	Heimild	1	1		6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18. öld	20. öld	444404,11	582007,41
2	10697		Bæjarhóll	Hóll	4	1			80,0	70,0	0,0	14,0	0,0	10. öld?		444398,70	581989,51
3	10698	Kerlingarleiði	Legstaður	Haugur	4	1			3,5	1,2	0,0	0,4	0,0	?		444367,49	581969,16
4	10699		Kennimark	Legsteinn	4	1			0,8	0,4	0,0	0,0	0,0	?		444377,23	581962,26
5	10700		Túngarður	Garðlag	4	1			0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	?	20. öld	444535,04	581958,55
6	10701	Lambhús	Fjárhús	Hús	5	1			7,5	6,0	0,9	1,7	0,0	20. öld		444527,51	581853,52
7	10702		Fjárhús?	Dældir	2	1		4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	?	19.öld	444349,13	582061,31
8	10703		Rétt	Dældir	1	1		4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	?	19.öld	444349,13	582061,31
9	10704		Fjárhús, hesthús	Heimild	1	1		2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	20. öld		444482,87	581818,88
10	10705	Fjósvöllur	Fjós	Garðlag	2	1		6	4,0	0,0	0,4	0,2	0,0	19. öld	20. öld	444436,59	582017,93
11	10706	Húsaóll	Fjárhús	Heimild	1	1		6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	19. öld	20. öld	444520,87	581856,33
12	10707		Óþekkt	Garðlag	3	1			13,0	1,5	0,0	0,3	0,0	19. öld		444430,46	582031,77
13		Móholt	Mópurrkun	Örnefni													
14	10708		Mógrafir	Heimild	1			4	0,0		0,0	0,0	0,0	16. öld?	20. öld?	444693,22	581650,48
15	10709		Óþekkt	Garðlag	4	1			25,0	0,0	2,0	0,6	0,0	19.öld?	20. öld?	444756,11	581767,80
16	10743		Hesthús	Heimild	1			4	0,0		0,0	0,0	0,0	19. öld?	20. öld?	444310,98	581759,72
17	10710		Óþekkt	Heimild	1			4	0,0		0,0	0,0	0,0	19. öld?	20. öld?	444186,38	581805,17
18		Eyrahús	Útihús	Heimild	1			6						19. öld?			
19	10744		Heimreið	Leið	3	1			150,0	0,0	0,0	0,0	0,0			444369,36	581862,94
20	10711	Stelksgerði	Stekkur, fjárhús?	Tóft	3	2	9		10,0	5,0	1,2	50,0	0,0	18. öld?	20.öld?	444220,44	582017,52
21	10712	Stelksgerði	Óþekkt	Garðlag	2	2	9		60,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18. öld?	20.öld?	444214,31	582022,27
22	10713		Óþekkt	Garðlag	3	1			60,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17.öld	19. öld	444137,25	582091,33
23	10714		Varða	Hleðsla	3	1			2,0	2,0	0,0	0,5	0,0	?		443900,34	582336,40
24	10715		Skotbyrgi	Hleðsla	4	1			2,0	2,0	0,9	0,6	0,0	19. öld?	20.öld?	443893,24	582468,21
25	10716	Kvíabarð	Kvíar	Tóft	4	1			14,0	5,0	0,8	0,5	0,0	19. öld?	20.öld?	444452,67	582074,58
26	10717		Óþekkt	Tóft	3	1			6,3	4,0	0,6	0,5	0,0	19. öld?	20.öld?	444484,35	582056,18
27	10718		Óþekkt	Tóft	3	1			5,0	4,0	0,6	0,4	0,0	19. öld?	20.öld?	444490,60	582049,37
28	10719	Stekkjarlaut	Stekkur	Tóft	4	1			9,0	6,0	1,3	0,6	0,0	18.öld?	19. öld	444452,36	582250,94
29	10720		Stekkur, Gripheldi	Tóft	3	1			7,0	5,0	1,0	0,3	0,0	19. öld?	20.öld?	444438,77	582285,10
30	10721		Kofi	Tóft	3	1			3,0	2,0	0,0	0,0	0,0	18.öld?	19. öld	444425,62	582275,97
31	10722	Stekkjarlaut	Stekkur	Tóft	4	1			10,0	9,0	1,5	1,2	0,0	18.öld?	19. öld	444345,48	582246,12
32	10723	Stekkjarlaut	Kofi	Tóft	4	1			3,0	2,5	0,5	0,3	0,0	18.öld?	19. öld	444340,77	582239,33
33	10724		Stekkur	Tóft	4	1			14,0	6,0	1,3	0,5	0,0	18.öld?	19. öld	444337,42	582284,21
34	10725		Heytóft	Tóft	3	2	9		5,0	4,0	0,9	0,3	0,0	19. öld?	20.öld?	443371,97	581480,92
35	10726		Heytóft	Tóft	3	2	9		7,0	4,0	1,3	0,4	0,0	19. öld?	20.öld?	443394,39	581471,38
36	10727		Óþekkt	Hleðsla	3	1			1,6	1,2	0,0	0,0	0,0	?		443594,90	581491,00
37	10728		Mógröf	Niðurgröftur	4	1			9,0	8,0	0,0	0,0	0,6	17. öld?	20. öld?	443439,14	582122,46
38	10729	Einbúi	Átrúnaður	Hóll	5	1			56,0	44,0	0,0	0,0	0,0	0	0	443805,21	581414,28

39	10730	Einbúavað	Vað	Heimild	Ómetið				0,0		0,0	0,0	0,0	10. öld?	20. öld?	443828,75	581367,41
Nr	Fvrnr	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættum.	Orsök		Lengd	Breidd	Veggjabr.	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norður
40	10401	Lestavað	Vað	Heimild	Ómetið				0,0		0,0	0,0	0,0	10. öld?	20. öld?	443630,15	581268,06
41	10731	Stekkjjarhvammur	Stekkur	Tóft	4	1			11,0	8,0	1,3	1,0	0,0	18. öld?	19. öld?	444006,93	581339,77
42	10732	Stekkjjarhvammur	Stekkur	Tóft	3	2	7		10,0	6,0	1,8	1,1	0,0	18. öld?	19. öld?	444024,01	581337,20
43	10733	Stekkjjarhvammur	Stekkur	Tóft	4	3	8		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18. öld?	19. öld?	444029,88	581301,07
44	10734	Stekkjjarhvammur	Stekkur	Tóft	3	3	8		9,5	7,0	2,0	0,5	0,0	18. öld?	19. öld?	444045,09	581309,71
45	10735	Syðra-Hólssel	Sel	Tóft	3	1			9,0	4,5	1,0	0,6	0,0	18. öld?	19. öld?	445619,37	583894,92
46	10736	Syðra-Hólssel	Óþekkt	Tóft	3	1			6,0	4,0	1,0	1,1	0,0	18. öld?	19. öld?	445613,44	583884,77
47	10737	Syðra-Hólssel	Óþekkt		2	1			3,0	3,0	0,0	0,0	0,0	18. öld?	19. öld?	445625,44	583901,79
48	10738	Huldufólkssteinar	Átrúnaður	Heimild	4	1			0,0		0,0	0,0	0,0			444918,03	582950,17
49	10739	Huldufólkssteinar	Átrúnaður	Heimild	4	1			0,0		0,0	0,0	0,0			444969,41	582925,64
50	10740		Varða?	Steinlögn	3	1			0,0		0,0	0,0	0,0	?		444769,59	582585,74
51	10741		Landamerkjagarður	Garðlag					60,0	0,0	0,0	0,0	0,0	?		443751,43	582603,83
52			Landamerkjagarður	Heimild	1			9									
53	10742		Leið	Vegslóði	4	1			0,0	0,0	0,0	0,0	0,0			443439,62	581446,12
54			Leið	Heimild	1			15									
55	10743	Stekkjarnes	Stekkur	Heimild	1			15	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0				
56		Sjómannagata	Leið	Heimild	1			15									
57		Andrésatóttir	Híþýli	Heimild	1			15						1748-84			
19			Leið	Heimild	1			15						?	20.öld?		
59	10745	Kollugerði	Bæjarhóll	Dældir	2	1			40,0	30,0	0,0	0,0	0,1	17. öld?	1950	443831,36	582071,74
60	10746	Kollugerði	Fjánhús	Dældir	2	1			30,0	25,0	0,0	0,0	0,1	17. öld?	1950	443777,40	582076,99
61	10747	Kollugerði	Hesthús/Fjánhús?	Dældir	2	1			19,0	13,0	0,0	0,0	0,0	17. öld?	1950	443778,66	582117,52
62	10748	Kollugerði	Matjurtagarður	Heimild	1			4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17. öld?	19. öld?	443814,65	582132,53
63	10749	Kollugerði	Matjurtagarður	Heimild	1			4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17. öld?	19. öld?	443738,14	582082,24
64	10750	Kollugerði	Heimreið	Heimild	1			4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17. öld?	1950	443797,84	582107,46
65	10751	Kollugerði	Leið	Vegslóði	4	1			90,0	2,5	0,0	0,0	0,0			443855,35	582116,42
66	10752	Kollugerði	Hóll	Dæld	2	1			22,0	21,0	0,0	0,0	0,1	17. öld?	1950	443806,34	582095,66
67	10753	Kollugerði	Hóll	Dæld	2	1			40,0	20,0	0,0	0,0	0,1	17. öld?	1950	443781,12	582119,94
68	10754		Mógrafir	Niðurgroftur	4	1			150,0	60,0	0,0	0,0	0,0	17. öld?	20. öld?	443298,97	581934,32
69	10755		Renna	Niðurgroftur	4	1			35,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17. öld?	20. öld?	443288,06	581890,52

* allar tölur eru í metrum

** Þar sem aldur minja er ekki ljós frá heimildum er hann aðeins mat skrásetjara og ber að taka með þeim fyrirvara

*** Sjá útskýringar á hnitatöflu aftar í skýrslu

Syðri-Hóll - seltóftir og fleira

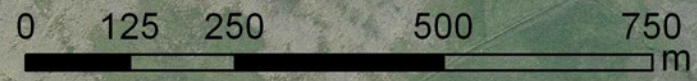
Syðrahólssel
45-47

Höskuldsstaðir
Syðri-Hóll

Njálstaðir

48 49

50

Syðri-Hóll

Höskuldsstaðir
Syðri-Hóll

Kollugerðistjörn

59-67
Kollugerði

Stelksgerði

Njalsstaðir

Laxá

Stekkjjarhvammur
Einbúi

0 125 250 500 750 m

Syðri-Hóll - túnakort frá 1920
Gert eftir korti Ágústar B. Jónssonar.

Bær
og fjós

1

Heimreið

19

Fjárhús

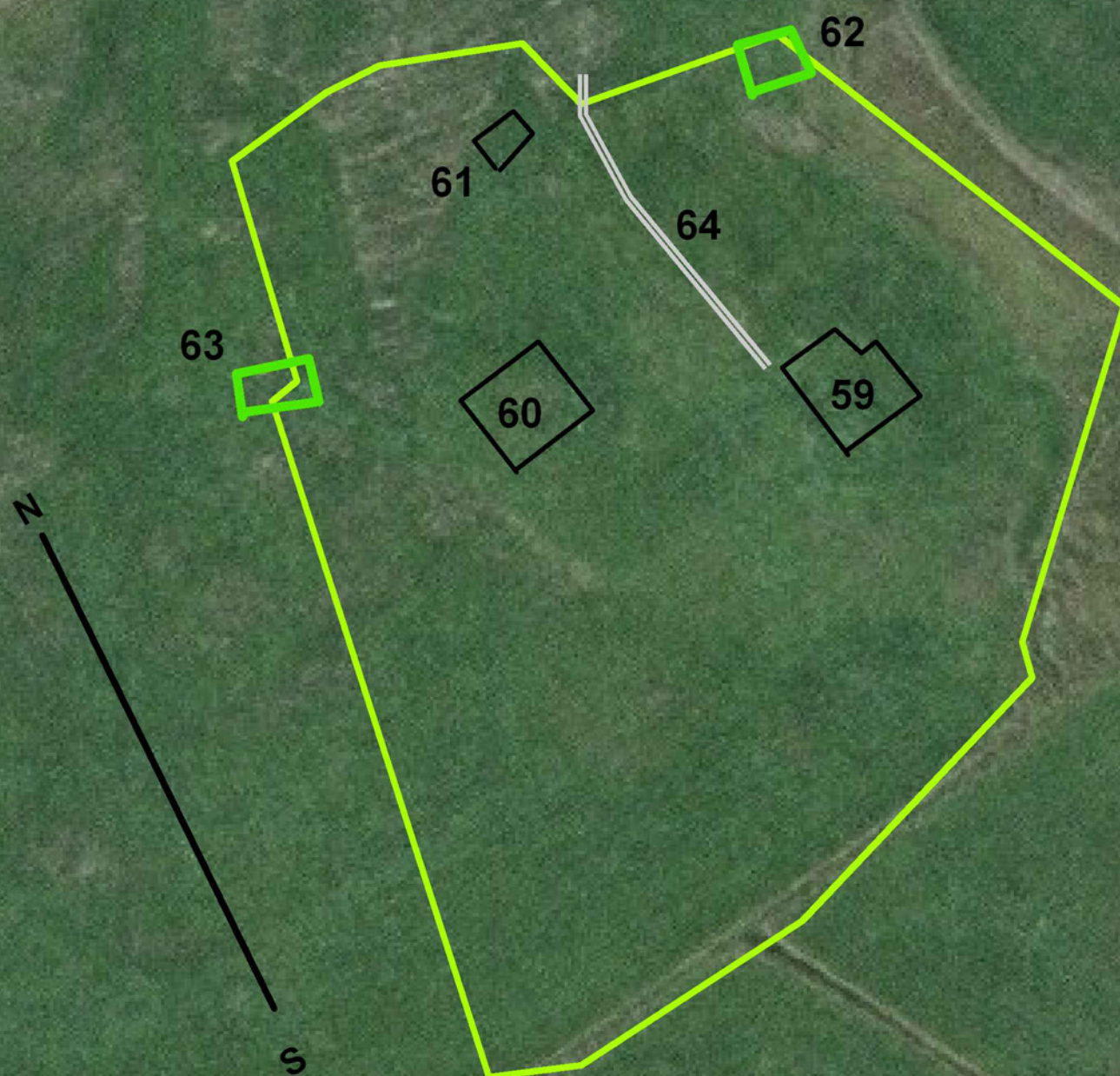
11

Fjárhús og
hesthús

9

Kollugerði - túnakort frá 1920
Gert eftir korti Ágústar B. Jónssonar.

N

0 25 50 100 150 m